

קונטרס

בין שבעים זאבים

הכולל

הליכות והלכות

יציאת נשים לעבודה

[מתוך ספר גן נעול על הלכות צניעות האשה]

מנאי

הצב"י יעקב לוי ס"ט

מח"ס

גן נעול על הלכות יחוד
גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות
גן נעול על הלכות קדושה
קונטרס הטוב שברופאים
קונטרס הציץ ונפגע

לשנת ויותר יעקב לבדו ויאבק (תשפ"א)

סדר ועימוד

ט ל י ה

mizrachitalya@gmail.com

©

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג את הקונטרס

בכתובות: החבצלת 16 תל אביב,

פיירת דוכיפת 14 רמת גן.

03.6310236

הערות והארות יתקבלו בברכה בכתובת הנ"ל

הקדמה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, שהביאני עד הלום לעמוד בפתח קונטרס זה הנקרא בשם **בין שבעים זאבים**, על פי דברי הו"ל, שעם ישראל הוא בגדר **כבשה בין שבעים זאבים** (מדרש רבה תולדות ה). וכן היא המציאות בימינו, שכל אשה היוצאת לעבודה הוץ לביתה בין אנשים זרים, וכ"ש בין פרוצים ופורקי עול, הרי היא במצב של **כבשה בין שבעים זאבים**, וזהו כלשון המעטה, שהרי גדול המהטיאו יותר מן ההורגו, וד"ל.

תחילת לאל עליון, והקונטרסים הקודמים "**הטוב שברופאים**", על הליכת נשים לרופא, ו"**הציץ ונפנע**", על שימוש באינטרנט, הצילו מאות רבות של נשים ואנשים מליכשל בדברים אלו, וכאשר יעידון ויגידון הטלפונים והמכתבים שנשלחו לפתחי בעקבותיהם, והקוראים למדו כיצד לנהוג על פי ההלכה בדברים אלו. ואחלה פני השם יתברך, שאף קונטרס זה "**בין שבעים זאבים**", יציל את הנשים מליכשל בעבודתן, וכן שהבעלים יתעוררו לבדוק את מקומות עבודתן לפני שליחת האשה או הבת לשם, וכמו שהורה בזה הרב שבט הלוי שלפי התורה אסור לשלוח אשה או בת בלא בדיקת המקום בשבע הקירות ודרישות, ויובאו דבריו לקמן (סע' ד וסע' ח).

שמחה ועצבות מעורבים על הוצאת קונטרס זה. מחד גיסא, שמחה גדולה היא לעסוק בתורה, תורת חיים, ובפרט בענינים השייכים לקדושת המחנה. אך מאידך גיסא, עצוב הדבר שצריך לכתוב ולהזהיר על דברים שהיו ידועים ופשוטים לכל בר בי רב דרביע יומא בדורות קודמים, וידעו הם כיצד לנהוג וליזהר כשנמצאים בחברת אנשים זרים, וההרחקות היו נשמרות באופן טבעי וברור מחמת הכושה הטבעית שהיתה מושרשת בהם. ומי יתן והיה לימוד זה בבחינת "דרוש וקבל שכר", אך לדאבון לב לא כן הדבר, אלא לימוד זה נצרך ביותר בדורינו, שהנסיון מורה שבמשך שנים, מקומות עבודה מפקפקים הרסו כל חלקה טובה של בתי ישראל ושל צניעות הנשים והבנות, ורוב גיטין שבמחנינו, הם מחמת מקומות העבודה של הנשים, וכמו שהעיד בעל שבט הלוי זצ"ל, והדברים מבהילים.

חלק מהחומר הנמצא בקונטרס שלפנינו, לקוח מתוך ספרי גן נעול על הלכות צניעות האשה. אך אמרתי לפרסמו בנפרד כדי לזכות את הרבים, ולפקוח עינים עיוורות. והיה אם בית אחד ינצל מהרס, או אשה אחת תינצל מרדת שחת מחמת מקום עבודה מושחת, והיה זה שכרי.

וראיתי לנכון לכתוב תחילה מאמר הנקרא "**תמונת מצב**", לבאר ולחדד מעט את השקפת התורה בענין עבודת הנשים, וכן לברר את הסכנות העצומות הטמונות בהם. ואחלה פני כל אוהו

קונטרס זה, שלא ידלג על המאמר תמונת מצב ויגש לחלק ההלכתי, אלא יטרח ויקרא (עדיף פעמיים לפחות) את הדברים, כדי שההלכות והגדרים יובנו היטב ויתקבלו על הלב. וזאת למודעי, בודאי ובודאי שאין מטרת הקונטרס להורות הנהגה חדשה לציבור שנשים לא יעבדו כלל חוץ לביתן, וכן אין המטרה לאסור את הדבר שנהוג זה שנים רבות, וכן אמר הרב שבט הלוי שאין בכוחינו ובכוונתינו לאסור את הדבר, אלא צריך לעשות גדרים וכו'. אלא הכוונה העיקרית היא להראות שאין הדבר בגדר "הותרה", אלא בגדר "דהויה", ושצריכים להיות מודעים לסכנות האורבות ולדעת כיצד לזוהר. וכן ידעו מתי והיכן מותר לאשה לעבוד, ומתי זה בגדר איסור. ובעיקר מוטל על הבעל לעמוד על המשמר, ושלא יפקיר את אשתו או בתו ככבשה בין שבעים זאבים.

הכותב והותם לכבוד קדושת המחנה

יעקב לוי ס"ט

אדר התשפ"א

הסכמת הגאון הגדול הרב יצחק רצאבי שליט"א

ראש מוסדות פעולת צדיק, מח"ם שו"ת עולת יצחק וש"ע המקוצר ועוד

אדר התשפ"א

שמח לבי ויגל כבודי לראות שוב ושוב פעולות צדיק לחיים, הוא ניהו ידידנו הנעלה ש"ת הרה"ג **יעקב לוי שליט"א** המזכה את הרבים לעורר על פירצות הכרם שצריך לגודרן, וכעת לפנינו קונטרס הנקוב בשם בין שבעים זאבים, שכבר השם מהריד ומבהיל, על חוסר הצניעות המצוי בזמנינו ביציאת הנשים מבתיהן לעבודה, במקומות שמכנת חוסר הצניעות בהן מרובה, וכשופר קורא ומתריע לתקן פירצה גדולה זו. ואסף כעמיר גורנה פסקי הלכות הנוגעות לזה, ולספר מעשים שהיו להוותינו, ובכללם פרט מיוחד אודות בני ישמעאל הסובבים בתוכינו, שלומשים עיניהם הטמאות על בנות ישראל הכשרות, כי הם חומדים אותן כמסורת המשוגע שלהם שהכריח בנות ישראל להינשא לו, והרחבתי בס"ד בשיעור שנדפס בהוברת שערי יצחק פרשת בשלח שנה זו.

ובכן הפיץ ה' בידו יצלה לצמצם מכשלה זו ככל האפשר, ויוסיף עשר מעלות בקודש.

בעתירת הצב"י יצחק רצאבי יצ"ו.

הסכמת הגאון הגדול הרב יהודא סילמן שליט"א

רב דקהל חסידים, רמת אלהנן-ב"ב, אב"ד של מרן הגר"נ קרליין זצ"ל

כ אייר התשפ"א

הנה הראני הרב **יעקב לוי שליט"א** קונטרס בניהון הליכת נשים לעבודה, וראיתי בו מעט וראיתי שיש בו תועלת מרובה לעורר בנושא הזה שכידוע מצויים בו מכשולים, ובלי ספק שהקונטרס הזה יעורר לתשומת לב וליתר זהירות בנושא זה, שכמה גופי תורה תלויים בו. ושיגדו בכל ספק לשאול את הרבנים שליט"א.

לא נצרכה אלא לברכה, שיזה המחבר החשוב לחבר עוד חיבורים לתועלת הרבים.

יהודא סילמן

תוכן הענינים

א- תמונת מצב.

ובו יתבאר המצב העגום של ימינו שברוב מקומות העבודה שבו הנשים עובדות ישנן סכנות רוחניות עצומות, ובתים רבים נהרסו מחמת כן. ואין איש שם על לב להשגיח על אשתו ובתו ואינם יודעים עד היכן הסכנה מגיעה.

ב- מכתבי הרבנים.

ובו יתבאר גילוי דעתם של גדולי הדורות לגבי מקומות עבודה של הנשים.

ג- הלכות יציאת אשה לעבודה.

ובו יתבאר פרטי ההלכות והגדרים גבי יציאת אשה לעבודה, וכיצד עליה ועל בעלה לנהוג בהקשר זה.

ד- קיצור הלכותי של ההלכות.

קיצור הלכותי המיועד בעיקר לנשים או לקריאה מהירה.

תמונת מצב

"געוואלד, כמה בתים יפים נהרסו, וכל זאת בגלל הנשים היוצאות לעבוד". כך דפק על השלחן וזעק מנהמת לבו המהור, לא אחר מאשר פוסק הדור, בעל שבט הלוי, הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, וכמובא בספר כתר הצניעות (פרק מב סע' ג).

ופשוט הדבר שידע גם ידע מאי קאמר. ואל יחשוב הקורא שמדובר בבתים בודדים שנהרסו, אלא מדובר על מאות של בתים שנחרבו בגין כך. וכמו שדרש הגאון הנ"ל בכנס לצניעות (חודש אב התשנ"ה, דרשות ושיחות עמ' קמו) וז"ל "ועוד צריכים לזעוק ולהתריע מאוד מאוד מה שהנשים והבנות הולכות לעבוד במשרדים ובבתי הרושת וכו' מקום שישנם גם חילונים פרוצים ומושחתים. קשה לומר פה כל הנסיון שיש לנו בזה, אבל שמעו נא מתוך נסיון של הרבה שנים, מכשול זה הוא הנקודה הכי מסוכנת בחומת הצניעות וירידת המוסר, ישנם עשרות ומאות מקרים שבתי ישראל נחרבו על ידי זה שנשים ובנות הלכו לעבוד במקומות לא בדוקים ולא צנועים" וכו', עכ"ל.

הנה מנסיון של שנים מרובות, מודיע בשער בת רבים הגאון הנזכר שמאות, כן, מאות בתים נהרסו. ויש להדגיש, שדרשתו הנ"ל היתה בשנת התשנ"ה, שעדיין לא היו אייפונים פרוצים, והפריצות לא הרימה ראש כבימינו אנו שהדור הולך ונפרץ ביותר. ואם כן פשוט שכיום הסכנה גדולה הרבה יותר.

ישמא יתרה הקורא בליבו, אמת נכון הדבר, אך הדברים אמורים דוקא כשהולכת לעבוד אצל פרוצים ופורקי עול. אך לעבוד במגזר החרדי עם אנשים שומרי מצוות, אין שום חשש בדבר.

על זה יש להביא את עדותו המבהילה של הגר"מ גרוס שליט"א בספרו אום אני חומה (ח"מ ס' קד) שכתב בשם הרב שבט הלוי, שרוב הגיטין שבמחנינו, הוא מחמת מקומות עבודה של נשים, ונכלל בזה גם כשנמצאים עם חרדים, עכת"ד. והדברים מבהילים.

ובפרט אם האישה – אפילו כשר – היא המנהל הישיר או האחראי על האשה, המורטל. ודמי למה שפסק מרן הש"ע (אה"ע ס' כב סע' טו) שאין ממנין אפילו אדם נאמן וכשר להיות שומר בחצר שיש בו נשים אע"פ שהוא עומד בחוץ, שאין אפטרופוס לעריות, ע"כ. וכיון שזה באופן קבע, והוא אפטרופוס עליהם המור הדבר יותר מאיסור יהוד הרגיל. וה"ה בענייננו, שהדבר קבוע, והוא אחראי עליה, המור הדבר ביותר, ובפרט שהוא אינו עומד בחוץ אלא בפנים, ורואה ומדבר עימה פעמים רבות. וכ"ש אם הוא אינו נאמן וכשר אלא פרוץ והשוד על עריות.

ידוע הדבר שמצויים אנו בתקופה שהצניעות נדחקה לפינה, והפריצות מרימה ראש מעלה מעלה. הבורות שולטת בכל פינה, ולנגד עינינו, נוהגים החילונים כתאוות ליבם בענייני פריצות,

ח בין שבעים תמונת מצב זאבים

והדבר מקהה את החושים, וההרגשים הפשוטים של צניעות שהיו ידועים בעבר, נעלמו כלא היו.

ובמקומות עבודה שמצויים פורקי עול (הן נשים והן אנשים), הדבר המור שבעתיים, כיון שהדבר נעשה באופן קבע ויום יומי למשך שעות רבות. והרוח השוררת במקום המונהג ע"י מנהל או עובדים חילונים, מקלקלת ומחריבה כל חלקה טובה.

ולא זו בלבד, אלא שעם הזמן, מתחילים להעריך את אותם פורקי עול מהמת כשרונות חולין השייכים לעבודה, וכמשל למזכירה שמעריצה את הפרופסור או את העו"ד שעבורו היא עובדת.

וכבר העידה אשה חרדית שהלכה ללמוד מקצוע במחוזות חילונים, שהחוויה שהותירה בה **רושם מרשים וחיוני, כשהשופט הפורק עול והפרוץ א.ב. (בזמנו נשיא הבג"ץ. ולא הזכרתי את שמו משום שם רשעים ירקב), ירד אליהם מ"רום" מעמדו, וכה סיפרה: "כשהשופט א.ב. נפגש איתנו מספר פעמים, היו לנו **דיונים מאוד פוריים. מאוד מאוד. דיונים של הבנה חרדית של כל המערכת וכו' זה מאוד ריגש אותי**" וכו', עכת"ד. (הובא בגליון דורות מס' 71 לשנת תש"ע). הנה אותה אשה חרדית, היתה לה הבנה חרדית עם אחד מגדולי האויבים של העולם החרדי, עוכר דת ממדרגה ראשונה, ובמקום להיסלד מעצם המפגש עמו, הדבר גרם לה לריגוש.**

ודברים אלו וכיו"ב יכולים להתרחש בהרבה מקומות עבודה, שהמנהל ירד מ"רום" מעמדו, וישיח את הגיניו בפני מזכירתו או בפני העובדת. ובחלוקה הזמן, יעניין אותה יותר ויותר מה המנהל בעבודה הושב עליה ועל כשרונותיה, והדברים יתפסו מקום יותר מאשר הנהגת הצניעות. וכדי שלא תיראה "חשוכה" בעיניו, תנסה להפתח לעולם הגדול (הקמץ).

כמוכן שכל האמור אינו שייך בכל מקומות העבודה, אך הדברים שייכים פחות או יותר במקומות רבים, ואם לא בחומרה כזו, אזי בדברים קטנים יותר. אך כשנפתח הפתח ליצר הרע, הוא דוחף בכל גופו לפרוץ את הגדרות. וכבר אמרו חז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) שמשכנו של הנחש הוא בין הגדרות.

דחוייה ולא הותרה

הנה ברור הדבר שאין מטרת הקונטרס שלפנינו להורות שאסור לנשים לצאת לעבוד ולפרנס, שהרי כבר כתב הרב שכט הלוי בתשובה (ה"ה ס' רו אות ג) לאחר שדיבר בסכנות המצויות בעבודת נשים, שאין כוונתנו וכיכולתנו לגזור שלא יעבדו הנשים וכו', ע"ש בדבריו. אלא המטרה להראות שיציאת נשים היא בגדר של "דחוייה" ולא "הותרה", היינו מתוך הכרה.

ט זאבים תמונת מצב בין שבעים

ובפרט להראות את הסכנות המצויות, וממילא יש להיזהר ולבדוק את מקומות העבודה של הנשים, וכמו שהורה הרב שבט הלוי בכמה זימני, **שלפי התורה, איסור גמור** על אב שיניח את בתו, ובעל את אשתו לעבוד אם לא בדקו את המקום תחילה **בשבע דרישות וחקירות** וכו' (דרשות שבה"ל ח"ה שער מאה שלשים וחמשה). וכן הוזכר בתשובתו (ח"ה ס' רו אות ג. ח"ו ס' לג אות ג) שיש לבדוק את מקום העבודה בשבע חקירות וכו'. והרב שבט הלוי לא הסתפק בזה, אלא נקט בלשון **"משביע אני אתכם שכל אב ואב, עליהם לדרוש ולחקור בשבע דרישות וחקירות"** וכו', עכ"ל (כנס צניעות. דרשות ושיחות עמ' קמו).

אך לדאבון לב, בימינו המצב ירוד ביותר. שכל בן תורה שנושא אשה, מיד שולח אותה לעבודה בלא לבדוק אפי' בדרישה או חקירה אחת את מקום עבודתה, וכל רצונו – במקרה הטוב – שיוכל לשבת ללמוד תורה ביישוב דעת. ובמקרה הפחות טוב, שתהיה לו הרווחת ממון, שיוכל לממן את חופשת בין הזמנים או לרכוש רכב חדיש יותר...

ואף האשה פעמים רבות יוצאת לעבוד לצורך עצמה. וכבר עורר בזה האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בספרו אמרי יציב (מאמר ג עמ' לו), שהאשה והכנות יוצאות לעבוד ונמצאות בין טמאים וטמאות וכו', וכל זה מחמת ההרגל הרע של בזבזנות. מסכנים את החיים, מוסרים את התורה והיהדות, הורסים את הבתים כמריכות וגיטין, הכל בשביל הנאה זמנית וכו'.

ועוד הוסיף (שם עמ' מא) שהבת יוצאת לעבוד, וכמה תקלות יש בכך, והיא כבר רואה את עצמה כ"בעלת בית" וכו'. ואלמלי היתה הוסכת פרוטה לפרוטה כדי שלאחר נישואיה תוכל לפרנס את הבית שבעלה יוכל לשבת וללמוד תורה במנוחת הנפש, היה אפשר **להבין קצת**. אבל להרויח כדי לבזבז על שמלות ותכשיטים לצורך ראוותנות, שהכל יביטו בה כשהיא מטיילת ברחוב? **כמה מפשות ורציחה יש בכך**, והפירצה הולכת ומתרחבת, ע"ש.

יצא כל קורא קונטרס זה, וישאל את רעיו, חבריו ומכריו, מי מהם (שאשתו עובדת חוץ לביתה) אי פעם בדק את מקום עבודתה של אשתו? מי בדק האם היא נכשלת באיסור יהוד, האם היא מרבה בשיחה עם המנהל, כיצד מתנהגים אליה העובדים במקום, וכן שאר הרחקות ומכשולות. התשובה כמובן ידועה. אף אחד מהם לא. ואם מישהו אכן טרח מעט, הרי זה בבחינת "מדגם", היינו שיצא ידי חובה על ידי שישאל את אשתו על מצב הרוחניות שבעבודה ותו לא. ונמצא שסומך על שיקול דעתה של אשתו משל היתה פוסקת בדינים אלו. בעוד שלפי אמיתות הדברים, פעמים רבות יש לו לטרוח בעצמו וללכת למקום ולראות ולגשש מה הם התנאים בעבודה, וכל זה אחרי שלמד את כללי הצניעות שבמקומות עבודה שיובאו לקמן (סע' יז).

ומשנה זהירות יש לנקוט בבדיקת מקום עבודה של האשה, ואין לסמוך על ההבטחות המופיעות

י בין שבעים תמונת מצב זאבים

בפרסומים למיניהם המנוסחים על ידי טובי הפרסומאים המנפנים בהצהרות מבטיחות כגון: "הפרדה מלאה" "אגף הרדי" "צניעות", וכל כיו"ב. כי פעמים רבות הכל בבחינת עורבא פרה. ובין ההצהרות לבין המציאות, המרחק גדול כמרחק מזרח ממערב.

ופעמים הפיתוי גדול מאוד ועולה על שיקול הסכנה, שכן "אדם בהול על ממונו", וכבר ידוע שישנם מקומות עבודה, שבסניף הרדי המשכורת נמוכה, ואילו בסניף החילוני, המשכורת נוגעת בשחקים. כדוגמא נציין, שנכון לשנת תשע"א, חברת ההייטק "מטרקס", בסניף לנשים הרדיות כמודיעין עלית, המשכורת עמדה בזמנו על 6,000 ש"ח ואילו בסניף חילוני של אותה חברה, הנמצא בהרצליה ובראשון לציון, המשכורת הייתה כפולה ועמדה על 12,000 ש"ח ואנא עובדה ידענא, שנכון לשנת התש"פ, בחורה הרדית עובדת הייטק קיבלה שכר של 12,000 ש"ח, וכשעברה למקום חילוני, קיבלה משכורת של 17,000 ש"ח. וישנם נשים המתפתות לעבור למקומות חילונים בשביל הנאת ממון, ולבסוף הבית מתפרק, והרבה מן הכסף עובר לעורכי דין, והדברים ידועים. **וכבר** היו מקרים לעולם, שבתחילה העבודה אכן היתה באופן צנוע ונפרד, אך אט אט התבטלה ההפרדה, וכבר קשה היה לעזוב מקום עבודה מבטיח שכבר יש ותק ומשכורת גדולה.

וכיו"ב שנשים צברו ידע ונסיון, ונתפתו לעבור מחלקה או לעבודה אחרת בשביל משכורת גדולה יותר, אע"פ שהמקום השני לא כ"כ שמור מבחינה רוחנית.

ולא כחינם נקרא קונטרס זה בשם "בין שבעים זאבים" ע"פ מאמר הז"ל, שישראל בן האומות הם כבשה בין שבעים זאבים (מדרש רבה תולדות ה). וכ"ש בנ"ד, שאשה הנמצאת במקום עבודה עם אנשים זרים וכ"ש עם פרוצים ופורקי עול, שהיא בגדר **כבשה בין שבעים זאבים**, וגדול המחטיואו יותר מן ההורגו.

ובפרט דהנך "זאבים", פעמים באים בתחושת של "כבשים" תמימים. המחפשים את טובתן של הנשים העובדות, ודואנים להן יתר על המידה, וכל מטרתם לנעוץ את ציפורני הזאב שלהם במרף קל. וכיון דקיי"ל שנשים דעתן קלה, אזי אין לך מרף קל יותר מהן. שפעמים אינן חושדות במאומה, ואדרבא, מעריכות את המנהל שמאיר פנים ומחייך ודואג, ורק ה' יודע האם חיוכו הוא לעקל או לעקלקלות. ומהנסיון המר ידוע, שכל עברה הגובלת ב-ג' המורות, מתחילה בחיוך של בוקר, ועיין.

והסכנות הרוחניות המצויות במקומות עבודה, הינן רבות ומגוונות, ובכללם: **א- איסור יחוד.** **ב- תערוכת נשים ואנשים.** **ג- קירבה לעריות.** **ד- אינטרנט פרוץ.** **ה- קריצה שחוק וקלות ראש.** **ו- שירי עגבים.** **ז- איסור שאלת שלום.** **ח- ריבוי שיחה.** **ט- קריאה בשם פרטי.** **י- איסור**

בין שבעים תמונת מצב זאבים יא

השתמשות. יא- לפני עיור לא תתן מכשול. יב- לשבח אחרים. יג- קירוב דעת. יד- פגם בהשקפה. מז- פגם במוסר הצניעות. מז- שמיעת ניבולי פה. והדברים מבוארים לקמן בחלק ההלכות (סע' ג).

והחששות הללו, פעמים מקצתם ופעמים רובם נמצאים במקומות עבודה. ומי שלא למד את גדריהם, כיצד ידע ממה לזהר ולישמר. ובודאי שאין לסמוך על הנשים שידעו כיצד לנהוג בעבודתן, וכבר לפני מסירת קונטרס זה לדפוס, דיברתי עם אברך על נ"ד, והסכים עמי שיש סכנות רבות מאוד, ובאותה נשימה אמר לי שהוא סומך על אשתו... וכששאלתי וכי אשתו יודעת את גדרי ההרחקות, נתקלתי בחיך של מבוכה. והוסיף שאינו יכול להטריח עצמו כדי לבדוק את מקום עבודתה של אשתו. ותמתי בליבי מדוע הוא אינו יכול לטרוח, ולהשם פתרונים.

הסכנות

וידעתי בני ידעתי, שיקומו אנשים ויטענו כנגדי, מדוע מרעיש עלינו הכותב את כל העולמות, והרבה גוזמאות כתובות כאן, והרי נשותינו עובדות זמן זמנים טובא במקומות עבודה, ונשארות בצדקותן, ואפילו אם ישנם חששות, במלות הן בשישים.

ובפרט שאדם קרוב אצל עצמו, ועוד בעניני ממון, לכן יחפשו המוענים כל מיני סברות היוצאות מן הכרם כדי להעלים עין מן המכשולות, ועיקר העיקרים שהפרנסה תהיה מצוייה, והוא יוכל ללמוד תורה ביישוב הדעת, בעוד השבון הבנק אינו קורס. ומלבד מה שמבואר בפוסקים שתורתו אינה רצוייה אם אשתו נכשלת באיסורים במקום עבודתה כמבואר לקמן (סע' ט), זאת ועוד, לו חכמים ישכילו זאת, שכאשר הם מעלימים עין ממקום עבודתן של הנשים ואינם בודקים את הצניעות השוררת שם, פעמים הם מקריבים על המזבח את שלום ביתם, ופעמים אף את האשה גופא. וד"ל.

לכן כדי להמריץ את הבעלים להשגיח על מקום עבודתן של הנשים, וכן להמריץ את האבות על בנותיהם, אמרתי להביא מפוסקי דורנו, כמה הזהירו והתריעו על זה, ושלא יחשוב הקורא שכל הדברים הכתובים בקונטרס זה נאמרו מפרי דמיונו של כותב השורות.

* מאוד נפריך דיבורי ניבול פה בכתי הרושת שיושבים יחד פועלים ופועלות, וגם אנשים שמתנהגים בדרכי הסידות, מאבדים שם את הזקתם וכו'. (דרשות שבט הלוי ה"א עמ' מג).

* "המוכים שבנו מתקלקלים בשעת העבודה בשמעם כל היום שירי העגבים של שאר הפועלים. ויבא גם השטן בתוכם ע"י תערובת אנשים ונשים" וכו'. (שבט הלוי על התורה פרשת ויצא עמ' שנד).

יב בין שבעים תמונת מצב זאבים

* ומן הנסיון למדנו שהרבה פעמים זה (היינו יציאת נשים לעבודה) ראש פרעות אויב להירידה במוסר וצניעות. (דרשות שבט הלוי ח"ב עמ' קכו).

* "התחתה אשה באש בחיקה ובגדיה לא תשרפנה, והוא דבר קשה מאוד להיות כל היום בין אנשים מידי יום ביומו כמשא ומתן ובשהוק ובשאר דברים, ולעמוד בצדקותה". (שו"ת משנה הלכות ח"ב ס' שטו).

* רוב הקלקולים של הבנות נתהוו על ידי ההברה, והרבה בתים נהרסו בגין זה (עבודת נשים). (הגר"מ שטרנבוך שליט"א באורחות הבית פי"ג סע' טו).

* מתוך הנסיון המר, יודעים כמה צרות ומקרי אסון היו מתוך שהנשים והבנות יוצאות לעבוד עם נכרים ונכריות וכו' כמה יצאו לתרבות רעה אפילו מתוך בתים של חסידים ויראים. (בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב עמ' רנח). ואין לומר שדבריו נאמרו דוקא כשעובדת עם נכרים ונכריות, שכבר כתב הרב שבט הלוי בתשובה (ח"ה ס' רו אות ג) שהלב יודע שהמצב בענין זה גרוע הרבה בישראלים, ואדרבא, ההתקרבות מסוכן יותר באומה אחת, והלב יודע כי המצב ירוד מאוד וכו', ע"כ.

* החששות מצד סכנת הריסת הבית היהודי גדולות הן, וכבר היו עבודת נשים סיבות לאסונות במשפחה, להפרת שלום בית ואפילו לגיטין וכו', על ידי שהאשה נשאה עיניה לאיש אחר יותר מוצלח מבעלה שרק יושב ולומד וכו' והגיעו הדברים לעבירות גדולות של הייבי מיתות בי"ד וכו' ועבודות כאלו ידועות לרבנים, איך שמקום עבודה בתערוכות יכולים לסכן בית יהודי, אפילו כשעובדים אצל חרדים וכו'. (שו"ת משנת יוסף ח"ו ס' א אות ח).

* ובדקו היטב את מקום העבודה אם ראוי שהאשה תעבוד שם וכו' כי הרבה מכשולים ידוע בזה. (הגר"מ גרום שליט"א בספרו והיה מחניך קדוש עמ' א עמ' ו).

* ולמותר לכתוב את אשר ידוע הקלקול ששם אנשים ונשים או שנמצאים עם נשים פורקי עול, אשר מהרס כל בנין ביתם. ואף במקום שהוא בכשרות, מ"מ בעל הבית יש לו קרוב עם העובדים וכו'. (אום אני חומה ח"מ ס' שפ).

* עצם הדבר (שנשים ובנות עובדות במשרדים וכו"ב) אינו מביא ליראת שמים אלא החיפך ממש, ועוד יכולים ליכשל בזה באיסורים המורים ונוראים מאוד ובפרט באיסור יהוד וכו' אנא היזהרו מאוד לנפשותיכם וכו'. (הרה"ג יצחק שלמה אונגר זצ"ל, אב"ד חוג הת"ס כ"ב בספר תורת איש עמ' רנז).

* עניני הצניעות והיהוד במקום עבודה, דבר אשר נפרץ מאוד אשר רבים חללים הפילה.

בין שבעים תמונת מצב זאבים יג

(הגרמ"ש קליין שליט"א בהסכמתו לספר יצא אדם לפעלו). וכן יש שם "מכשולים עצומים" (שו"ת שבט הלוי ח"ז ס' לג אות ג).

ולענין די בהעתק האזהרות הנ"ל כדי להבין כמה המצב מסוכן, ובפרט בדורינו. וכבר הוסיף הרב שבט הלוי (על התורה עמ' שנד) שצריך האדם הרבה סיעתא דשמיא להחזיק מעמד בחברת עובדים מושחתים, ע"ש.

וכבר היו מקרים מזעזעים שהגיעו לפתחם של רבנים, וכמו שהעיד בשו"ת משנת יוסף (ח"ז ס' א אות ח), וכבר קדמו הרב שבט הלוי, ובפרט שהעיד שרוב הגיטין שבמהנינו הם מהמת עבודת הנשים, וכנ"ל. וממילא התוספת בזה אך למותר. ואף לי כותב השורות ידועים מקרים השייכים להנך ג' עבירות שיהרג ואל יעבור אשר נעשו (ולדאבון לב גם נעשים) במקומות עבודה, ומדובר באשה הרדית וישמעאלי ר"ל, וד"ל. וכן בספר פרקי מהשבה (תורת אבות עמ' קיג) כתב שיש באמתחתו סיפורים אין סוף איך שמנהג רע זה הרס בתים כשרים עד היסוד.

הצעת נסיעה

וכבר סופר ממנהל משמרת ברשת שיווק למזון הנמצאת בלב בני ברק (ולא אזכיר את שם הרשת) שמעסיקים שם ישמעאלים (הן בנקיון והן במהלכת ירקות), וכה היו דבריו.

בסיום משמרת ערב בשעה 23:15, כשרוב ככל העובדים היו בדרכם לפתח היציאה מהסופר, שמע מנהל המשמרת כיצד עובד ישמעאלי ניגש לקופאית הרדית, ומציע לה שיסיע אותה לביתה ברכבו. והאשה החרדית הסכימה בחפץ לב ובשמחה.

ניגש מנהל המשמרת אליהם, ופנה לאשה החרדית ושאלה, מדוע היא מסכימה לנסוע עמו, הרי יש בזה חוסר צניעות מובהק, והלא היא גם אשה נשואה.

ולפני שהאשה הספיקה לעכל את הדברים, התערב הישמעאלי הלז ואמר למנהל המשמרת בעזות פנים, שמהכסף שהוא מרויח בסופר הנוכחי, בו הוא קנה את הרכב, בו הוא ממלא דלק, ובו הוא יקח את הבחורה הביתה, ומיד החל ללכת לכיוון היציאה להניון, כשאשת איש חרדית מדדה בעקבותיו...

ולדאבון לב, אין זה מקרה בודד, והדברים ידועים לכל יושבי דין. ובעיני ראיתי פעם כיצד בחורה חרדית צעירה, אשר עבדה כמלצרית עם מלצרים ישמעאלים, שאחד מהם כירכר סביבה כל הערב בחיוכים ובדיבורים רבים ומהמאות אין סוף, ואף שאיני יודע כיצד הסתיים מקרה זה, מ"מ כבר ידוע שנשים דעת קלה, וע"פ רוב הסוף ידוע, השם הטוב יכפר בעדנו.

והנה כשהקונטרס הנוכחי היה מונח לפני מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א, הוא דיבר אודותיו מעט

יד בין שבעים תמונת מצב זאבים

בשיעורו השבועי (פרשת בשלח התשפ"א), והקריא את ב' הסיפורים הנ"ל. ולאחר שנדפס השיעור בחוברת שיערי יצחק, כתוב שם שאחרי השיעור הוסיף הרב איתמר חיים הכהן שליט"א ב' סיפורים הידועים לו מקרוב ממש, ואלו הם:

בחורה שהחלה להתדרדר מבחינה רוחנית, עבדה כמלצרית באולם הרדי בבני ברק, והתחברה לגוי אחד, כנראה רומני שעבד במטבח, וכבר החליטו להתחתן רחמנא ליצילן. בצר להם, פנו בני המשפחה לאירגון פעילים, והם איימו עליו שיפגעו בו, עד שנאלץ לחזור לארצו.

מקרה נוסף, בחורה עם יראת שמים, עבדה כקופאית בצרכניה אחת פה בבני ברק, השייכת לרשת מוזן גדולה בבעלות אדם חרדי נודע, המקורב לגדולי הדור. גוי סודני אחד, שעבד שם בסידור המוצרים בארונות, היה שולח אליה מבטים מפתים ומנסה להתחבר אליה, והיא כבר החלה לפתח רגשות כלפיו. היא התלוננה בפני הרב הנ"ל (הרב איתמר חיים הכהן) שהיא פוחדת מזה שמתעוררים לה רגשות. התקשר הרב לאשתו של מנהל הרשת וסיפר לה על כך. וראה איזה פלא, תחת אשר יפטרו את הגוי, פיטרו אותה בטענה שאין לה יראת שמים, עתכ"ד. עכ"פ הוי עדות נוספת לסכנות האורבות בכל פינה, ואפילו במקומות עבודה הנקראים חרדים.

ופעמים הסכנה מגיעה גם מהסכיבה החיצונית של העבודה, וכגון פועלים חיצונים העורכים שיפוצים וכל כיו"ב.

וכבר נשאלתי במלפון ע"י בחורה חרדית העובדת כגננת, שכאשר התקיימו שיפוצים בקרבת מקום, הגיעו שני ישמעאלים צעירים אליה והחלו להחמיא לה השכם וערב. היא התקשרה לשאול כדת מה לעשות, בהיות והשיפוצים אמורים להמשך עוד ימים רבים, וממילא אותם ישמעאלים מסתמא לא ירפו ממנה. ועניתי לה שעליה לעזוב את מקום עבודתה עוד היום, לפחות עד שיסתיימו השיפוצים, וכך היה.

וכיו"ב נשאלתי מבחורה חרדית, שחבר של אביה היה עובד במקום סמוך לעבודתה, ואביה ביקשו שבכל בוקר יסיע עמו את בתו כיון שזה באותה דרך. וכבר בנסיעה הראשונה, הנהג (חבר של אביה) החל להרבות עמה בשיחה ובמחמאות. ויש להדגיש שמדובר בנהג שגילו קרוב לחמישים, ובחורה בת שמונה עשרה. ואף במקרה זה עניתי שאסור לה לנסוע עמו בשום אופן.

ומקרה ידוע אכתוב. במרפאה חרדית, ישנו מנהל חרדי המהיך לכל עבר, החל בעובדות, וכלה במזכירתו האישית הנמצאת בתוך חדרו. הלה נשוי, ואע"פ שאינו מבוגר, מכל מקום הוא כבר סבא לנכדים. רעייתי שתחיה, כשביקרה במרפאה, היתה מספרת לי לאחר מכן שהדבר נראה מאוד חשוד כיצד הוא מתייחס למזכירתו האישית בלבביות יתר. והנה לאחר זמן מה שרעייתי לא היתה במרפאה, כשהגיעה לשם, הודיעו לה העובדות שאשתו של המנהל ילדה תינוק, ומגיע מול טוב.

בין שבעים תמונת מצב זאבים טו

ולתדהמתה, המזכירה האישית יוצאת עם עגלה ותינוק שזה עתה נולד לה ולבעלה הטרי, הלא הוא המנהל שגירש את אשתו והתחתן עם מזכירתו...

וכבר נשמעה עדות ממטפלת רגשית, שאשת איש העובדת כגננת בגן חרדי, התוודתה בפניה ברגע של גילוי לב, שנכשלה בחמורות עם אחד האבות של ילדי הגן.

אשת אברך מהעיר אלעד, יצאה למעגל העבודה בחברת אורנג' בעיר ראש העין, כדי לעזור בפרנסה, ושבעלה יוכל ללמוד בישוב דעת. תוך זמן קצר, לבושה הצנוע השתנה בלי היכר. בתוך חודש היא קיבלה רכב צמוד מהעבודה. ובתוך שלשה חדשים קיבלה קידום משמעותי בתפקיד והעלאה במשכורת של 30%. הדבר עורר חשד גדול בעיני הבעל. ולאחר בירור קצר התגלה לבעל האברך, שאשתו נפלה ברשתו של הרואה השבון של החברה, חרדי עם חמישה ילדים.

והמקרים שכתבתי יעידו מעט על הכלל, ובפרט שידועים דברים המורים הרבה יותר, וד"ל. וכבר סיפר הגר"ח רבי שליט"א על טבחית שפיתה אותה המשגיח כשרות, ר"ל. והתבטא על זה, שהמשגיח הלך להשגיח השגחת רבנות, אך נכשל בעריות למהדרין.

וקלקולים מתהווים אפילו כשאין סכנת תערוכת עם אנשים. וכבר הגיע לאזני מקרה, שבת סמינר צנועה וחסידה, התנדבה בארגון חסד בכני ברק, והתבקשה לבצע רישומי מעקב במחשב. דא עקא שהמחשב היה מחובר לאינטרנט פרוץ. כעבור זמן מה, השינויים שהתחוללו בקירבה החלו להראות ולהצמיח את הפירות הרקובים. ובבדיקה שנעשתה בהיסטוריה של המחשב, התברר שהיא החלה ליכנס למחוזות אפלים של אתרים פסולים, וכל זה קרה מתוך רצון להתנדב ולעשות מצות חסד עם חבריות. כי כאשר הסכנות אינן ידועות וברורות, הנפילות הם ודאיות. ואם אביה היה פוקח את עיניו מעיקרא על מקום התנדבותה של בתו, יכל הוא להצילה מרדת שחת.

וזמן השמים מסובבים לפתחי מקרים בדיוק בשעת כתיבת מאמר זה. הנה התקשרה לשאול אשה שהתחתנה לפני כחודש ימים, שתפקידה סייעת בגן ילדים. וכעת שיבצו אותה עם בחור פורק עול (בתפקיד מודריך במקום גננת), והיא צריכה להיות הסייעת שלו, כל היום הם נמצאים יחד, והוא מדבר דברי ליצנות רוב ככל היום, והיא נהנית מהגיגיו המטופשים, ואינה יכולה שלא לפרוץ בצחוק קולני. לאחר יום עבודה אחד בלבד, היא סיפרה כן לבעלה כמסיחה לפי תומה, אך בעלה, שלא אהב את הדבר, אמר לה שזה אינו הגיוני שתמשיך לעבוד עמו, והיא לא הבינה מדוע. לכן התקשרה לשאול האם יש בזה בעיה הלכתית.

מכאן אפשר לראות את התמימות שאוחזת בקרב הנשים, שאשה חרדית אינה מבינה מה הבעיה לעבוד עם רווק חילוני ופרוץ כסייעת שלו, לדבר עמו כל היום ולצחוק מבדיחותיו. כמובן שאמרתו לה שהיא חייבת לבקש שיבוץ מחדש עם גננת, ואסור לה להמשיך לעבוד כך.

טז בין שבעים תמונת מצב זאבים

ולפני ירידת הקונטרס למכבש הדפוס, התקשרה בעלת תשובה העובדת המקום חילוני, וסיפרה שעברה טראומה במקום עבודתה, וכה היו דבריה: בזמן עבודתה, היא הוצרכה להיכנס לבית הכסא. לאחר שסיימה ופתחה את הדלת כדי לצאת, הגיע אחד המנהלים, נעמד בפתח בית הכסא והסם את יציאתה בגופו. היא נתקפה בהלם, והחלה לדבר על ליבו שאין זה צנוע וכו', ורק לאחר כשתי דקות, הלה השתכנע ועזב את המקום. הוריתי לה לגשת למשטרה ולהגיש נגדו תלונה. ושוב רואים מכאן את הסכנות האורכות במקומות עבודה, ובפרט עם אנשים פרוצים.

ידוע כל בעל, שאפילו אם אשתו עובדת בסביבה שרובה נשים ומיעוטה גברים, גם כן הסכנה מצויה. הנה ידוע לי על מקום עבודה חרדי, השייך לעריית בני ברק, שישנם שם כ-350 עובדות נשים, ורק 4 גברים. והנה אחד מהם, שמוגדר כחרדי, נשוי אב ל-2 ילדים, באופן תדיר מכרכר בכל עוז סביב אשת איש שנישאה לא מכבר. ואף שהיא גם כן שומרת מצוות, אינה נמנעת מלדבר עמו. ואפשר שאינה הושדת במאומה בכוונותיו הזדוניות, בנוסף לכך שהיא אינה יודעת את הגדרים ההלכתיים שיש לנהוג במקומות עבודה.

סכנה כפולה

הנה כשאשה עובדת עם גברים באופן קבע, הסכנה גדולה יותר מאשר נפגשת עמהם באופן ארעי. שהרי באופן קבע, ישנו גירוי היצר תמידי, וכמובא בפוסקים שיובאו לקמן (סע' יב הערה 93 אות ה וסע' יג).

וכבר ידוע שיצרו של איש גדול משל אשה (תשובת הרשב"א ח"א ס' אלף קעה), והרי עריות, נפשו של אדם מהמדתן. ועם נתונים אלו, נערה או אשה תמימה וצנועה, נצרכת להיות עם גברים שעוה רבות מדי יום ביומו. וכיצד זה תוכל לינצל מציפורנו.

ואפילו כשהגברים מוחזקים כיראי ה', הלא לגביהם נאמרו כל ההרחקות, שהרי עם פורקי עול לגמרי, אסור מעיקרא לעבוד עמהם כמש"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח), ועיין בזה לקמן (סע' טז).

ובנוסף לכל הנ"ל, הלא נשים דעתן קלה עליהן, ואפי' כשהיא צנועה וצדיקה, אין לסמוך על כך, וברוריה אשת ר"מ תוכיח. וכמו שהזהיר בזה בספר הולך תמים ופועל צדק (ערך צניעות), ויובאו דבריו לקמן (סע' י), ע"ש בלשונו.

נערה שהונכה מקטנות להתרחק מזכרים, וכל ימיה כמעט לא היה לה שיח ושיג עם גברים וכ"ש עם זרים. וכן בסמינר, היתה במשך שנים רק בחברת בנות, ובשעה טובה הגיעה לתקופת שידוכים,

עד שמצאה את בן גילה.

ולפתע, ללא כל אזהרה מוקדמת וללא הדרכה בעניני צניעות, כשבוע לאחר החתונה מוצאת את עצמה עובדת במשרד וכיו"ב, שמימינה גברים זרים, ומשמאלה נשים פורקות עול, ומעליה מנהל פרוץ. ונצרכת לשהות עמם מדי יום ביומו שעות רבות, ועוד שעליה לתקשר עמם ולפעול לפי הוראותיהם. והם, שיצרם בוער בקירבם, ואין אפוטרופוס לעריות, רואים לפנייהם טרף קל, ואחריתה מי ישורנו. ותאור זה אינו לקוח מעולם הדמיון, אלא מעולם המעשה היום יומי, ופוק חזי מה הזהירו גדולי הפוסקים שהעתקתי דבריהם לעיל, ובפרט מדברי הרב שבט הלוי **שמות בתים נחרפו, ושרוב גיטין הם ממקומות עבודה של נשים.** ובתוך עמי אנכי יושב.

ואי אפשר למעון שהדברים לא יזיקו לאשה כיון שהיא מחוסנת משגעונות הרחוב, שמלבד שכל ימי נעוריה היתה ספונה במוסדות חינוך שעסקו עימה בענינים רוחניים, שיחות מוסר והשקפה, וכעת מוצאת את עצמה בעבודת הולין, מתעסקת אך ורק בגשמיות, ותחת שיחות מוסר שומעת הגיגים של רחוב מלבד ניבולי פה. ומלבד זאת הרי אפילו בעל האבני נזר, ראה בהיוו רק שלש פעמים חילולי שבת, והעיד על עצמו שאם הוא היה רואה פעם אחת נוספת, לא יכול היה לחבר את ספרו אנלי טל על הלכות שבת, ויבא סיפורו המלא לקמיה.

וב"ש אשה שדעתה קלה, ומטבעה נמשכת לעניני העולם הזה, כמה מסוכנת ההשפעה עליה. ועיין לבעל המשנה הלכות, שמלבד מש"כ בתשובה (חי"ב ס' שטו), שהוא דבר קשה מאוד להיות כל היום במו"מ וכו' ולעמוד בצדקותה, הוסיף בספרו בית רחל (נתיב יב) שהאשה בעבודה שומעת ביטויים גסים וניבולי פה, ולאט לאט מתרגלת אליהם ולמהלכם, והרגל נעשה טבע, ע"ש.

ובך במכתב שנכתב ע"י הרב שבט הלוי והוקרא ע"י הגרמ"ש קליין שליט"א בכנס צניעות (ויובא לקמן סע' ב במלואו), כתב שאשה העובדת במקומות מפוקפקים, **לא ימלט שלא יעשה עליה רושם וגם על הבית ועל הילדים.** ע"כ. ופשוט.

ואף כשהאשה עובדת עם גברים יראי ה', עדיין אין לה לסמוך על כשרותם. הנה הגאון יעב"ץ בפירושו למגילת רות, על הפסוק "ותאמר רות המואביה גם כי אמר עם הנערים אשר לי תדבקין" (ב כא), פירש בזה"ל "וכה תדבקין עם הנערים אשר לי, **בועז אמר כי נערו צדיקים וצנועים והיא אמרה מכל מקום הם נערים ולא אסמוך על צניעותם לבלתי אזהר מהם,**" עכ"ל.

ואם על נערים של בועז, שהוא עצמו העיד עליהם שכשרים הם, ככל זאת נזהרה רות, כ"ש בדורינו, שמוסר הצניעות ירד פלאות והפריצות הרימה ראש, אזי אפי' על מבוגרים אין לסמוך, וכ"ש על צעירים, וכ"ש וכ"ש על פורקי עול ופרוצים.

יח בין שבעים תמונת מצב זאבים

ודע, ששמעתי בשם הגר"ש קורה זצ"ל, שבנשים מבוגרות, צריך זהירות רבה מאוד, משום הגמ' דמס' שבת (קנב). שתיים שנעשו שלש, משים שלום בבית במל. וד"ל.

הוראת שעה

כדי להבין את הדברים האמורים לעיל, צריך תחילה לדעת את שורש הענינים, ולהבין שיציאת אשה לעבודה נגד ההנהגה של "כל כבודה בת מלך פנימה" הטבועה בלבה של בת ישראל, וחשיפתה לסכנות רוחניים, הינה בגדר של הכרה, כורה המציאות, הוראת שעה, אונס. אך אינו ענין של לכתחילה ומצוה מן המוכהר. וכדי לסבר את האוזן, אמרתי להעתיק חלק ממאמר שכתב הרב"ג עזריאל טאובר זצ"ל בספרו פרקי מחשבה (תורת אבות פרק ט). וזת"ד: (לא כלשונו המדוייקת ועם מעט שינויים וקיצורים והוספות).

ענין חשוב וגדול, שנעשה מובן מאליו, ואין איש שם על לבו שהיא בעצם תופעת "השרדות", הצריכה שיקול ושקלול מחדש אצל כל אחד, והוא הנושא של יציאת נשים לעבודה, עד כמה? היכן? באיזה מחיר?

כאשר הגיע הגאון רבי אהרון קומלר זצ"ל לאמריקה, שהיתה אז מדבר שממה רוחני, לא היתה הוה אמינא לאף אחד שניתן לשקם את עולם התורה ולהקימו מהריסותיו. בתקופה ההיא לא עלה על דעת אף אחד שבאמריקה תהיה ישיבה על טהרת הקודש, שילמדו בה כמו בישיבות בליטא ופולין רק לימודי קודש, בלי ללמוד שום מקצוע לחיים.

מי יכול היה לחלום שבאמריקה יהיה כולל, שאברך ילמד כל היום ולא יצא לעבודה?! זה היה נחשב כבלתי אפשרי כלל.

אך רבי אהרון לא אמר נואש ויצא למלחמת מצוה. הקים ובנה והפריח את השממה יחד עם הרב ברוך קפלן זצ"ל, שהקים באמריקה את "בית יעקב", ששם הינכו את הבנות למסור את עצמן למען התורה!

כהוראת שעה הורה רבי אהרון, שהבנות יצאו לפרנס את בעליהן על מנת שיהיו פנויים לעסוק בתורה. זה שיקם את כל יהדות אמריקה! היום יש שם כוללים רבים, ובהור רגיל אינו יכול לעשות שידוך רק אם הוא יבטיח שכמה שנים ישב בכולל וישאר בלימוד התורה! זו היתה התרופה הפלאית שהצילה את יהדות אמריקה ואת יהדות ארץ הקודש.

יציאת הנשים לעבודה, היתה הוראת שעה, ובכחינת "עת לעשות לה' הפרו תורתך". ומאז היותנו לעם לא היתה מציאות שנשות ישראל "אידישע מאמעס" תלכנה לעבודה! והגם שתרופה זו הצילה, הרי שתופעות לוואי רבות ואיומות יש לה: והשאירה "צלקות" על פניהן של נשות ישראל...

בין שבעים תמונת מצב זאבים יט

נחזור לדוגמא שהובאה לעיל, שבנות ישראל הכשרות והצנועות יוצאות לעבוד בשוק העבודה החיצוני, יש בו סיכון לאותה נקודה פנימית המובנת בנפשה של בת ישראל "כל כבודה בת מלך פנימה", רגש הצניעות הוא טבעי אצלה, ויציאה לשוק העבודה נוגד את הרגש הזה.

ואף שבשעתו, ראו גדולי הדור שזוהי הדרך היחידה להציל את התורה ולשקם את הישיבות והכוללים, כיום טמון בכך הרס נוראי!

יש להבין, בשעתו היתה טמונה בצעד זה מסירות נפש! יציאה לעבודה היתה ללכת נגד המוסכמות! בתקופה ההיא, שבת ישראל היתה יוצאת מביתה, פעלו הם נגד הרגש הטבעי למען הקמת התורה! לכן הן זכו להציל ולרומם את קרן התורה ולגדל דורות נפלאים ולהקים משפחות נהדרות.

הילדים ראו את המאמץ הגדול שהאמא עושה בשביל שהאבא ישב וילמד, זה בעצם החדיר בהם אהבת תורה ויראת שמים! כמו כן אבי המשפחה במקום ללכת לאוניברסיטה ולהשתלם באיזה מקצוע, מסר נפשו על התורה, ובזה הקריין אהבת תורה. ואכן זכינו לפריחה ושגשוג בעולמה של תורה שלא יאומן ממש, בזכות נשים צדקניות אשר שמעו להוראת גדולי הדור.

חלפו המישים שנה, אם נהיה כנים, נודה שהמצב השתנה לחלוטין. לא עוד מסירות נפש, כיום, בת מבית יעקב תתקשה למצוא זיווג אם היא לא תסכים לצאת לעבוד ולפרנס את הבית.

נשים רבות יוצאות לעבודה כביכול כדי להקים בית של תורה, כדי לאפשר לבעליהם ללמוד במנוחה הנפש, אך בעקבות זה הן נחשפות למקומות עבודה ותכנים שליליים שמורידים ומשפילים את כל קומתן הרוחנית.

כל שנות ההינוך שהשקיעו בהן במשך שהותן בסמינר, יורדים לטמיון כאשר הן עובדות במקומות שאין רוח חכמים נוחה מהם. הן הופכות להיות "נשות קריירה" "מצליחניות" "מנהלות עסקים" עם תארים ודיפלומות, והכל באיציטלא של "מסירות נפש" להקים בית של תורה, ולגדל משפחה של תלמידי חכמים.

נודה ונבוש, המציאות טופחת על פנינו! לצערנו התוצאות ניכרות בשטח. אותן נשים שיצאו לפרנס את המשפחה כדי שהבעל ישב ללמוד, יורדות ברוחניותן, וממילא הבית נעשה פושר, אין בו את החום היהודי האמיתי המקורי שאמא יהודיה נותנת בבית, העינים משוטטות אי שם ביקר ובנוצין שנמצא אצל החילונים, המחשבות משוטטות אי שם בהצלחה ובקריירה. התמימות

כ בין שבעים תמונת מצב זאבים

והצניעות מפנות את מקומם ל"אשת העולם הגדול", למצליחנות ולנהנתנות.
לבד מאיסורי תורה ופיתויים האורבים לפתחן ככל צעד ושעל, החל מארוחות משותפות עם "הבוס" בהכשר מפוקפק, וכלה בגלישות בלתי מבוקרות לאתרים שתצילנה האוזניים משמוע.

הבעל שכביכול הכל נעשה למענו ובשבילו ולמען תורתו, הופך להיות המעורר את הילדים בבוקר, השולח אותם למוסדות, המכבם, התולה, המאכיל, וכן התורן לשמור על הילד החולה שנשאר בבית, וכל זה בשביל שהאשה תצא לפרנס, כדי שהוא יוכל לשבת וללמוד תורה... אז למה עכשיו הוא בבית?!

והדברים ידועים לכל המתעסקים בתחום, כי אחד הגורמים המרכזיים ל"נשירה", היא המציאות בה האמא אינה יכולה להשקיע את מוחה וליבה ולהעניק חום ורגש טבעי לילדיה, להתעניין במצבם ולדאוג להם כאותה "אידישע מאמע" עתיקת יומין שגידלה את ילדיה בחום ואהבה ומסירות אין קץ.

מתי תעשה זאת אשת הקריירה בעלת התארים? הלא היא עובדת משמונה עד ארבע או עד שש, ובנוסף מצייעים לה תוספת על שעות עבודה נוספות. ופעמים היא עובדת בערכי הגים ובחול המועד.

האם עוד נותרה באשה הזו לחלוחית בעיניה עת שהיא עומדת מול נרות שבת? האם אשה זו מלווה את ילדיה לישיבה באושר, בחום ובתמימות שליוו אימה וסבתה את ילדיהן? האם עוד תשתדל ונתאמץ כמו כל סבתותינו לזכות במצות הפרשת חלה?

ואם ישאל השואל, בסדר... הכל נכון והכל ידוע, ומה דעתך להציע? היש לך פתרון? מהיכן יתפרנסו?

בל נשכח שכל היובנו לעבוד הוא רק מפני חובת השתדלות, אך פרנסה היא בידי הבורא. ואם האשה נצרכת לפגוע בצניעותה, וכ"ש להכניס את עצמה למקום עם נסיונות ברוחניות וכו', אין זה בגדר השתדלות, ולא רק שיש כאן פטור אלא אסור.

עכ"פ יש ללמוד מכל הנ"ל, שעבודה חוץ לבית לאשה, הוא מצב של דיעבד ולא של לכתחילה. וצריך שיקול דעת עמוק והתבוננות יתירה לפני ההכרעה האם יש לחשוף את האשה לעבודה חוץ לבית, ולכל הפיתויים הממתינים לה מעבר לדלת.

ועובדה אחת יש לספר על בת ממשפחה חילונית בברוקלין שגרה בשכנות למשפחה חרדית, היתה שם ילדה בת שתים עשרה שהתיידדה עם אחת השכנות החרדיות והוזמנה למספר סעודות שבת, עד שהחליטה לעזוב את בית ספרה החילוני, וכל זה בניגוד לרצון הוריה, והלכה ללמוד

בין שבעים תמונת מצב זאבים כא

בביה"ם חרדי, ואח"כ סמינר עד שהפכה לחרדית מן המניין. כאשר הגיע לפרקה, היות והוריה לא היו מוכנים להכיר בכך שהיא רוצה לינשא לחרדי, הם רצו שהיא תלך ללמוד מקצוע באוניברסיטה. היא נקלעה למבוי סתום. מצד אחד היא רוצה לינשא לבן תורה אבל אין בידה שום נדוניא להציע, וכך היא לא תצליח להשיג בן תורה כאוות נפשה. היא פנתה למורותיה והן יעצו לה שתלך אחר שעות הלימודים ללמוד באוניברסיטה מקצוע מכובד, אם היא תרוויח שבעים או שמונים אלף דולר בשנה, יש לה סיכוי למצוא בן תורה טוב, אבל בלי זה, לא תוכל להשיג את מבוקשה ושאיפת חייה.

היא הגיעה אלי (אל הגר"ע מאובר זצ"ל) ושאלתה בפייה, מגיל שתים עשרה אני נלחמת עם הורי כפי שלמדתי והונכתי בבית יעקב לא להיחשף לרחוב, הורי רצו כמה פעמים שאלך ללמוד מקצוע ואני סירבתי בטענה שאינני רוצה להיחשף לעולם הרחב. ועתה הגעתי למצב בו לא אוכל לקבל התן בן תורה מבלי שאחשוף את עצמי לכל מה שכל השנים ברחתי ממנו. מה עלי לעשות?
אמרתי לה שלא אוכל לענות לה כי היא לא הבת שלי ולא הונכה אצלי. היא שאלה מה הייתי עונה לבתי.

אמרתי לה, לבתי הייתי עונה, עדיף שתתחנני עם אינסטלטור ירא שמים שקובע עיתים לתורה, ואל תלכי לאוניברסיטה לחלל קדושתך וצניעותך, וזוהי מקור הברכה, זהו כל סוד הקיום של העם היהודי וכו'. אני הייתי מעדיף שבתך תתחתן עם מי שעובד עבודת כפים שחורה אך ירא שמים וקובע עתים לתורה, ובלבד שלא תבגוד בתפקידה האמיתי.

חזרה ושאלה מדוע שלא אענה לה כך, אמרתי לה כי איני יכול להתערב וכו', לבסוף אמרתי לה שאלף להתייעץ עם אדם גדול.

הלכתי לרבי שמעון שוואב זצ"ל, שהיה תלמידו של רבי ברוך בער, שמכיר את השקפת העולם של בני תורה, ומאידך הוא רב בקהילת יוצאי אשכנז וכו', הצגתי בפניו את השאלה, והוא שתק. שאלתי שוב, והוא שאל אותי מה אני ענית לה, סיפרתי לו את כל הנ"ל (שעדיף עובד כפים ירא שמים וכו').

הוא התרגש ופניו האדימו, ואמר לי מבורך תהיה מבורך תהיה, זו היא ההשקפה האמיתית, ובהתפעלות עצומה בירך אותי והסכים שזוהי הדרך¹.

---

1. בודאי שאין ללמוד מסיפור זה, שכל בת סמינר תעדיף עובד כפיים על בחור ישיבה. שישנם הבדלים בין התקופות, וכן כל מעשה נידון לגופו. ועוד שבמקרה הנ"ל היא היתה צריכה ליכנס לאוניברסיטה של נכרים, ועוד מדובר בבחורה כדור של או. אך כיום ישנה אפשרות ללמוד מקצוע

כב בין שבעים תמונת מצב זאבים

והסיפור הלז התרחש לפני זמן רב, אך בדורינו שהחשיפה היא נוראית, ובאמתחתי סיפורים עד אין סוף איך שמנהג רע זה הרס בתים כשרים עד היסוד.

דומה שנסיינה של אשה בדורינו שיוצאת לעבוד ונמצאת בתוך העולם המזוהם שבו אנו נמצאים, הרי היא כאסתר המלכה היושבת בחיקו של אחשוורוש, שכל הזמן צריכים להרגיש תחושה של הכרה, אונם, לא ברצון, חוסר ברירה, שתזהר לא להיסחף קדימה אלא לישאר בצניעותה, ורק שכעת צורך החיים הושף אותה לכל הסחי והמיאוס מכורה המציאות.

ואל תאמר אף אשה שהיא חזקה רוחנית ועליה לא תשפיע רוח הרחוב. שכבר מסופר על מרן האבני נזר, ששלוש פעמים בחייו ראה חילול שבת, ואמר שאם היה רואה פעם נוספת, לא היה יכול לחבר את ספרו אנלי מל!

ופעם אחת מאותם שלש פעמים שראה חילול שבת, היתה כשהוא הזדמן לאיזו עיירה, וכשהזרו מבית הכנסת ראה חנות פתוחה.

הוא ניגש לבעל החנות, גער בו וסטר לו על לחיו. שומר שהזועק למקום הוליכו לכלא. השתדלויות רבות עשו חסידיו כדי להוציאו משם.

והנה למרות שבמקרה זה היה קידוש שם שמים ומסירות נפש על קדושת השבת, בכל זאת מנה אותו האבני נזר באחת משלש הפעמים שראה חילול שבת, והדבר קיררו מקדושת השבת. ורואים מכך מהו כח ההשפעה.

וכיצד תאמר אשה שעליה לא תשפיע רוח הרחוב? הרי לא יתכן הדבר.

ובמאמר מוסגר יש להוסיף, כי עינינו רואות את המציאות, שכאשר אשה מפרנסת את הבית ומביאה משכורת מרשימה, הרי יחד עם גובה המשכורת, עולה גם אפה... לא עוד פשטות וענווה של אשת תלמיד חכם אשר סרה למרות בעלה ומבטלת דעתה מפני דעתו...הרי היא המפרנסת!

בדור שלנו אין את החיסון מפני השפעת הרחוב כפי שהיה בדורות קודמים, שהרי אז הורו להם גדולי ישראל לצאת לעבוד.

אין היום את הסייעתא דשמיא, כיון שהדבר נתהפך להיות בבחינת מתוך "לשמה" בא "שלא לשמה". אם פעם יצאו נשות ישראל לעבודה לשם שמים, היום חלק גדול מהן יוצאות במוצהר שלא

באופן המותר ע"פ גדרי הלכה (בהתייעצות עם רב מובהק). אך מהסיפור הלז אפשר לחדד ולהבין את גודל הסכנה בהליכה לאוניברסיטה שמצויים שם פרוצים ופורקי עול. מיהו לענין מעשה, יש להתיעץ עם חכם בכל צעד ושעל.

בין שבעים תמונת מצב זאבים כג

לשם שמים, אלא להיות אשת קריירה. דבר זה נוגד במוחלט את השקפת התורה מהו תפקידה של האשה, לכן אין את הסייעתא דשמיא שהיתה בדור הקודם, עינינו רואות וכלות.

אלא שעלינו לזכור כי לא עזבנו ה' אלוקינו, וגם בנסיון הזה, מי שתרצה לעשות מחיצה מבדלת בתוך העולם, למרות האילוץ להשתתף בעניני העולם הזה, ולישאר מובדלת וטהורה כמו אסתר המלכה, תהיה לה סייעתא דשמיא, אך עליה לזכור תמיד שזה בגדר אונס ולא לכתחילה. עכת"ד בקיצור של הגר"ע טאובר זצ"ל בספרו פרקי מהשבה.

הנה המאמר הנזכר משקף את ההשקפה הנכונה שצריכה להיות לכל יהודי באשר הוא. ובודאי שאין הכוונה שכל האברכים יעזבו כעת את מקום לימודם ויצאו לעבוד, ישתקע הדבר ולא יאמר. אלא ללמד שאף המצב הנוכחי שבו האשה יוצאת לעבוד, הוא דוקא מתוך אונס, ושעל הבעל לעמוד על המשמר. ויש להתייעץ עם ת"ח מובהק המבין בענינים אלו על כל צעד ושעל.

אנשי אמונה אבדו

והאם ישנם עדיין אנשי אמת, או שמא מתקיים לנגד עינינו אנשי אמונה אבדו. הנה כל בעל נפש, לאחר שיקרא קונטרס זה, נצרך לעשות בדיק בית לגבי מקום עבודתה של אשתו או בתו, ואפילו כשעובדת בעבודה המוגדרת כעבודה חרדית.

וכאשר אשתו של אדם עובדת במשרד מכובד, ומכניסה משכורת מכובדת עוד יותר, שבגינה יש לו ישוב הדעת ללמוד תורה בלא מטרדות הנפש, אך כעת גילה שמקום עבודתה הוא לא כל כך מתאים למי שמדקדק במצוות. וכגון שלא מקפידים שם על כל גדרי הצניעות, שישנם "עיוגלי פינות" בעניני הפרדה בין אנשים לנשים בחדר אוכל וכד', האם הבעל ישקול בדעתו לפנות לשאלת רב, כשיודע שישנו צד גדול שהרב יורה ויפסוק שעליה לעזוב את מקום עבודתה. או שמא הבעל יהפך באותו רגע לפוסק מן השורה, ויורה לעצמו ולאשתו בסברות כרם שאין כל חשש שאשתו תמשיך במקום עבודתה מחמת שהוא מכיר ויודע כי אשתו צדקת ונזהרת, ובנוסף לכך הוא גם משגיח עליה. וערבך ערבא צריך.

דברים אחרונים

כל שנשאר הוא, לצאת מהתמימות שנשתרשה בנו לשלוח את נשותינו למקומות עבודה, ולהאמין שהכל יהיה בסדר. והרי כל גדולי הפוסקים התריעו על כך ועל הצורך לבדוק את מקום העבודה, וכנ"ל. וילמד הבעל את כללי הצניעות בעבודה שיוכאו לקמן (סע' יז), וילמד את אשתו את המעשה אשר תעשה. ואין לו להפקיר את אשתו או בתו ככבשה **בין שבעים זאבים**.

כד בין שבעים תמונת מצב זאבים

ותדע כל בת ישראל הכשרה, שרק השמירה הקפדנית על גדרי הצניעות שבמקומות עבודה, ללא פשרות כלל ועיקר, זוהי הערובה היחידה שהיא תצליח לשמור על שלימות ביתה, ולמנוע ירידה רוחנית מעצמה.

אך עדיין יש לזכור שעיקר העיקרים, לישא תפילה לה' יתברך, הן האשה על עצמה והן הבעל על אשתו, שלא יתהוו מכשולים במקום העבודה, ועיין בזה לקמן (סע' יא).

ואף אם יראה הקורא שהרבה מקילים ראש בדבר זה, היינו שאין מי שמדקדק אחר אשתו ואחר מקום עבודתה, הנה כבר כתב באום אני חומה (ח"מ ס' שסב) שהרבה דברים בדורינו אין בהם שימת לב, והוא על ידי סמיות עינים וקהיית חושים. ובעוונת נתיקים מימרא הידועה דאמר רבי בנימין הכל בחזקת סומין עד שהקב"ה מאיר את עיניהם וכו', וצריך הרבה סיעתא דשמיא שיפקחו העינים לראות בתורה הקדושה את האסור והמותר, את אשר לקרב ואת אשר לרחק, ע"ש. והשי"ת יגדור פרצותינו, אכ"ר.

"כללו של דבר: השם אורחותיו ומעגלותיו, לא יכשל לעולם. ואשר לא ישים אל לבו, יפול ברשת היצר הרע כי חזק הוא ממנו" (ערוך השלחן ס' כא סע' ז).

כה זאבים מכתבי הרבנים בין שבועים

בס"ד

בקשה מעומק לב בדבר הקפדה על צניעות במקומות עבודה

לאחינו בני ישראל היקרים!

הנה אף שפשוט שיש לכל אדם מישראל (הן איש והן אישה) להימנע מלעבוד במשרדים שעובדים שם גם נשים וגם גברים ואפילו הם אנשים יראי שמים מהוגנים וכבר אמרו חז"ל סחור סחור אמרינן לנזירא וכו', בכל זאת באנו בשורות אלו בקריאה מעומק לב לאותם אלו שעדיין מוצאים עצמם לעת עתה שעובדים במקומות הללו, שלכל הפחות שיקפידו ביתר שאת בכל עניני הצניעות, ויש לכל אחד ואחת מהעובדים והעובדות במשרדים הללו להיות בקי היטב בכל הלכות הקונטרס "שערי פרנסה" שיצא זה עתה לאור ע"י ת"ח מובהקים. ושוב הננו לחזור ולהדגיש שהחובה על כל איש ואשה מישראל להמנע כליל מעבודה במקומות הללו.

וד' הטוב יזכה ויברך את כולם שתהיה פרנסתם בהיתר מידו הרחבה בלי שום מכשול רח"ל.

הכותבים והחותמים מתוך חרדה ואחריות על קדושת ישראל

ראש ישיבת "פורת יוסף" משה צדקה

ראש ישיבת "תורה אור"

ראש ישיבת "קמניץ"

במה ש"ב איום פירסום נ"ל י"ג

מראשי ישיבת "פורת יוסף"

ראש ישיבת "חיי משה"

רב קהילות "חניכי הישיבות"

ראש ישיבת "חיי משה" וגאב"ד "אהבת שלום" נפת. נ.ג.ו.ג.

בית וגן

חבר הכד"ץ

מראשי ישיבת "קול תורה"

מראשי ישיבת "קול תורה"

אמר משה צדקה

ורב זמו"ץ ירושלים

מחב"ס "ילקוט יוסף"

מחב"ס "ילקוט יוסף" וכן נצט"ו על ידי אגודת ישראל

משמרת ההלכה

שעל ידי בתי הדין וההוראה – בני ברק

מיסודם של

הגר"ש וואזנר זצ"ל ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א (זצ"ל)

כס"ד תמוז תשע"ז לפ"ק

התעוררות בענין מקומות עבודה לנשים ע"פ התורה

באנו בזה לעורר לב החרדים לדבר ה' בדבר המכשלה הגדולה אשר נוצרה בדורנו במקומות עבודה לנשים, אשר עובדים שם לפעמים באופנים הזרים לרוחנו ומועדים למכשול ולפורענויות כידוע, וכפרט במקומות בהם עובדים גם אנשים, ונשים עובדות עמהם כמשותף או תחת פיקוחם, דבר המביא לפירצה בחומות הצניעות ובכל ההתנהלות וההנהגה של בנות ישראל הכשרות, וההכרח היום שנשים יעזרו בפרנסת הבית הוא כמעט בלתי נמנע וכפרט כשהבעלים זוכים לישב באהלה של תורה וצריך לכלכל את הילדים בלחם לפי המף.

והנה כבר עוררו על זה גדולי זקני הדור זה רבות בשנים כמו מרן הגאון הרב וואזנר זצ"ל בדרשותיו שהיה מזהיר על זה מאוד, ויבלח"ט מרן הגאון הגר"נ קרליץ שליט"א (זצ"ל), אשר עורר את הענין בהודמנויות שונות, ושאר גדולי ישראל.

ועתה זכינו שהקימו בתי הדינים של הגר"ש וואזנר זצ"ל ויבלח"ט הגר"נ קרליץ שליט"א (זצ"ל) את משמרת ההלכה שיעשו פעולות לשמור את כרם בית ישראל מכל פירצה ומכל ירידה רוחנית, והקימו ועד רבנים שיענו לשאלות החמורות בעניני עבודה שיהיה מקום לכל בת ישראל הרוצה לשמוע איך לקיים את דברי התורה כראוי וכיאות.

וכבוד הרבנים הגאונים שליט"א חיברו יהדיו חוברת על פי הדברים אשר נתבררו על ידי כבוד הרבנים הגאונים הן בהלכה והן בהשקפה והן בהנהגה, ואכן החוברת נכתבה ברוב בהירות ומתוך נסיון בשטח בכל בעיות הנוצרות ע"י מקומות העבודה, למען תדענה נשות ישראל את הדרך הישרה אשר ילכון בה.

ובזכות שמירת קדושת המחנה יקויים בנו מקרא שכתוב והיה מהניך קדוש ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחרריך, ומכלל לאו אתה שומע הן, שאם אין ערות דבר יש השראת השכינה בישראל, ונזכה בקרוב להגאל בגאולת עולם כב"א.

וע"ז באנו עה"ח

מושה שאול קליין   שריאל רוזנברג   מנחם מנדל לובין   יצחק מרדכי הכהן רובין

הלכות יציאת נשים לעבודה תוכן ההלכות

- א. נהגו הנשים לצאת לצורך עבודה.
- ב. הסכנות מצויות, לכן תבחר מקום כשר.
- ג. פירוט הסכנות המצויות.
- ד. חובה על הבעל לבדוק את מקום עבודתה של אשתו.
- ה. סכנות ממקומות חוץ לעבודה.
- ו. לא יסתפק הבעל בבדיקה אחת, אלא יבדוק כל תקופה.
- ז. הבעל והאשה יבדקו האם לא חלו בה שינויים לרעה.
- ח. כל זמן שמקום העבודה לא נבדק, אסור לה לעבוד שם.
- ט. כשאין מקום עבודה כשר.
- י. אפילו באשה צדקת, אין לסמוך על זה.
- יא. תתפלל שלא תכשיל ולא תיכשל.
- יב. הוצעו לפניה כמה מקומות עבודה.
- יג. חכם שנשאל על מקומות עבודה, כיצד ינהג בהכרעתו.
- יד. זהירות במקום עבודה חרדי.
- טו. לא תסמוך על כשרות העובדים.
- טז. לעבוד אצל פורקי עול ופרוצים.
- יז. כללי הצניעות במקומות עבודה.
- יח. חובה על האשה ללמוד את גדרי הצניעות.
- יט. החששות משתנים מעבודה לעבודה.

כח

כ. פירוט מקצת סוגי עבודה.

כא. תנהג בצניעות ולא תחוש למלעיגים עליה.

כב. להיות מגודרי גדרים במקומות עבודה.

בין שבעים זאבים

א. כבר נהגו נשים ובנות ישראל לצאת מביתן¹ ללכת לעבוד במקומות שונים². אך עליהן ללמוד את הגדרים וההלכות השייכים לנושא זה³. והדברים יתבארו בקונטרס שלפנינו.

ב. לפי מה שנהגו הנשים לצאת מביתן לצורך פרנסה⁴, מכל מקום כיון שבמקומות עבודה⁵ מצויים מכשולים⁶ רבים⁷ וסכנות רוחניות⁸ היכולים לגרום

6 ועיין לקמן (סעי' כב) שטוב להיות מגודרי הגדרים בנידון זה.

7 המבוארים בסעיף הבא.

8 ופעמים רבות, אפי' אם האשה נוהגת בצניעות ואינה נכשלת בשום איסור, מ"מ האוירה של המקום גורמת השפעות שליליות וירידה ברוחניות, הן מחמת סוג האנשים הנמצאים שם והן מחמת התנהגותם במקום. ועיין בספר אשרי האיש (אה"ע פ"ג סעי' ב) שנשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל גבי חוזרת בתשובה שתפקידה עורכת דין ונצרכת לעמוד לפני שופט זכר, האם הדבר מותר לה, וענה שכיון שעושה כן לפרנסה אינה צריכה לימנע, אך הוסיף בזה"ל "יותר יש לחוש ולחשוש מהאוירה השוררת במשרד של עורכי דין", עכ"ל.

ויראה ברור דלא דוקא משרד של עורכי דין. (דענה כן משום שכך היתה השאלה סביב מקצוע זה). אך דבר זה מצוי במשרדים רבים של עבודות שונות, וכמו שרואים בחוש, וכן הנסיון מורה, ופשוט.

ושו"ר בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) שכתב בתוך דבריו שגם בלאו הכי יכול לפעום בקרב האשה קצת רוח התחדשות "בהשקפות"

1 דיש לדון גבי יציאה זו מ-ב' צדדים. הצד האחד, מצד הנהגת כל כבודה בת מלך פנימה, וכבר נהגו כהסוברים שיציאת אשה לעבודה הוי יציאה לצורך וכמשי"כ באום אני חומה (ה"ש אות כד). והצד השני, מצד הסכנות הטמונות במקומות עבודה שונים, עיין בזה לקמן (סעי' ג).

ופשוט שאשה העובדת מתוך ביתה, הדבר משובח ביותר.

2 יש היוצאות כדי שהבעל יוכל לישב ללמוד תורה, ויש כדי לסייע בפרנסה, ויש מסיבות אחרות, כגון צורך נפשי.

3 כיון שהשתדלות של פרנסה מועילה דוקא כשהיא נעשית על פי דרכי התורה, שכאשר מקיים "השלך על ה' יהבך", היינו שהולכים על פי רצון ה', אזי יתקיים "והוא יכלכלך". אום אני חומה (ח"מ ס' שעט אות א).

4 כמבואר בסעיף הקודם.

5 ופעמים אע"פ שבמקום העבודה אין סכנות רוחניות כלל, מ"מ מצד הסביבה החיצונית ישנם סכנות, כגון עובדים חיצוניים וכיו"ב, וכמבואר לקמן (סעי' ה), ע"ש.

ל בין שבעים הלכות זאבים

להרס⁹ וחורבן¹⁰, עליה¹¹ לבחור לעבוד¹² במקום עבודה היותר כשר¹³. ויש

חמורות יותר. ועיין היטב בלשונות הפוסקים שיובאו בהערה הבאה.

10 הנה גבי הריעותות שיש בעבודת נשים עם אנשים, בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רו אות ג) דן תחילה בחששות של איסור יחוד, והוסיף דאפי' היכא דאין איסור יחוד, בדבר תמידי שהם רגילים זה עם זה יום יום, ולפעמים עובדים על שלחן אחד, יש חשש שיבואו להתגרות וכו'. והביא מתשובת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא [נתקייט]) שדן גבי נשים ישראליות היוצאות מבתן לבית העכו"ם למלאכה, ועומדות שם ג' או ד' ימים ולילות וכו', והרדב"ז בתשובתו כתב לתקן תקנות שלא ישבו בשלחן אחד, ושתלכנה רק הזקנות מגיל מ' שנה ומעלה (ומיירי דאין איסור יחוד מהטעמים שכתב שם). ובשבט הלוי הנ"ל כתב שאין לומר דהתם מיירי בנכרים דוקא, דהלב יודע שהמצב בענין זה גרוע הרבה בישראלים, ואדרבא ההתקרבות מסוכן יותר באומה אחת, והלב יודע כי המצב ירוד מאוד. ואף שאין לגזור שלא תלכנה לעבוד, מ"מ עלינו לעשות גדרים טובא שכולן יש להם יסוד בהלכה וכו', ע"ש בהמשך דבריו.

והרב שבט הלוי כפל דבריו בתשובה בחלק ו (ס' לג אות ג), ושם הוסיף שמנסיונו, הרבה שמע על מכשולים עצומים, ומצוה להיות בזה מגודרי גדרים וכו', ע"ש.

והרב שבט הלוי הנ"ל בדרשותיו (דרשות שבה"ל ח"א שער אחד עשר עמ' מג ד"ה ומאד)

ובלבד, שגם זה יפר את שלום הבית וכו', וע"ש שכתב חששות נוספות מלבד החששות מצד ההלכה. ויובאו דבריו לקמן (הערה 10 ד"ה ובשו"ת משנת יוסף).

וכי"ב מצאתי בדרשות שבט הלוי (ח"ב שער מאה שלשים וחמשה ד"ה אבל) לאחר שנגע בעבודת נשים במקומות לא טובים, הוסיף והביא ממאמר חז"ל שעבד עברי הנמכר לגוי, לא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כן. הואיל ורבי עובד ע"ז אף אני כן וכו'. והקשה הרב שבט הלוי מי שוטה יגיד כן, הרי יבין שרבו נכרי והוא ישראל וכו'. אלא שכל כך אדם דרכו לימשך אחרי סביבתו כמש"כ הרמב"ם (דעות פ"ו ה"א), וכל כך מושפע אדם ממקום עבודתו שרגיל שם עד שנדמה לו שזה עולמו וכעולמו של רבו הגוי או הישראל עובר עברה כך עולמו, והפועל והעובד שוכח לגמרי שורשו ומקורו כאשר שומעים ורואים דבר זה הרבה פעמים וכו', וע"ש בלשונו שכתב לעיל מיניה (בד"ה ובכלל) שדבר זה גורם לירידה של "מוסר וצניעות", ע"ש.

והנה מדבריהם עולה שאפי' מי שלא נכשלת בעבירות, מ"מ יכולה להיות מושפעת ממקום העבודה ואנשיה. ודע, שכבר קרה שיצאו לתרבות רעה אפי' מבתים של חרדים ויראים, וכמש"כ בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר כ עמ' רנה), ויובאו דבריו לקמן (הערה 10).

9 וכבר היו אסונות במשפחה עקב עבודת נשים, כגון הפרת שלום בית וג' וכו'. והיינו מלבד עבירות

בין שבעים הלכות זאבים לא

דרש שמאוד נפרץ דבורי ניבול פה בבתי חרושת שיושבים יחד פועלים ופועלות, וגם אנשים שמתנהגים בדרכי חסידות, שם אובדים חזקתם ומטמאים לשונם ואוזניהם בשירי עגבים וניבול פה באופן מבהיל וכו', עכת"ד.

ועוד דרש הרב שבט הלוי בכנס לצניעות (חודש אב התשנ"ח דרשות ושיחות עמ' קמו הובא במלבושי מרדכי עמ' שסז), בזה"ל "ועוד צריכים לזעוק ולהתריע מאוד מאוד, מה שהנשים והבנות הולכות לעבוד במשרדים ובבתי חרושת וכו', מקום שישנם גם חילונים פרוצים ומושחתים, קשה לומר פה כל הנסיון שיש לנו בזה, אבל שמעו נא מתוך נסיון של הרבה שנים. מכשול זה הוא הנקודה הכי מסוכנת בחומת הצניעות וירידת המוסר. ישנם עשרות ומאות מקרים שבתי ישראל נחרבו ע"י זה שנשים ובנות הלכו לעבוד במקומות לא בדוקים ולא צנועים. ומשביע אני אתכם שכל אב ואם, עליהם לדרוש ולחקור בשבע דרישות וחקירות, וזה ג"כ בשעת הדחק, עד שיסכימו לאיזה מקום עבודה שיהיה נקי מכל חשש מאבדון הנפש של הבת והאשה", עכ"ל לני"ד.

וכיו"ב כתב הרב שבט לוי בחידושו על התורה (פרשת ויצא עמ' שנד ד"ה אמנם) גבי יעקב אבינו שהוצרך לעבוד בסביבה של לבן הארמי במשך עשרות שנים, נשא תפילה וכו'. והרי אנו רואים שבעוונותינו הרבים, הטובים שבנו מתקלקלים בשעת העבודה בשמעם כל היום שירי עגבים של שאר הפועלים, ויבוא גם השטן בתוכם על ידי תערובת אנשים ונשים, ניבול פה וגילוי עריות, ושאר החמורות לא נבצרו. וצריך האדם הרבה

סייעתא דשמיא להחזיק מעמד בחברת עובדים מושחתים, כי דרכו של האדם להימשך אחר הסביבה שלו כמש"כ הרמב"ם (דעות פ"ו ה"א), ע"ש.

ועוד ראיתי בדרשות שבט הלוי (ח"ב שער מאה שלשים וחמישה עמ' קכו - קכז ד"ה ובכלל) שדרש שבכלל ענין כל כבודה בת מלך פנימה הוא ג"כ מה שנפוץ מאוד בזמנינו אנו שנשים פנויות וגם נשואות הולכות לעבוד במקומות עבודה שונים ובמשרדים, ומן הניסיון למדנו שהרבה פעמים זה ראש פרעות אויב להירידה במוסר וצניעות וכו', וע"ש שהרחיב כיצד האדם נמשך אחרי סביבתו.

וע"ע בספר כתר הצניעות (פרק מב סע' ג) שכתב שידוע מה שהגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בעל שבט הלוי דפק על השלחן וצעק "געוואלד, כמה בתים יפים נהרסו, וכל זאת בגלל הנשים היוצאות לעבוד", ע"ש.

ובא"ז אני חומה (ח"מ ס' קד) כתב בשם הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, שרוב הגיטין שבמחנינו הוא מחמת מקומות עבודה של הנשים, ונכלל בזה גם שנמצאים עם חרדים וכו', ע"ש. והדברים מבהילים.

ובמכתב שיצא תחת ידי הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, והוקרא ע"י הגרמ"ש קליין שליט"א בכנס לחיזוק חומת הצניעות (שנת התשס"ו) והובא בספר הלבוש כהלכתו (מאמר ח) כתב (אות ה) בזה"ל "אם האשה מפרנסת הבית, נא ונא שלא יסכים שתעבוד במקומות מפקקים בצניעות כמו משרדים מעורבים או בנקים כמו כן, שלא

לב

בין שבעים

הלכות

זאבים

ימלט שלא יעשה רושם עליה וגם על הבית והילדים", עכ"ל.

וע"ע בספר כוכבי יצחק (כבוד מלכים אות נא ד"ה ומכל) לאחר שדן ביציאת אשה וכו' כתב שמכאן סמך וראיה לאותם שצועקים מרה על מה שאחינו בית ישראל אפי' החרדים לדבר ה' שולחים את נשותיהם לעבוד בבתי חרושת בתערובת אנשים ונשים מכל המינים. וגם את בנותיהן שולחים במשרדים שונים אפי' במקומות אשר הבעלי בתים הם אינשי דלא מעלי. ואפי' שכוונתם לשם שמים לעזור לבעליהן לפרנסה ולהיות עוסקים בתורה ולהשיא את בנותיהם, בכל זאת רבים חללים הפילה והיא דרך מסוכנת. ועכ"פ צריכים לקבל את הרע במיעוטו ולעבוד אצל אנשים כשרים דוקא, עת"ד.

ובספר מחזה עינים (מחזה ח) כתב גבי דור התהפוכות, שנשים עוסקות במסחר ומתקשטות בתמרוקין ולבושות בגדי פאר וריקמה, וניצבות בפתח בית המסחר כדי שיבואו הקונים לחנותם וכו', ע"ש. ודע, שמצוי דבר זה המקולקל שהאשה מתלבשת בהידור רב כשהולכת לעבודה כדי למצוא חן בעיני כל רואיה, ר"ל, ועיין בזה לקמן (סעי' יז כלל כא ובהערה 149), והוא בכלל התרעמות המחזה עינים הנ"ל.

ובעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב) ג"כ יצא להזהיר על הסכנות בעבודה, שאשה יוצאת ועובדת בין כשרים וכ"ש עם פרוצים וכו' ועוברת על איסור יחוד, ואפי' כשאין איסור יחוד, ע"פ רוב נמצאת עם עובדים שחלקם בעלי תאוות ובהפקרא ניחא להו ועושים דברים מאוסים, ופעמים עושים מסיבות ומשתאות וגדולה לגימה

וכו' ויצרא דעריות נפשו של אדם מחמדתן, ובפרט בנשים שדעתן קלה להתפתות וכו', וע"ש בהמשך דבריו. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"י"ב ס' שטו) שכתב גבי נשים העובדות במשרד וכו', וז"ל "התחתה אשה באש בחיקה ובגדיה לא תשרפנה. והוא דבר קשה מאוד להיות כל היום בין אנשים מידי יום ביומו במשא ומתן ובשחוק ובשאר דברים, ולעמוד בצדקותה", עכ"ל.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פ"ג סעי' טו) לאחר שהזהיר שהבת תעבוד עם חברה טובה, הוסיף שבזמנינו רוב הקלקולים של הבנות נתהוו על ידי החברה, והרבה בתים נהרסו בגין זה וכו', ע"ש. וע"ע באום אני חומה (צ"ה אות קיב) שעבודה במקום נשים ואנשים פרוצים, גורם פירוד בין איש לאשה, ע"ש.

והגאון הרב יצחק שלמה אונגר זצ"ל אב"ד חוג חת"ס ב"ב, בספר תורת איש (עמ' רנז) כתב על יציאת הנשים לעבודה שהדבר אינו מביא ליראת שמים אלא ההיפך ממש, ועוד שיכולות ליכשל באיסורים חמורים ונוראים עד מאוד וכו', ע"ש.

והגר"מ גרוס שליט"א באום אני חומה (ח"מ ס' שפ) כתב שלמותר לכתוב את אשר ידוע הקלקול במקומות עבודה ששם אנשים ונשים או עם נשים פורקי עול אשר מהרס כל בנין ביתן וכו', ע"ש. ובספרו והיה מחניך קדוש (סעי' א עמ' ו) כתב שהרבה מכשולים ידועים בזה, ע"ש.

ובעל שו"ת דברי יציב בספרו אמרי יציב, דיבר בזה כמה מאמרים. הנה כתב (מאמר ח עמ' קב) להסביר את גזירת פרעה שגרם לאבות להיות

בין שבעים הלכות זאבים לג

מותשים, ושלא יוכלו להשגיח על בניו ובנותיו וכו' וכך יוכלו להוציא את בנותינו לעבוד במשרדים, ושם יכירו ויתיידדו בגויי הארץ וכו' עד שתודיע לאביה שבחרה לה חתן וכו', ע"ש.

ובמאמר יא (עמ' קלו) הזהיר האמרי יציב שלא תצא לעבוד בין הגוים ובין הפושעים כשאינה מוכרחת לכך, וכמה וכמה מכשולות וצרות באו מכך, ע"ש.

ובמאמר כ (עמ' רנה) כתב האמרי יציב שמתוך הנסיון המר יודעים כמה צרות ומקרי אסון היו מתוך שהנשים והבנות יוצאות לעבודה עם נכרים ונכריות וכו' וכמה יצאו לתרבות רעה אפי' מתוך בתים של חסידים ויראים וכו', ע"ש.

והגרי"ש אלישיב זצ"ל, הו"ד בספר אשרי האישה (אה"ע פי"ג סעי' ב) ענה בתוך דבריו גבי עורכת דין חוזרת בתשובה, שיש לחשוש מהאווירה השוררת במשרד עורכי דין, ע"ש. והבאתיו לעיל (הערה 8). וה"ה דיש לחשוש מהאווירה בשאר מקומות עבודה שמצויים שם פורקי עול, הן אנשים והן נשים. ופשוט.

ועיין גם בספר כתר הצניעות (פרק מב) שכתב שהנשים היוצאות לעבוד צריכות זהירות יתירה, במיוחד אם נמצאים גם גברים וכו', וע"ש בהמשך דבריו. וכן עורר בני"ד בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה ובמקורות עמ' קעו-קעז), ע"ש.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' א) פתח תחילה למנות את החששות ההלכתיים בעבודה, כגון

איסור יחוד, שיחה עם האשה וכו'. ובסוף התשובה (אות ח) כתב בזה"ל "עד כה דברנו אודות החששות מצד ההלכה, אבל החששות מצד סכנת הריסת בית יהודי גדולות הן, וכבר היו עבודת נשים סיבות לאסונות במשפחה להפרת שלום בית ואפילו לגיטין, ע"י שהאישה הכיר בעבודה אשה נאה מאשתו, וכן להיפך ע"י שהאשה נשאה עיניה לאיש יותר מוצלח מבעלה שרק יושב ולומד חובש בית המדרש, והגיעו הדברים לעבירות גדולות של חייבי מיתות בי"ד. וגם בלאו הכי יכול לפעום בקרב האשה קצת רוח התחדשות בהשקפות ובלבוש, שגם זה יפר שלום בית רח"ל. ועובדות כאלה ידועות לרבנים איך שמקום עבודה בתערובת אנשים ונשים יכולים לסכן ח"ו בית יהודי, וכל זה אפילו לעבוד אצל אנשים חרדים ואפילו מבוגרים, ואצל אנשים מודרניים בסכנה יותר לשמוע השקפותיהם, ואצל חילונים איסור גמור לעבוד וכו'. ויש להתרחק מכל חשש אפי' רחוק של מכשול, כי אפי' ללא שום כוונה, מתגנב יצר הרע והורס בתים נאמנים וגורם בכיה לדורות" וכו', עכ"ל.

ובספר והצנע לכת (פי"ה סעי' ב) ג"כ הזהיר בזה, שבמקומות עבודה רבים שעובדים נשים ואנשים יחד, מצב זה עלול לגרום למכשולות חמורים בשל הקירבה התמידית וכו', ע"ש.

והגרמ"ש קליין שליט"א בהסכמתו לקונטרס יצא אדם לפעלו כתב שעניני הצניעות והיחוד שבמקום עבודה אשר הוא דבר שנפרץ מאוד אשר רבים חללים הפילה, ע"ש.

לד בין שבעים הלכות זאבים

להתייעץ¹⁴ עם חכם¹⁵ לגבי מקומות עבודה¹⁶.

ג. בכלל הסכנות הרוחניות שישנם במקומות עבודה הם¹⁷: א- יחוד¹⁸. ב-

ומלבד זאת, ע"י התייעצות תמידית, יכול הרב לעקוב אם חלה ירידה רוחנית אצל האשה השואלת. והשגחה זו היא גם על הבעל או על האב, עיין לקמן (סעי' ז).

15 ויש להתייעץ עם ת"ח הבקי בענייני צניעות וריחוק מעריות.

16 פשוט. וכ"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א סוף אות ח) ובספר והצנע לכת (פ"ה סעי' ב) ובאום אני חומה (ב"כ אות א סעי' ה).

17 חלקם אסורין מן התורה, חלקם מדרבנן. וחלקם אינן אסורים מדינא אלא מצד צניעות. וכל דבר יתבאר במקומו בהערות הבאות.

18 הגדרת יחוד, המצאות איש ואשה במקום שאינם חוששים לעבור עבירה. ואיסור יחוד עיקרו מן התורה, היינו יחוד עם עריות כשהם איש ואשה אחת (וביותר מכך הוי מדרבנן). ופרטיו המרובים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות יחוד.

ומצוי הדבר שהאשה נשאת מאוחר, כגון שהעובדים הלכו לביתם ונשאר עובד יחיד (או שניים לפי הגדרים). או שנקראת לשיחה אצל המנהל והחדר סגור היכא שאין דרך בני אדם ליכנס. וכל כיו"ב.

ואין להתיר יחוד אפי' כשה צורך פרנסה, ואפילו אם יפטרו אותה, וכמבואר בספרי גן נעול על הלי יחוד (פ"א סעי' מה), ע"ש.

11 ודע, שכל האמור בסעי' זה, הוא לאו דוקא לנשים, אלא ה"ה באיש היוצא לעבוד במקום מעורב עם נשים, או במקומות של נכרים או ישראלים פורקי עול, שהוא ג"כ מצוי בסכנה רוחנית, הן מצד קירוב דעת לנשים, והן מצד ניבולי פה ושירי עגבים ושאר חששות וכמבואר בלשון הפוסקים שהובאו בהערה הקודמת. מ"מ כיון שספר זה מבאר את גדרי צניעות האשה, נקטתי סעי' זה על נשים היוצאות לעבוד, אך לקושטא דמילתא הדברים אמורים אף לאנשים. וכן ראיתי שכ"כ באום אני חומה (צ"ה אות קיב) שלאחר שכתב את הזהירות לנשים שבמקומות עבודה, הוסיף דה"ה לאיש, ע"ש. וכן כתב בעל המשנה בהלכות בספרו בית רחל (נתיב יב). ופשוט.

12 ולא רק שעליה לעבוד במקום כשר אלא עליה להתנהג בעצמה לפי כללי הצניעות ע"פ ההלכה המבוארים לקמן (סעי' יז).

13 פשוט ע"פ המבואר בדברי הפוסקים דלעיל (הערה 10), לכן יש לה לבחור את המקום הכשר ביותר וכמבואר לקמן (סעי' יב).

14 ומתוך הנסיון נראה דנכון להתייעץ עם רב לא רק לפני שמתחילים לעבוד, אלא אף לאחר שמתחילים לעבוד, מדי חודש בחודשו, כיון שפעמים משתנים התנאים והעובדים, ואפשר שלפתע יהיו סכנות רוחניות חדשות שלא היו עד כה. לכן נכון להתייעץ שוב ולעדכן את הרב בשינויים שחלו. ועיין לקמן (סעי' ו).

בין שבעים הלכות זאבים לה

תערוכת נשים ואנשים¹⁹. ג- קירבה לעריות²⁰. ד- אינטרנט פרוץ²¹. ה- קריצה

להעביר מיד ליד דרך שחוק, אסור מן הדין. (גן נעול שם סעי' כו-כז). ועיין לקמן (סעי' יז כלל ח).

21) פעמים רבות האשה מתבקשת לעבוד במחשב שיש בו אינטרנט פרוץ שאינו מסונן, ופעמים אף רוכשים עבורה מכשיר אייפון פרוץ. ואין בזה היתר כלל אפי' לצרכי עבודה. והמחזיקו עובר על איסורי דאורייתא והסכנות בזה ידועות, ולמפורסמות אין צריך ראייה.

ובעל שבט הלוי אמר בדרשה (אדר שנת תשי"ע) שהובאה בספר מלבושי מרדכי (עמ' שצ) שדיבר על סכנת האינטרנט, הוסיף וז"ל "לצערנו ישנם בנות ישראל שעובדות במחשבים ובמשרדים או במקומות כאלה, והנסיון לימד אותנו שהרבה מאוד שעבדו עם המחשב נשתנו ונעשו אחרים לגמרי. סיפר לי בעל נכס גדול מאוד מהחרדים בניו יורק, שקיבל במשרדו אברכים לומדי תורה, ואמר לי כי לצערנו הגדול לאחר שעובדים באינטרנט ירדו ירידה נוראה במדרגות הרוחניות", עכ"ל.

והגדרים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פרק יג). ועיין היטב בקונטרס הציץ ונפגע בחלק הנקרא תמונת מצב. שבו מבוארים מקרים מזעזעים עד היכן הדברים מגיעים (והדברים נכתבו גם בנספח שבספר גן נעול על הלכות קדושה הנ"ל, נספח א).

ונכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי הנ"ל.

ודע, שפרטי יחוד מרובים הם, ויש להתייעץ עם רב הבקי בדיני יחוד, כי כל פרט קטן, מכריע לאיסור או להיתר.

19) ופעם ההפרדה בין נשים לאנשים, כדי שלא יבואו לידי קלות ראש והסתכלות אסורה, הרהורים ועוד. עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק ג).

ומצוי הדבר בכינוסים של העובדים ובאסיפות כלליות.

ופעמים ההנהלה מחליטה לקיים סעודה משותפת לכלל העובדים במסעדה, ומלבד איסור תערוכת, יש בזה קירוב דעת, ופעמים רבות ישנה בעיה עם כשרות המקום. ואין להשתתף בדברים אלו. עיין לקמן (סעי' יז כלל יד-טו).

20) קירבה לעריות, היינו נגיעה, וכשזה נעשה בדרך חיבה, קיי"ל דהוי איסורא דאורייתא. ובמקומות עבודה מצויה המכשלה של לחיצת ידיים עם מנהלים וכיו"ב, שאז האשה נמצאת במצב שלא נעים לה לסרב לידו המושטת של המנהל. ואין להורות בזה היתר אע"פ דהוי דרבנן כשאינו דרך חיבה (וי"א שכל לחיצת יד הוי חיבה) וכמבואר בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פטי"ז סעי' ו-ז), וע"ש את שאר הגדרים.

ומעיקר הדין מותר לה להעביר או ליקח חפץ מיד ליד, מ"מ המחמיר קדוש יאמר לו, בפרט אם נעשה באופן קבע או כשליבם גס אחד בשני. אך

שחוק וקלות ראש²². ו- שירי עגבים²³. ז- שאלת שלום²⁴. ה- ריבוי שיחה²⁵. ט-

עול, או אפילו שומרי מצוות אך עם יראת שמים רדודה.

23) והגדרת שירי עגבים, שירים שגורמים לגירוי היצר ומעוררים את התאוה, שירי חשק ואהבה. ומטמאים את הגוף והנפש, ואף אשה בכלל איסור שמיעת שירים אלו. ונחלקו הפוסקים האם הוי איסור דאורייתא או דרבנן. והגדרים מפורטים בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פרק יא).

דבר זה מצוי, שבמשרדים ובחנויות ישנם שירי רקע, ופעמים רבות הם שירי עגבים. או שמשמיעים רדיו חילוני המלא שירי עגבים. וש"ר באום אני חומה (ח"מ ס' יז) מש"כ שבעבודת, משעמום פותחים רדיו, שמשמיעים שם דברים מאביזריהו וכו', ע"ש.

ואפי' היכא שאין שירי רקע, פעמים העובדים הפרוצים מזמרים בפיהם שירי עגבים כיון שהם שגורים על לשונם, ועיין בשבט הלוי על התורה (פרשת ויצא ד"ה אמנם) שכתב בזה"ל "שבעוונותינו הרבים הטובים שבנו מתקלקלים בשעת העבודה בשמעם כל היום שירי העגבים של שאר הפועלים, ויבא גם השטן בתוכם ע"י עירוב תערובת נשים ואנשים, ניבולי פה וגילוי עריות, ושאר החמורות לא נבצרו", עכ"ל לני"ד.

ונכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי הנ"ל.

* שירי עגבים, אסור בין לשמוע מאחרים ובין לשורר בעצמו.

* אפי' שימוש באינטרנט מסונן צריך היתר של רב. ועיין לקמן (סעי' יז) הערות כלליות והערה (158).

* אין הבדל בשימוש באינטרנט בין מחשב לבין פלאפון או שאר מכשירים.

* אין הבדל אם השימוש באינטרנט נעשה בבית או במקום העבודה.

* להישאר לבד בחדר שמצוי בו אינטרנט פרוץ, אפילו כשהמחשב מכובה, אין להתיר אלא כשאין ברירה, ואם אפשר לקצר את השעות, יש לקצר. ומצוי שהאשה נשאת לבדה במשרד שמצוי שם מחשב עם אינטרנט פרוץ. ויש לזהר בזה.

* מחשב נייד, חובה לנתק את האפשרות מלקלוט אינטרנט אלחוטי.

* אין להשתמש באינטרנט פרוץ אף כשבכוונתו ליכנס רק לאתרים כשרים. וכשיש הכרח, יש לעשות שאלת חכם הבקי בדינים אלו.

22) קריצה, היינו לקרוץ בעיניים או לרמוז בידיים או ברגליים לעריות כשעושים כן ללא צורך אלא להנאת קירוב ושחוק. ואיסור זה קאי בין על האיש ובין על האשה. וה"ה שאסור לשחוק עמה ולהקל ראש כנגדה. ונחלקו הפוסקים האם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן. והגדרים מפורטים בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק ב).

ומצוי הדבר כאשר ישנם שם עובדים פורקי

בין שבעים הלכות זאבים לז

קריאה בשם פרטי²⁶. י- איסור השתמשות²⁷. יא- לפני עיור לא תתן מכשול²⁸.

מיותרת. וכמה טעמים נאמרו בזה, ובכללם שהדבר מביא לידי ניאוף, וכן מכניס עצמו לחשד ולזות שפתיים, ואף האשה מזהרת בזה אע"פ שיש חולקים. ונחלקו הפוסקים האם הוי איסור גמור מן הדין (איסור דרבנן) או אזהרה בלבד. מ"מ במקום עבודה דהוי דרך קבע, יש לזהר בזה טובא. והגדרים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק יא).

ונכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי הנ"ל.

* ריבוי שיחה הוא אפילו ע"י הטלפון.

* אפילו בדיבור הנוגע למצווה, יש למעט בדיבור.

* כשיש צורך לדיבור ביניהם, לא יעמדו קרובים זה לזה.

* כשיש צורך לדיבור ביניהם, לא ידברו בניגון ושמחה כנהוג בין ידידים וקרובים.

* אפילו איש ואשה כשרים וצנועים, אין להם להרבות בדיבור.

26 הנה קריאה בשם פרטי איש לאשה ואשה לאיש (שאף לאשה יש להחמיר בזה), קיי"ל דאין בזה איסור מן הדין, אך מ"מ דרך פריצות היא זו, ויכולה לגרום לחיבה. והנה במקום עבודה דהוי באופן קבע יש להזהר בזה טובא מאשר בדרך ארעי. והגדרים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק טו).

* שירי עגבים בלשון שהוא אינו מבין את המילים, אע"פ שאינו אסור מן הדין, מ"מ גורם טומאה לשומע וראוי לימנע מלשומעם.

* איסור זה הוא אפילו באקראי ודרך עראי.

* אפילו מילה אחת של עגבים אסור לשמוע.

24 שאלת שלום גורמת לחיבה (מלבד חששות נוספים), ואף האשה מזהרת שלא לשאול בשלום איש, והוי בגדר איסור ולא חסידות בעלמא. והגדרים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק ז).

ונכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי הנ"ל.

* שאלת שלום אסורה אפי' ע"י שליח.

* איסור זה הוא אפילו כשנמצאות שם נשים נוספות. וכן אפילו כשבעלה עמה.

* איסור זה הוא אפילו ע"י מכתב או בטלפון (ויש אופנים שיותר ע"י הטלפון לומר שלום, עיין בספרי הנ"ל).

* נתינת מתנה דינה כשאלת שלום, ואסור.

* איש שהקדים שלום לאשה, אין לה לענות לו. ואם יש חשש פגיעה, יכולה לענות בכבוד ראש ובשפה רפה.

* אמירת "בוקר טוב" "ערב טוב" מותרת. אך בוקר טוב "לך" יש להחמיר.

25 זגדר של ריבוי שיחה הוא אפי' בתיבה אחת

לח ביון שבעים הלכות זאבים

יב- לשבח אחרים²⁹. יג- קירוב דעת³⁰. יד- פגם בהשקפה³¹. טו- פגם במוסר

דעתם הדבר מושך לקוחות, עיין באום אני חומה
(צ"ה אות תקעט).

זכך פעמים האשה מתבשמת באופן אסור,
ונמצאת מכשילה את הגברים ועוברת אלאו דלפני
עיור לא תתן מכשול.

29) ישנו איסור לשבח אשה ביופיה לפני איש
אחר, שהדבר יכול לגרום לחימוד, הרהור,
ושדיבור זה נחשב כניבול פה. ואף לאשה אין
לשבח אשה בפני איש אחר. והגדרים מבוארים
בספרי גן נעול על הלי צניעות וריחוק מעריות
(פרק ז).

זמנהלת הרוצה לשבח עובד שתחתיה על
עבודתו, תשבח את העבודה ולא את האיש. ואף
זה בדיבור צנוע, וכשאכן יש צורך בכך.

30) כיון שעובדת יחד עם גברים (או עם נשים
פורקות עול), נוצר ביניהם קירוב דעת פסול,
היכול להשפיע עליה ברוחניות ולגרור לעבירות
חמורות יותר. ועיין מש"כ בעל הדברי יציב בספרו
אמרי יציב (מאמר ח עמ' קב) שאם לא משגיחים
על הבנות בעבודה, בסוף יכירו ויטייידו בגויי
הארץ וכו' עד שתודיע לאביה שבחרה לעצמה
חתן, עכת"ד. וכבר היו מעשים שבחרה חתן פורק
עול ופעמים שאפי' חתן ישמעאלי ר"ל.

זכפרט ישנם תפקידים, שלפני שעובד חדש
מתקבל אליו, עליו לעבור "תקופת חפיפה",
כלומר שעובד ותיק יותר מתלווה אליו ומלמדו
את מהות התפקיד. ופעמים מצמידים עובד ותיק
לאשה שבאה לעבוד כעת. ובכה"ג הסכנה ברורה

ונכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי
הנ"ל.

* קריאה בשם פרטי, הוא אף ע"י הטלפון.
* אפילו לקרוא בשם עם שינוי מועט, אין
לעשות. ופעמים נוצר כינוי והוא חמור יותר.

* הנצרכת לפנות לאיש, יכולה לקרוא בשם
משפחתו או בתואר "אדון". וה"ה להיפך.

27) איסור השתמשות איש באשה הוא מדרבנן
לעניין הלכה. ובי טעמים נאמרו בזה. א- חשש
הרהור. ב- שלא ירגילנה בין האנשים. ויש
להחמיר שאשה ג"כ לא תשתמש באיש. ואע"פ
שעיקר השימושים האסורים הם רחיצת פנים
ידים ורגלים, הצעת המיטה ומזיגת הכוס, הנה
בנוסף יש לאסור גם שימושים אחרים שיש בהם
חיבה. והגדרים מבוארים באריכות בספרי גן נעול
על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק יב).

28) בלומר מצוי הדבר שהאשה מחמת הרצון שלה
למצוא חן בעיני המנהלים והעובדים, מתלבשת
בבגדים שאינם צנועים כ"כ כפי ההלכה, ועיין
בספר מחזה עיניים (מחזה ח) מש"כ שהנשים
נעמדות בפתח בית המסחר שיראו יופיין ויכנסו
לרכוש אצלן, ומדברות על לב הקונים וכו', ע"ש.
וכן בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) כתב
שמרצונה למצוא חן בעיני המעסיק והקהל,
עלולה להתדרדר בלבוש ולשיחה יתירה וכו',
ע"ש.

זח"ה שישנם מקומות שהמעביד מבקש
מהעובדות להתלבש בהידור ולהתקשט כיון שלפי

בין שבעים הלכות זאבים לט

הצניעות³². והמצוי ביותר: טז – נבולי פה³³. ובתים רבים בישראל נהרסו עקב

וכו' וכו' (ומדובר בחרדים). והיא מרגישה כאומללה שבעלה יושב כל היום בכולל ולומד תורה והפרנסה בדוחק. ואמרה שאף שהיא יודעת בשכלה שהיא זכתה להיות אשת בן תורה, מ"מ ההרגשה הכללית השוררת במקום עבודתה, והסתכלות שאר העובדות עליה כמסכנה, מתחילים להשפיע עליה, ע"כ המעשה שהתגלגל לפתחי, והוי כאות מן השמים לדברים הנכתבים בהערה זו. וכל זה במקום עבודה שכולן שומרות מצוות, אלא שיש להן דעות והשקפות משובשות, והן ובעליהן כרוכין יחד בעוה"ז טובא. ומינה ילפינן בכ"ש לנשים פורקות עול ופרוצות.

ישר"ר בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) שכתב בתוך דבריו "שהאשה נשאה עיניה לאיש יותר מוצלח מבעלה שרק יושב ולומד חובש בית המדרש" וכו', עכ"ל. והוא כדאמרן, והאי עובדא שהבאתי מסייעת לדברים אלו.

ועיין בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) שכתב שאין לעבוד במקום שישנן נשים שאינן שומרות מצוות או עם דעות פסולות וכו', ע"ש. אלמא אפי' עם שומרות מצות, אם דעתן פסולה, אין לעבוד עמהן.

וז"ל הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בדרשות שבת הלוי (ח"ב שער מאה שלשים וחמישים ד"ה ובכלל) גבי יציאת נשים ובנות לעבודה במשרדים, "ומן הנסיון למדנו שהרבה פעמים זה ראש פרעות אויב להירידה של מוסר וצניעות", עכ"ל.

ועוד זעק הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בכנס לצניעות (חודש אב התשנ"ח דרשות ושיחות עמי

וגלויה לעיניים, שהרי הם כל היום יחד, ואין להתיר דבר זה בשום אופן אפי' אם העובד הותיק הוא שומר מצוות, וכ"ש אם הוא פרוץ או פורק עול. ועיין לקמן (סעי' יב הערה 93 אות ט ד"ה וכ"ש).

ואם היא עובדת עם זרים שעות רבות, ודאי חמיר טפי. עיין מש"כ הגר"מ גרוס שליט"א בספרו והיה מחניך קדוש (סעי' א עמ' ו) שהדגיש שצריך לזהר במקומות עבודה שנמצאים שם שעות יחד וכו', ע"ש. וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"יב ס' שטו) שהדגיש שאי אפשר שתהיה כל היום בין אנשים מדי יום ביומו וכו', ותעמוד בצדקתה, ע"ש. אלמא הזמן נמי גורם.

31 שאם עובדת עם אנשים פורקי עול אפי' שהן נשים, הדיבורים יכולים להשפיע עליה בשומעה את הלך חייהם הפרטיים, את תועבותיהן, ואת המקומות שאליהם הן יוצאות לטיול וכו"ב. והדברים מפעפעים בקרבה כארסו של עכנאי. ועיין בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) דלאחר שמנה את התקלות ההלכתיות, הוסיף בזה"ל "וגם בלאו הכי יכול לפעום בקרב האשה קצת רוח התחדשות בהשקפות ובלבוש" וכו', עכ"ל.

ודע, שבעת כתיבת סעיף זה הנוכחי, התקשרה אשת אברך העובדת במקום חרדי, וסיפרה שמרגישה השפעות לא טובות בהשקפה כיון שבעליהן של רוב העובדות הנמצאות עמה, עובדים במשרות מכובדות (כגון אנשי "היי-טק" וכיו"ב), ויש להם כסף בשפע, ומטיילים ורוכשים

קמו, הובא במלבושי מרדכי עמי' שסז) לאחר שהתריע על הליכת נשים למקומות עבודה שישנם חילונים פרוצים ומושחתים, הוסיף בזה"ל "קשה לומר פה כל הנסיון שיש לנו בזה, אבל שמעו נא מתוך נסיון של הרבה שנים, מכשול זה הוא הנקודה הכי מסוכנת בחומת הצניעות וירידת המוסר", עכ"ל.

והסבר הדבר, שאשה כשרה וצנועה הרגילה להיות בין כתלי ביתה, ואינה מדברת עם גברים זרים, וכ"ש שאינה נמצאת בחברתם. אך כשיוצאת למעגל העבודה, פתאום מוצאת את עצמה עומדת מול גברים זרים, מדברת עמהם ועובדת בחברתם שעות רבות כל יום, ודבר זה גורם שנלקה אצלה מוסר הצניעות.

ושו"ד לבעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב) שכתב בתוך דבריו שהאשה שומעת ביטויים גסים וניבולי פה, ולאט לאט מתרגלת אליהם ולמהלכם, וההרגל נעשה טבע, ע"ש.

וכן ראיתי שכ"כ בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) וז"ל "העיסוק הקבוע והרצוף עם המעסיק, והקשר הישיר והתמידי עם הקהל, עלולים לבטל אצל העובדת את הרגישות הטבועה בכל אשה להתרחק מאנשים זרים", עכ"ל.

ומצאתי בשו"ת ציץ אליעזר (חי"ד סי' צז אות ו) לאחר שהעלה דמותר מעיקר הדין לאשה לעבוד כמורה לילדים וכו', הוסיף שיש לשבח את הת"ת שאחרי גיל גן לא לוקחים מורות, והוסיף במוסגר שאין לכחש שיש בזה גם משום כל כבודה בת מלך פנימה שצריכה להופיע במקום אחד עם מורים וכו', עכת"ד. וכוונתו שבמשך

עבודתה כמורה, צריכה לשהות בחדר אחד עם מורים כגון בהפסקות וכיו"ב, והוי גם לצניעותה דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה.

33 איסור נבול פה הוא מדאורייתא. וגדרו, דברים שבין איש לאשתו, עניי עריות ודיבורי זנות. ודע, דעונשים קשים ורבים באים בגין עבירה זו. וגם האשה מוזהרת בזה. והגדרים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פרק י).

ועיון זה מצוי טובא במקומות עבודה כמש"כ הרב שבט הלוי בדרשותיו (דרשות שבה"ל ח"א שער אחד עשר ד"ה ומאד) שמאוד נפרץ דבורי נבולי פה בבתי חרושת שיושבים יחד פועלים ופועלות וכו', ע"ש. וכ"כ הגר"מ שטרנבוך בספרו אורחות הבית (פ"ג סעי' טו) שבסביבה חילונית וכו' מדברים תמיד ניבולי פה וליצנות, ע"ש.

וכיון שעוון זה הוא אפי' אם נאמר בצחוק בעלמא וכדלקמיה, לכן הוא מצוי טובא אצל פורקי עול, שהרי הם מספרים תמיד מילי דבדיחותא עם ניבולי פה.

ויכתוב מקצת גדרים בני"ד המבוארים בספרי הנ"ל.

* איסור נבול פה הוא לא רק על המדבר, אלא אף על השומע ושותק.

* אפי' מילה אחת של נבול פה אסורה.

* נבול פה הוא אפי' בלשון נכרים.

* נבול פה אסור אפי' שהם דברי אמת, וכן אפי' שהם כבר ידועים לשומעים.

מא זאבים הלכות בין שבעים

מקומות עבודה פסולים³⁴. ולכן מוטל עליה ללמוד את הגדרים כדי שתוכל ליזהר שלא ליכשל בהם³⁵.

ד. כיון שהתבאר שבמקומות עבודה רבים מצויות סכנות רוחניות רבות³⁶, לכן חובה³⁷ על הבעל (או על האב³⁸) לחקור³⁹ ולברוק היטב⁴⁰ את מקום עבודתה של

כתב בתוך דבריו שעבודת נשים במשרדים וכו', "גורם להשבתת שלום בית", ע"ש.

ואף הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פ"ג סעי' טו) העיד שהרבה בתים נהרסו בגין זה (היינו מחמת חברה קלוקלת במקומות עבודה), ע"ש.

ובש"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) כתב שכבר היו עבודות הנשים סיבות לאסונות במשפחה, להפרת שלום בית ואפילו לגיטין וכו', ועבודות כאלה ידועות לרבנים איך שמקום עבודה ע"י תערובת יכול לסכן בית יהודי וכו', ע"ש.

ועיין בדברי הגרמ"ש קליין שליט"א בהסכמתו לקונטרס יצא אדם לפעלו, שכתב שענייני צניעות ויחוד בעבודה נפרץ מאוד ורבים חללים הפילה.

והארכתי בזה לעיל בתמונת מצב, ע"ש.

35) ועיין לקמן (סעי' יז) מה הם הגדרים במקומות עבודה. ועיין לקמן (סעי' יח) שמוטל עליה ללומדם ולקיימם.

36) כמבואר בסעי' הקודם.

37) נקטתי בלשון חובה ע"פ מש"כ הרב שבט הלוי

* נבול פה אסור אפילו שאינו נבל את פיו במפורש, אלא שמשמע מהם באופן ברור נבול פה.

* אסור לעשות תנועות של נבול, וכן ציורים.

* אפילו דרך שחוק אסור לנבל את הפה. ובכלל זה בדיחות גסות.

34) בן זעק והתריע הרב שבט הלוי בכנס לחיזוק הצניעות (חודש אב התשנ"ח, דרשות ושיחות עמ' קמו, והובא במלבושי מרדכי עמ' שסז) בזה"ל "ישנם עשרות ומאות מקרים שבתי ישראל נחרבו ע"י זה שנשים ובנות הלכו לעבוד במקומות לא בדוקים ולא צנועים", עכ"ל. וכן העיד בספר כתר הצניעות (פרק מב סעי' ג) שידוע מה שבעל שבט הלוי דפק על השלחן וצעק "געוואלד, כמה בתים יפים נהרסו, וכל זאת בגלל הנשים היוצאות לעבוד", עכ"ל.

ובא"ב אני חומה (ח"מ ס' קד) כתב בשם הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל, שרוב הגיטין המחוייבים במחנינו, הוא מחמת מקומות עבודה של הנשים ונכלל בזה גם שנמצאים עם אנשים חרדים, ע"ש.

ובעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב)

מב בין שבעים הלכות זאבים

אשתו (או בתו) לפני⁴¹ שנכנסת לעבוד שם⁴². ואין לסמוך על שיקול דעתה של האשה (או הבת) ואפילו כשהיא כשרה וצדיקה⁴³.

41) והבדיקה הטובה היא דוקא "לפני" שמתחילה לעבוד, כיון שאחרי שנכנסה לעבוד שם, האדם נגוע ודן את המצב כדיעבד, ופעמים שכבר התחייבה בחוזה והדבר גובל בהפסד ממון אם תעזוב לפתע, ואדם בהול על ממונו, ויורה לעצמו לקולא. לכן יבדוק תחילה לפני שמתחילה לעבוד שם. ואם לא בדק לפני כן, פשוט שיבדוק לאחר מכן. וטוב שיכריע בהתייעצות עם ת"ח הבקי בעניני צניעות, כדי שלא יהיה נגוע, וכנ"ל.

ישו"ר שכן יש לדקדק מלשון הרב שבט הלוי בדרשותיו שיובא בהערה הבאה, דנקט שלא יניח לבתו וכו' עד שיבדוק "תחילה" וכו', ע"ש. אלמא עיקר הבדיקה היא לפני כן. וכיו"ב כתב הגר"מ גרוס שליט"א בספרו והיה מחניך קדוש (סעי' א עמ' ו) שיבדקו היטב אם ראוי האשה תעבוד שם, ע"ש. ומשמע כנ"ל. מיהו ברור שאם לא בדק לפני כן, לא ימנע עצמו מלבדוק לאחר מכן.

42) בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רז אות ג) כתב בנידון הרעותות שבעבודת נשים, ושאין ביכולת לגזור שלא ילכו לעבוד וכו' אך ראש וראשון לבדוק בשבע חקירות האם אין מקום העבודה חשש לגירוי יצר תמידי וכו', והביא מלשון המאירי שלא יושיבו תינוק ותינוקות יחד שלא ירגילים לדבר זה עם זה יותר מדי, ע"ש. וכפל דבריו בחלק ו' (ס' לג אות ג).

והרב שבט הלוי הנ"ל בדרשותיו (דרשות שבט הלוי ח"ב שער מאה שלשים וחמשה ד"ה ובכלל) כתב בזה"ל "ובכלל ענין כל כבודה בת מלך פנימה

בדרשותיו בלשון "לפי דעתי על פי התורה איסור גמור על האב וכו' אם לא בדקו המקום תחילה" וכו', עכ"ל. והובאו הדברים לקמן (הערה 42). אלמא יש חיוב בדבר זה. וכ"כ גם בספר יצא אדם לפועלו (עמ' 19) בלשון חוב על האב וכו', ע"ש.

38) פשוט דלאו דוקא בעל לאשתו ואב לבתו. אלא ה"ה אח לאחותו וכיו"ב, היינו מי שיראת שמים מפעפעת בקרבו שיוכל לחקור ולבדוק, שאכן ראוי לו לעשות כן. ודוקא מי שמבין בגדרי הצניעות וכמבואר בהערה הבאה.

39) ודוקא אם הבעל או האב מבינים ויודעים הלכות צניעות וריחוק מעריות, וכן ה' יחוד וכל כיו"ב. דאי לאו הכי, צריך בדיקה על בדיקתם, ומאי מהני בדיקתם וחקירתם.

40) נקטתי שיש לחקור ולבדוק היטב, ע"פ מה שהזהיר הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רז אות ג) לבדוק "בשבע חקירות", והניף ידו שנית בחלק ו' (ס' לג אות ג) ונקט בלשון "שבע חקירות ודרשות", וכיו"ב נקט בדרשותיו (דלקמיה בהערה 42). אלמא לא סגי בבדיקה בעלמא.

ולכן אין להסתפק בבדיקה שטחית שלא מצויים פרוצים ותו לא. דפעמים אף נשים פרוצות יכולות לקלקל, ואף חרדיות עם השקפות פסולות או נושאות אייפונים פרוצים יכולות להשפיע לרעה, וכן שירי עגבים ברקע וכל כיו"ב. אלא יש לבדוק שמתקיימים כל הגדרים דלקמן (סעי' יז).

מג זאבים הלכות בין שבעים

ה. פעמים שמקום העבודה כשר מצד עצמו⁴⁴ אך מכל מקום ישנם סכנות רוחניות מהסביבה החיצונית, כגון פועלים חיצוניים⁴⁵ או שליחים⁴⁶ וכל כיוצא

בלשון חוב על האב ששולח את בתו לעבוד באיזה משרד, שילך הוא בעצמו וכו', ע"ש.

43) כן משמע מלשון הרב שבט הלוי שהובא בהערה הקודמת, שהבעל או האב יבדוק, משמע דלא סמכינן שהאשה תבדוק. ונראה הטעם הוא משום שדעתה קלה. ועיין לקמן (סעי' י) מש"כ גבי אשה צנועה וצדיקה.

44) כלומר שמתקיימים בו כל כללי הצניעות המבוארים לקמן (סעי' יז).

45) כגון שמקום העבודה או מקום הסמוך לו, נצרך לעבור שיפוצים, ובאים פועלי בנין, ומלבד שאפי' אם הם שומרי מצוות צריך לבדוק שאין תקלות רוחניות, כ"ש כשרובם פרוצים ופורקי עול, כגון עובדי חשמל, מתקיני קוי טלפון, טכנאי מחשבים וכיו"ב.

זק"ז וכ"ש כשהעובדים ישמעאלים שהם פרוצים בעריות טובא, שצריך זהירות רבה מהם.*

46) שפעמים מגיעים שליחים באופן קבע או לעיתים קרובות, והם פרוצים ופורקי עול, (וה"ה כשהוא אינו פרוץ, עדיין טעון חקירה ובדיקה, וכנ"ל).

הוא ג"כ מה שנפוץ מאוד בזמנינו אנו שנשים פנויות וגם נשואות הולכות לעבוד במקומות עבודה שונים ובמשרדים, ומן הנסיון למדנו שהרבה פעמים זה ראש פרעות אויב להירידה של מוסר וצניעות, ולפי דעתי על פי התורה איסור גמור על אב שיניח את בתו, ועל בעל את אשתו לעבוד אם לא בדקו המקום תחילה בשבע דרישות וחקירות האם אין שם מקום לפריצים ופריצות, ואם אין שם מכשול של איסור יחוד שכל כך הרבה בני אדם נכשלים בו במזיד ומחוסר דעה, עכ"ל.

וכבר כתבתי לעיל (סעי' ב הערה 10) שבעל שבט הלוי זצ"ל דרש בכנס לחיזוק הצניעות בלשון "ומשביע אני אתכם שכל אב ואם עליהם לדרוש ולחקור בשבע דרישות וחקירות, וזה ג"כ בשעת הדחק, עד שיסכימו לאיזה מקום עבודה שיהיה נקי מכל חשש ואבדון הנפש של הבת והאשה", עכ"ל.

ואף בשו"ת משנת יוסף (חי"ו ס' א אות ח) כתב שכבר נתפרסם בארה"ב (אדר תשס"ב) קול קורא מעשרות רבנים ואדמורי"ם מפורסמים, על גודל החיוב לשים עינא פקיא על מקום עבודת הנשים והבנות, ע"ש.

וכ"כ גם בספר יצא אדם לפועלו (עמ' פו)

* ואגב אורחא אמרתי לעורר על דבר כואב ותופעה מחרידה המתרחשת מתחת לאפנינו, ואין איש שם על לב. והיא תופעת הישמעאלים הנמצאים בקרבתינו, בתוככי בני ברק וירושלים ובשאר המקומות, ומחזרים הם ביתר שאת אחר יהודיות, ובנות ישראל הכשרות והצנועות בכללן. וכבר כתב עליהם הרמב"ם שהם שטופים בזימה.

מד בין שבעים הלכות זאבים

.....
חשש זה מצוי טובא לא רק במקומות עבודה (ששם המצב חמור ביותר, שהישמעאלי אינו מרגיש זר, ויכול לבצע זממו בנקל, ועיין היטב בהקדמה בתמונת מצב), אלא אף בסמוך לסמינרים בתוככי בני ברק וכד', מתאספים ישמעאלים רבים לאחר יום עבודתם (או מובטלים המחכים שיציעו להם עבודות פרטיות), יושבים הם סמוך לסמינר וסמוך לתחנת האוטובוס שרבות מהבנות אמורות לנסוע משם, וכגון סמוך לסמינר אור החיים בבני ברק וכשמגיעות הבנות, הם מתחילים לחזר אחריהם, מחייכים לכל עוברת ושאר תכסיסי היצר. ותופעה זו, רבים חללים הפילה.

וכידוע שישנן אלפי בנות ישראל הנמצאות כיום בתוככי כפרים ערביים, נשואות לישמעאלים, מרגישות כבתוך שבי, מנותקות מביתן, חוות התעללות נפשית ופיזית. והכל התחיל כידוע מחיוך או מחמאה שקיבלה מישמעאלי ביום סגריר. ורבות מהן, היו בנות ששומרות מצוות קלה כבחמורה. **ואל** יחשוב הקורא שרק בנות מבתי הרוסים נופלות בשבי הנ"ל, לא כן הוא. אלא אף בנות צנועות מבית חם ואוהב נמצאות בשבי הנ"ל, שנמשכו אחריהם כמטה קסמים. **ודרכם** כדרך היצר. מחייכים, מחלקים מחמאות, קונים ונותנים מתנות, והכל כדי למשוך את הקרבן לתוך הרשת.

דרכים רבות יש להם. ואפרט את אחד מהם. פונים הם לבת ישראל ומבקשים לבצע שיחת טלפון אחת דחופה, בתואנה שהבטרייה שלהם נגמרה או ששכחו את הטלפון בבית. כשהיא נענית לו, הוא מחייג לעצמו ומנתק. וכעת יש לו את המספר של אותה בת ישראל. לאחר יום או יומיים הוא מתקשר אליה ומחמיא לה, ומתאר לה איך היא נראית והיכן היא לומדת ומסתובבת. והיא מוקסמת ממלא התשומת לב שקיבלה בשיחה אחת. והיא איננה יודעת שהיא כבר רגל אחת בתוך הרשת. **ולא** רק רווקות נלכדות ברשתן, עיין בסיפורים שכתבתי למעלה. וכבר סיפר לי אברך, שישמעאלי אחד היה עוקב אחר אשתו ימים רבים, בגן, בגינה, ואפי' כשיצאה לחלון לתלות כביסה, הישמעאלי חיכה למטה והתבונן בה. עד שאותו עז פנים, דפק להם בדלת ביתם בשעה שבע בבוקר בתואנה שהרכב שלהם חוסם וכו', והכל כדי שהאשה תפתח לו את הדלת.

ולא בחינם הישמעאלים מחזרים אחר יהודיות בדוקא. שכבר הביא הגר"י רצאבי שליט"א בשיעורו השבועי (בשלח התשפ"א) מתוך ספר בחירי סגולה, שהישמעאלים קיבלו התלהבות חזקה מאוד לפתות את בנות היהודים ואף לחטוף אותן בכל עת שהדבר עולה בידם, באמרם שהיהודיות הן יפות טובות ומכובדות. וזאת הם אומרים כי מייסד דתם ציווה אותם לקחת את בנות היהודים ולהתחתן בהן. לכן זו נחשבת אצלם מציאה נדירה, שכולם קופצים עליה בכל נפשם ובכל מאודם, עכתי"ד.

לכן כל אב יתן ליבו על בתו, ובעל על אשתו, האם אין חשש זה שייך לגביה, האם בנקודת נסיעתה לביתה (או בשאר מקומות) ישנו מקום אסיפה של ישמעאלים, הן מחמת שאותם רשעים מחכים להסעה או לעבודה או עסוקים בשיפוצים. ויזהירו את הבנות שלא להסתכל לכיוונם וכ"ש לא לענות להם, לא ליתן להם שיחת טלפון וכל כיו"ב. והשומע ישמע והחדל יחדל. ודי בזה.

בין שבעים הלכות זאבים מנה

בזה⁴⁷. ואף דברים אלו טעונים בדיקה וחקירה בכל מקום עבודה שמוצע לאשה⁴⁸.

ו. אע"פ שהבעל (או האב) בדק את מקום עבודתה של אשתו (או בתו), והמקום נמצא כשר לעבודה, מכל מקום לא יסתפק בכך, אלא אף במשך תקופת עבודתה, מדי פעם ישוב לחקור ולבדוק האם חלו שינויים לרעה במקום⁴⁹. ואף על האשה

שזהו אותו כיוון נסיעה. העובדת עשתה כן (בלא שאלת רב), וכבר ביום הראשון החל לשבח את מראיה וכו' ושאר מחמאות. ורק לאחר היום הראשון היא הבינה שעליה לשאול. וכמובן שאף במקרה זה הורתי לה להפסיק מיד את הנסיעה עמו.

ומכאן מוכח שפעמים הסכנות מגיעות ממקומות חיצונים. לכן יש ליתן את הדעת לא רק על מקום העבודה אלא אף על סביבתה. ובפרט שסכנות אלו פתאומיות, שהרי מעיקרא לא היו כלל, ולפתע הגיעו. לכן צריך מעקב תמידי, עיין בסעי' הבא.

49 בן נראה פשוט. דמצוי שעובדים חדשים באים למקום עבודתה של אשתו, וצריך לעמוד על טיבם. ופעמים העובדות מתבקשות להשתמש באינטרנט פרוץ, או שלפתע החלו לנגן שירי עגבים ברקע (שאף לאשה אסור לשמוע שירי עגבים כמבואר בספרי גן נעול על הלכות קדושה פי"א סעי' ט).

ולכן מוטלת חובה על הבעל (או האב) לשוב ולחקור מדי פעם האם חלו שינויים לרעה במקום העבודה לפני שח"ו הדברים ישפיעו על האשה, ואחריתה מי ישרנו. ושו"ר שכי"כ במלבושי מרדכי (סי' יד סעי' ח) שהדגיש שיעקבו אחרי זה מפעם לפעם, ע"ש. והוא כדאמרן. וכן הוא בספר יצא אדם לפועלו (עמ' פו) שכתב שאפילו כשראה

47 וכן פעמים שכן או קרוב, מסיע את האשה לעבודתה, ועיין לקמן (סעי' יז כלל טז) שאין לעובד להסיע עובדת, וקמ"ל הכא שאפי' מי שאינו עובד עמה, לא יעשה כן. ועיין בהערה הבאה, מעשה בכגון דא.

48 בן נראה פשוט. דמאי שנא ממקום העבודה עצמו דטעון בדיקה וחקירה, דכל שיש חשש תקלה, יש לחקור ולבדוק את המקום.

וביון שכבר כתב החת"ס בתשובה (יו"ד סי' מה) שהנסיון הוא עד נאמן יותר מכל הסברות הבנויות על ראיות, ע"ש. לכן אציין כאן ב' עובדות שנשאלתי לגביהן.

נשאלתי מעובדת במקום מסויים, שבאותה קומה שבה מצויה עבודתה, התקיימו שיפוצים. והנה בסוף יום עבודתה, כשבאה לצאת לכיוון ביתה, ניגשו אליה ב' פועלים ישמעאלים והחלו לומר לה מחמאות על מראיה. היא כמובן יצאה משם במהירות, והתקשרה לשאול כדת מה לעשות היות וגם בימים הקרובים הפועלים הנ"ל מגיעים. והוריתי לה שתעזוב את מקום עבודתה, ושכבר ממחרת תפסיק להגיע, שאפי' יום אחד הוא סכנה רוחנית עצומה.

ועוד נשאלתי מעובדת במקום מסויים, ששכן של אביה עובד במקום הסמוך למקום עבודתה, ואביה הציע שחברו יסיע אותה לעבודתה כיון

מו בן שבעים הלכות זאבים

מוטלת האחריות לשים לב האם חלו שינויים לרעה ולדווח לבעלה⁵⁰.

ז. מלבד האמור בסעיפים הקודמים שהבעל (או האב) יבדוק ויחקור על מקום עבודת הנשים, בנוסף האשה עצמה תבדוק את עצמה⁵¹, וכן הבעל יתן לבו על אשתו (או בתו) האם חלו בה שינויים לרעה ברוחניות⁵². ואם אכן האשה משתנה

לכן מלבד הבדיקה הטכנית של מקום העבודה, יש ליתן לב על האשה והתנהגותה האם היא מושפעת לרעה. ופעמים הדברים נכרים, הן משינוי סגנון הלבוש או בישום או סגנון דיבור המשתנים לרעה, וכל כיו"ב. וכ"כ בכללי הצניעות במקומות עבודה (כלל כב) שיובאו לקמן (סעי' יז), שמפעם לפעם על האשה לבדוק האם חל שינוי בהתנהגותה ובלבושה, כי כך דרכו של יצר הרע, היום אומר לו כך ומחר אומר לו כך עד שאומר לו לך וכו', ע"ש. ופשוט שהבעל לא יסמוך על בדיקת אשתו בלבד אלא יבדוק ג"כ בעצמו.

ועיין מש"כ בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' א אות ח) שמלבד התקלות מצד ההלכה, יכול לפעום בקרב האשה קצת רוח התחדשות בהשקפות ובלבוש וכו', ועובדות אלו ידועים לרבנים וכו', וכל זה אפילו אצל אנשים חרדים ואפי' מבוגרים וכו', ע"ש.

וכעת ראיתי בספר ישראל קדושים (פ"ט עמ' קצא) שהביא מה שהרעיש הגרא"מ שך זצ"ל על נשות האברכים שהולכות לעבוד, וע"י כך באות להתלבש בבגדים שאינם צנועים וכו', ע"ש.

וכספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) כתב שהעיסוק הקבוע והרצוף עם מעסיק גבר, וקשר ישיר ותמידי עם הקהל, עלול לבטל אצל האשה העובדת את הרגישות הטבועה בכל אשה להתרחק מאנשים זרים. ועוד שבכדי להצליח

שהכל כדן, עם כל זה חייב לבקר שוב מזמן לזמן כדי לראות שלא נעשו שם שינויים וכו', ע"ש.

וב"ש לפי מש"כ בסעי' הקודם, שפעמים הסכנות מגיעות ממקומות חיצוניים, כגון שלפתע נערכים שיפוצים וכיו"ב, ונמצאים שם פועלים פורקי עול, וכ"ש ישמעאלים הפרוצים בעריות, לכן אפי' כשכבר בדקו את מקום העבודה, אפשר שכעת הגיעו סכנות חיצוניות. לכן יש לשוב ולבדוק כל פרק זמן.

50 פשוט. ובפרט שפעמים רבות ישנן תקלות רוחניות חדשות שרק האשה יכולה לגלותן כיון שהיא נמצאת תדיר במקום העבודה באופן שהבעל לא יבחין אפי' אם יבקר במקום.

51 הא דאשה ג"כ צריכה ליתן דעת על עצמה, מבואר בכללי הצניעות במקומות עבודה (כלל כב) שיובאו לקמן (סעי' יז), שחתומים עליו גדולי הפוסקים.

ופשוט שאין לסמוך רק על בדיקת האשה את עצמה אלא הבעל יבדוק את אשתו ואב את בתו.

52 דפעמים אפשר שהבעל יבדוק את מקום העבודה וימצאנו כשר לפי בדיקתו, אך ישנם תקלות הסמויות מן העין, כגון עובדת נוספת עם השקפות פסולות או עם מכשיר אייפון פרוץ, שמדי פעם משפיעה עליה, וכל כיו"ב כפי שהנסיון מורה, והדברים מחלחים אט אט.

בין שבעים הלכות זאבים מז

לרעה ברוחניות, עליה לעזוב לאלתר⁵³ את מקום עבודתה⁵⁴.

ה. כיון שחתבאר לעיל⁵⁵ שמוטל על הבעל (או האב) לבדוק את מקום עבודתה של אשתו, לכן כל זמן שלא בדק וחקר זאת⁵⁶, אסור⁵⁷ לו להניח לאשתו לעבוד

ואם אינה עוברת על איסורים, אלא שמרגישה שמתקלקלת בהשקפותיה וכיו"ב, ג"כ פשוט שעליה לעזוב לאלתר, ואפי' אי נימא דמדינא אינה חייבת לשלם קנס כספי אלא יכולה להמשיך עד שתסדר את עזיבתה בלי קנס, מ"מ חכם עיניו בראשו, ואין לה להפקיר את עולמה בשביל כך, שזה גורם לאי שלום בית וגירושין, ולבסוף איבוד העוה"ב. ועיין ב' עובדות שכתבתי לעיל (סעי' ה הערה 48).

54) בן מבואר בכללי הצניעות במקומות עבודה (כלל כב) שיובאו לקמן (סעי' יז) שחתומים עליו גדולי הפוסקים, שאם האוירה במקום גורמת לה להחליף לבגדים מהודרים יותר, או צנועים פחות, אות היא כי מקום עבודה זה פסול ויש לעזובו, ע"ש. וה"ה אם נכשלת בשאר איסורים, ופשוט הוא.

55) בפעיה ד.

56) וקמ"ל דאפי' שאינו יודע אם מצויות שם סכנות רוחניות, אפי"ה כל זמן שלא בדק שהמקום כשר, אסור לו להניח לה לעבוד שם, עיין בהערה הבאה.

דטעמא דמילתא מובן לפי הנסיון, דע"פ רוב כמעט בכל עבודה ישנם חששות רוחניים מהרבה בחינות. לכן כל זמן שלא בדק שהמקום כשר, יש

בעבודה, רוצה העובדת למצוא חן בעיני המעסיק והקהל, וזה עלול לגרום לה להתהדר בלבוש ולשיחה יתירה ובצורה נעימה וקולחת הן עם המעסיק והן עם הלקוחות, ע"ש.

ועוד דנשים דעתן קלה, וכשנמצאת כל השנה עם אנשים זרים ומוזרים ושומעת ביטויים גסים ונבולי פה וליצנות, אט אט מתרגלת להם ולמהלכם, וההרגל נעשה טבע, כ"כ בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב). ובספרו שו"ת משנה הלכות (חיי"ב סי' שטו) כתב על אשה העובדת במשרד וכו', התחתה אשה באש בחיקה ובגדיה לא תשרפנה, והוא דבר קשה מאוד להיות כל היום בן אנשים, מידי יום ביומו במשא ומתן ובשחוק ובשאר דברים ולעמוד בצדקותה, ע"כ.

ופעמים אם האב אינו בודק את בתו, הדבר יכול להיות מאוחר מידי. ועיין מש"כ בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר ח עמ' קב) שהבת תכיר ותתיידד בגויי הארץ עד שתודיע לאביה שבחרה חתן לעצמה, ע"ש. ופעמים מיירי בחתן פורק עול או מבני ישמעאל ר"ל. וכבר היו דברים מעולם.

53) נקטתי שעליה לעזוב לאלתר, וקמ"ל דאפי' אם ע"י כך תפסיד פיצויים או שתקבל קנס כספי, אפי"ה עליה לעזוב, שהרי מוטל עליה להוציא כל ממון כדי לא לעבור על איסורים, ועיין מש"כ בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (סוף נתיב יב).

מנח בן שבעים הלכות זאבים

שם⁵⁸. ואפילו בשעת הדחק⁵⁹. וכל שכן אם בדק וחקר את מקום העבודה, ומצא⁶⁰ שישנם סכנות רוחניות שיש לחוש להם⁶¹, שאסור⁶² לו לשולחה⁶³ לשם⁶⁴. ואפילו

60) בין שהבעל זיהה את הסכנה ובין האשה עצמה, וה"ה שכן פסק להם הרב.

61) הדגשתי בגוף ההלכה דמייירי בסכנות "שיש לחוש להם", כיון שכמעט אין עבודה חוץ לבית בלא סכנות רוחניות, שאפי' עם גברים כשרים ומבוגרים ישנם חשש תקלות, וכמבואר לעיל (סעי' ב הערה 10 ד"ה ובשו"ת משנת) בשם שו"ת משנת יוסף. ואפי' בעבודה רק עם נשים יש חשש תקלה, וכגון שהיא נושאת בקירבה אייפון פרוץ, שיכולה למושכה לראות תכנים אסורים, או שתכניס לראשה השקפות פסולות או קלות דעת.

מ"מ לצורך פרנסה, צריך לשקול בפלס, שפעמים החששות הם מועטות ורחוקות, או שהם מוטלות בספק גדול ואפשר ע"י סייגים למיניהם למנוע התדרדרות, ובכה"ג הכל לפי ראות עיני הדיין. וכגון שהיא עובדת במשרד עם אשה נוספת יראת ה', אך בשעה מסויימת לקראת הצהריים מגיעה עובדת נוספת פרוצה היכא שיש חשש השפעה לרעה, שאפשר להורות שהאשה הכשרה (המדוברת) תעזוב את מקום עבודתה מוקדם יותר. וכל כיו"ב לפי העניין.

ולכן נקטתי בסוף ההלכה דמייירי בסכנות רוחניות שיש לחוש להן, היינו שהבעל או הרב מבחינים שישנה סכנה רוחנית מוחשית שאין כדאי ליכנס אליה (ואפשר שאפי' סייגים לא כ"כ יועילו כל הצורך), ובכה"ג אין לה לעבוד שם. ואם כבר החלה לעבוד שם, עליה לעזוב את מקום עבודתה.

לחוש לקלקול ואסור לה לעבוד שם. ועיין לקמן (הערה 64) מש"כ ע"פ הנסיון.

57) קי"ל דאסור לאדם להכניס את עצמו לידי נסיון, עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"א סעי' יח). וא"כ כששולחה לשם, נמצא מכניסה לנסיון, ועי"פ רוב כמעט אי אפשר שלא לינוק.

58) בן דרש הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל כמובא בדרשות שבט הלוי (ח"ב שער מאה שלשים וחמשה ד"ה בכלל) בזה"ל "ובכלל ענין כל כבודה בת מלך פנימה הוא ג"כ מה שנפוץ מאוד בזמנינו אנו שנשים פנויות וגם נשואות הולכות לעבוד במקומות עבודה שונים ובמשרדים, ומן הנסיון למדנו שהרבה פעמים זה ראש פרעות אויב להירידה של מוסר וצניעות. ולפי דעתי על פי התורה איסור גמור על אב שיניח את בתו ועל בעל את אשתו לעבוד אם לא בדקו המקום תחילה בשבע חקירות ודרישות" וכו', עכ"ל. ובמכתב שיצא תחת ידו של הרב שבט הלוי זצ"ל והוקרא ע"י הגרמ"ש קליין שליט"א בכנס לחיזוק הצניעות (שנת תשס"ו), והובא בספר הלבוש כהלכתו (מאמר ח) כתב (אות ה) בזה"ל "אם האשה מפרנסת הבית, נא ונא שלא יסכים שתעבוד במקומות מפוקפקים בצניעות כמו משרדים מעורבים או בנקים כמו כן, שלא ימלט שלא יעשה רושם עליה וגם על הבית והילדים", עכ"ל.

59) עיין בסעי' הבא.

מט זאבים הלכות בין שבעים

עצמו לידי נסיון וכמבואר בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעבירות (פ"א סעי' יח).

ועיין בספר חוט השני (צניעות שער הציון אות עד) שצינו לספר תחומי צניעות (עמ' 117), ששם נשאל הגר"נ קרליץ זצ"ל אודות נשים ההולכות לעבוד במקום שאינו שומר מצוות ואינם צנועים, מה ניתן לומר לאותן נשים, וענה "ולמה אינן הולכות לעבוד אצל ערבים, משום שמפחדות, אם כן מה ההבדל כאן". ע"כ. והוסיף בזה"ל "על הנשים לזהר בעבודתן בכל עניני הצניעות וכו'. וכמו כן לדעת שאין לחפש עבודה או לעבוד במקומות אשר הם סכנה לאשה", עכ"ל.

ועי' בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) שפסק שאצל חילונים "איסור גמור לעבוד", עכ"ל. ועיין לקמן (סעי' טז) גבי עבודה אצל חילונים.

וכ"כ בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה עמ' קכח), שאין לעבוד אם המעסיק פורק עול וכו' וכן במחיצת נשים פורקות עול וכו', ע"ש.

ועוד יש לציין שהנסיון מורה שבתים נהרסו ונשים ואנשים פרקו עול מחמת מקומות עבודה מקולקלים, כמו שהעיד הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בחידושו על התורה (פרשת ויצא ד"ה אמנם) שהרי אנו רואים שבעוונותינו הרבים, הטובים שבנו מתקלקלים בשעת העבודה בשמעם כל היום שירי עגבים של שאר הפועלים וכו', ע"ש. ובדרשות שבט הלוי (ח"א שער אחד עשר ד"ה ומאד) כתב שגם אנשים שכל הזמן נדמה שמתנהגים בדרכי חסידות, שם מאבדים חזקתם, ע"ש. ובדרשותיו (ח"ב שער מאה שלשים וחמשה

62) **ואע"פ** שידוע מהחפץ חיים זצוק"ל שפרנסה חשיבא פקוח נפש, ורמז לדבר מהא דאיתא במדרש (בראשית רבה פ"כ ק"ט) קשה היא הפרנסה מלידה, הדא הוא דכתיב "בעצב תלדי בנים" ובפרנסה כתיב "בעצבון תאכלה", מ"מ אין להתיר בשביל פרנסה אף נדנד איסור. אום אני חומה (ח"מ ס' פו).

63) **ודע**, כשיש פיתוי למקום פרנסה, ולא הולכים לעבוד שם מחמת הרחקה מדבר עבירה, נחשב הדבר למידת הבטחון, אשר כתב מהר"ו בספר שערי קדושה (ח"ב שער ד), שמובטח לו שלא יחסרו מזונותיו. אום אני חומה (ח"מ ס' שיח).

ובספר משבצות זהב לבושה (פרק לה עמ' קכח) כתב שהנמנעת מלעבוד במקום שאינו הגון, מקיימת בעצמה "בכל מאודך" - בכל ממונד (ברכת נד.), ובודאי הקב"ה ישלם שכרה בכפל כפליים, וישלים חסרונה בשפע ברכה והצלחה לאורך ימים.

64) **פשוט**, ע"פ המבואר לעיל (סעי' ב הערה 10) בלשונות הפוסקים אודות הסכנות הרוחניות הנמצאות במקומות עבודה, וא"כ כשמצא שם הבעל סכנות שיש לחוש להם, פשיטא שאסור לו לשולחן לשם שתאבד את רוחניותה ואת שלום ביתה.

ועוד הוי כ"ש ממש"כ הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל שהובא לעיל (הערה 58) דאפי' היכא שלא בדק את מקום העבודה, כבר הוי איסור גמור לשולחן לשם. וא"כ בנ"ד כשבדק ומצא מומים, ודאי דהוי איסור גמור.

ויש להוסיף דקיי"ל דאסור לאדם להכניס את

אם היא כבר עובדת שם⁶⁵, עליה להפיש מקום עבודה אחר⁶⁶ ולעזוב את מקום עבודתה⁶⁷.

דמאי שנא, (ואם תרויח שכר מועט מאוד, י"א שאין לה לצאת לעבוד מצד כל כבודה בת מלך פנימה).

67 פשוט. כיון שיש שם סכנות רוחניות שיש לחוש להם, עליה לעזוב את המקום, דאין נ"מ אם התחילה לעבוד שם או שעדיין לא התחילה.

וכן מבואר בקול קורא, שמבוארים בו כללי הצניעות בעבודה (ויובא לקמן סעי' יז) וחתומים עליו גדולי ישראל, ושם מבואר (כלל כז) בזה"ל "אם מרגישים שיש במקום העבודה משהו או מישהי שמנסה להשפיע לרעה על הרוחניות, יש לשאול רב מובהק אם להמשיך לעבוד במקום זה, וברור שאם יש במקום זה עובד שאינו שומר על גדרי הצניעות בין העובדים, בדיבור לא נקי או בהנהגה לא צנועה, חובה לעזוב עבודה זו, ופרנסה תבוא משמים", עכ"ל.

ישו"ר באום אני חומה (ח"מ ס' שעט אות א) לאחר שהזהיר על צניעות הנשים במקום עבודה, הוסיף שאם נראה לה שנפתח הפתח ליצר הרע, יש לה לימלט משם כי אין הפרנסה תלויה ביד האדם, ומזונותיו קצובים וכו', ע"ש.

ועובדא שהביא באום אני חומה (ח"מ ס' פו) מהגרא"מ שך זצ"ל, שנשאל מאברך שאשתו עובדת במפעל, וחברתה שהיתה עמה בחדרה, הפעילה את מכשיר הרדיו כל זמן העבודה, והשיב לו שתפסיק את עבודתה והקב"ה יעזור שתמצא מקום (וכן היה למעשה שמצאה מקום), ע"ש.

ד"ה ובכלל) כתב בזה"ל "ומן הנסיון למדנו שהרבה פעמים זה ראש פרעות אויב להירידה של מוסר וצניעות", עכ"ל. וכבר כתב באום אני חומה (ח"מ ס' קד) בשם הרב שבט הלוי, שרוב גיטין המחוייבים במחנינו זה ממקום עבודה של הנשים וכו', ע"ש.

וכן בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח) כתב שעבודות כאלו ידועות לרבנים (היינו שהגיעו לעבירות ושבתים התפרקו), ע"ש. ועיין מש"כ בהקדמה הנקראת תמונת מצב.

וכיון שכן הנסיון מורה, לכן אסור לשלוח אשה למקום זה. וכבר כתב החת"ס בתשובה (יו"ד ס' מה) שהנסיון הוא עד נאמן יותר מכל הסברות הבנויות על ראיות.

65 כגון שהבעל בדק תחילה את מקום העבודה, ובהאי שעתא כשר היה, אלא שכעת נשתנו הדברים, ונהפך המקום לסכנה רוחנית שיש לחוש לה, אי נמי שהלכה לעבוד שם בלא חקירת המקום ובלא שאלת רב, וכעת נתעוררו לדבר.

66 כתב בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב) גבי איש העובד במקום סכנה רוחנית, שעליו לבחור מקום עבודה אחר, ואפילו אם לא יקבל שכר גבוה כמו במקום הכשר, שהרי מחוייב לפזר את כל ממונו כדי לא לעבור איסור פעם אחת, וכ"ש שבשביל הרווחת ממון אסור לו לעבור בכל יום כמה פעמים מלבד האפשרות שימשך אחריהם, עכ"ד. ופשוט דה"ה לאשה,

בין שבעים הלכות זאבים נא

ט. אם אין בנמצא⁶⁸ מקום עבודה הנקי מסכנות רוחניות שיש לחוש להם⁶⁹, עדיין אין להקל לשלוח את האשה למקום זה אפילו שזהו שעת הדחק⁷⁰. ועדיף שהבעל יבטל מלימודו וימצא מקור פרנסה⁷¹, ובלבד שלא ישלח את אשתו למקום עבודה פסול⁷². וישאלו חכם כיצד לנהוג במקרה זה⁷³.

ליודעים מריבוי המכשולות כאן באמריקה וד"ל, עכ"ל.

72) בספר ישראל קדושים (פרק ט עמ' קצא) הביא מה שהרעיש הגרא"מ שך זצ"ל על מה שנשות אברכים הלומדים בכלל הולכות לעבוד במשרדים, וע"י כך באות להתלבש בבגדים שאינן צנועים, והתריע הגרא"מ שך זצ"ל שאם אי אפשר לבעלים להמשיך בלימודים בלאו הכי, אזי מוטב שלא ילמדו בכלל. שאם הלימוד מביא לכשלוך בבגדי פריצות, אזי ממילא כל התורה שהם לומדים הולכת לסט"א רח"ל, ומוטב שלא ילמדו, עכת"ד.

ואע"פ דמשמע מלשונו דמייירי שהעבודה כבר גרמה להם להתלבש בפריצות, מ"מ נראה פשוט דה"ה שאין לשלוח לשם אפי' עדיין לא התחילה בכך, אלא יפסיק מלימודו ולא יגרום לאשתו קלקול רוחני המצוי באותו מקום עבודה פסול.

ואפשר שזה כלול בדברי הגר"ש הלוי ואזנר שהורה שאפי' בשעת הדחק אין לשלוח את האשה למקום עבודה שלא נבדק אלא רק למקום נקי מחששות, והבאתיו לעיל (הערה 70), ושעת הדחק דקאמר כולל נמי שלא מוצאת שום עבודה כשרה, ויש דחק בפרנסה, אפי' אסור לו לשלוח לשם, ואפי' אם יצטרך הבעל לעבוד על חשבון תורתו, ובלבד שהאשה תשאר בשלמותה הרוחנית.

מיהו עיין לקמן (סעי' יח הערה 167) שאין לרב הנשאל למהר בפסיקתו לעזוב את מקום העבודה אלא לאחר בדיקה היטב ובשיקול דעת רחב, ע"ש מש"כ בזה.

68) היינו שחיפש ולא מצא. וה"ה אפי' אם עדיין לא חיפש כלל, אסור לו לשלוחה לשם בלא דרישה וחקירה אפי' בשעת הדחק. כן מבואר לקמן (הערה 72).

69) עיין בסעיף הקודם (הערה 61).

70) בן הורה בדרשה הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בכנס לצניעות (חודש אב התשנח בדרשות ושיחות עמ' קמו, והוא במלבושי מרדכי עמ' שסז), שעל הבעל לדרוש ולחקור בשבע דרישות וחקירות, וזה גם כן בשעת הדחק, עד שיסכימו לאיזה מקום עבודה שיהיה נקי מכל חשש אבדון הנפש של בת ישראל, ע"ש.

71) ודע, דאם יכולים לחסוך בהוצאות כדי שהאשה לא תצטרך לצאת לעבוד בחברת פורקי עול, יעשו כן. וז"ל בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר ג עמ' לו) "החסכון בהוצאות הוא גם גדר לאיסור לא תנאף, שהאשה והבנות לא תצטרכנה לצאת לעבודה, ולשהות כל היום בין טמאים וטמאות, או לעבוד במשרד סגור באיסור יחוד בין גויים, ועם מעביד רשע ונואף. כמו שידוע

י. אפילו מי שמכיר באשתו (או בתו) שהיא כשרה צנועה וצדיקה, אין לו לסמוך על כשרותה ולשולחה למקום עבודה שאינו בדוק, וכ"ש למקום עבודה פסול⁷⁴.

74 פשוט. דמלבד שהרמב"ם כתב שדרך האדם לימשך אחרי סביבתו, זאת ועוד קיי"ל דאין אפטרופוס לעריות והוי דבר שנפשו של אדם מחמדתו, ובנוסף לכך נשים דעתן קלה עליהן. ועיין מש"כ בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב) שאפי' אשה כשרה שאין דעתה עלויה (על הגברים), מ"מ הסביבה עושה רושם בלי ספק וכו' ושאינו עריות דנפשו של אדם מחמדתו, ובפרט בנשים שדעתן קלה להתפתות וברוריה תוכיח וכו', ע"ש. ובשו"ת משנה הלכות (ח"י"ב סי' שטו) כתב גבי עבודת נשים וכו' התחתה אשה באש בחיקה ובגדיה לא תשרפנה. והוא דבר קשה מאוד להיות כל היום בין אנשים מידי יום ביומו במשא ומתן ובשחוק ובשאר דברים ולעמוד בצדקותה, ע"ש. אלמא מיירי בצדיקה מעיקרא, ואפי"ה קשה לה לשמור על צדקותה שם.

וע"ע בדברי הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בשבט הלוי על התורה (פרשת ויצא עמ' שנד) גבי יעקב אבינו שלפני הגיעו ללבן, התפלל לינצל מגלוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה, ויש להתפלא כיצד חשד יעקב אבינו את עצמו בחטאים אלו. אלא כיון שהלך לעבוד אצל לבן עשרות שנים, חשש להתקלקל. והרי אנו רואים שהטובים שבנו מתקלקלים בשעת העבודה בשמעם כל היום שירי עגבים וכו', וצריך הרבה סייעתא דשמיא להחזיק מעמד בחברת עובדים מושחתים כי דרך האדם לימשך אחרי החברה שלו, עכת"ד. אלמא אפי' יעקב אבינו חשד את עצמו, ואע"פ שהיה זה עשרות שנים, מ"מ בזמנינו אין צורך בעשרות

ויש"ר בקובץ היכלא (חלק ז עמ' רג) מש"כ הגרמ"ש קליין שליט"א שקיבל מרבו בעל שבט הלוי זצ"ל, שאין סיבה לחפש קולות במקומות עבודה כדי שיוכל הבעל ללמוד, כי אם יש מכשולות אצל האשה, מה יועיל לימוד הבעל. ועיין במג"א (סי' עה) שהביא מש"כ בזוה"ק שאשה שאינה זהירה בצניעות, זה גורם שבעלה והילדים לא יצליחו בלימוד, וכן גורם לעניות וכו', ע"ש.

ועוד ראיתי במבוא לקונטרס יצא אדם לפעלו, שהביא בשם הגר"ז מבריסק זצ"ל, שבעת הנידון של גיוס בנות, היו שטענו שכדאי ליתן יד לפושעים, שאם יתנגדו, הרי יפסידו הישיבות את העזרה הכספית. ואמר על טענה זו הגר"ז, שכדאי לסגור את כל הישיבות וח"ו לא תיכשל בחורה אחת. ומזה הוסיף ולמד בעל הקונטרס הנ"ל, דה"ה יש לטעון כלפי הטוענים שטובה גדולה היא שנשים עובדות במשרד אע"פ שאי אפשר לזהר בכל ההלכות הנצרכות, שהרי ע"י כך הבעל יכול לישב על התורה ועל העבודה, אך לפי המתבאר מתשובת הגר"ז, אינו כדאי כל לימוד התורה של הבעל אם מחמת כן תיכשל האשה אפי' פעם אחת בחייה ואפי' מכשול קטן, עכת"ד.

73 ב"ן שפעמים אפשר למצוא פתרונות לדבר ע"י סייגים, עיין מש"כ בסעיף הקודם (הערה 61) דוגמא לדבר. לכן לפני שעושים מעשה ועוזבים את הלימוד בכלל, יש להתייעץ עם ת"ח הבקי בעניינים אלו.

בין שבעים הלכות זאבים נג

אלא עליו לבדוק את המקום היטב ולשולחה רק למקום עבודה כשר⁷⁵.

יא. אישה העובדת במקום עבודה שנמצאים בסביבתה גברים כשרים או פורקי עול⁷⁶ אפילו נשים⁷⁷ (באופן שקיבלה על כך היתר מרב מובהק⁷⁸), מלבד הזהירות

(פרק סו אות לג) שכתב בתוך דבריו בזה"ל "כההיא דאבא חלקיה שחשד חכמי ישראל שבאו אצלו ולא הניח אשתו עמהם משום דלא בדק להו, ואע"פ שאשתו הייתה בדוקה לו בצדקתה, מכל מקום לא סמך עליה, דאין אמונה באשה כי דעתה קלה, ולעולם צריכה שימור אף אם היא בעיניו ככסף צרוף מזוקק שבעתיים, והעד ברוריה, עכ"ל לני"ד ואכמ"ל.

יג. בספרי גן נעול על הלכות יחוד (פ"א סע' א הערה 1) גבי יחוד של איש ואשה צדיקים שאין להן כל מחשבת אוון.

(75) פשוט, ע"פ המבואר בהערה הקודמת.

(76) זמירי בגונא שאין חשש סכנה רוחנית, כגון במפעל ענק, והפרוצים נמצאים בתחום אחר בריחוק ממקומה, ורק לעיתים רחוקות נמצאים בקרבתה, וכל כיו"ב כפי ראות עיני הדין.

(77) שהרי אף עם נשים פורקות עול אין לה לעבוד אלא בהיתר מיוחד של רב מובהק, עיין לקמן (סע' טז הערה 118 ד"ה ודע). לכן אע"פ שלענין להכשיל אחרות אין צורך להתפלל, מ"מ צריכה להתפלל על עצמה שלא תיכשל ותושפע מהן לרעה.

(78) דוקא רב מובהק הבקי בענייני הצניעות, שחקר ובדק את הדבר היטב, ועשה גדרות היכן שנצרך.

שנים כדי להתקלקל, אלא יש לחשוך את עצמנו בקלוקל אפי' בזמן מועט.

וכבר ידוע שאפילו מבתים של חסידים ויראים, נשים ובנות התקלקלו כמש"כ בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר כ עמ' רנה). וכן דרש הגר"ש הלוי ואזנר בדרשות שבט הלוי (ח"א שער אחד עשר ד"ה ומאד) שאפי' מי שנראה שמתנהג בחסידות, מאבד שם חזקתו, ע"ש.

ובספר הולך תמים ופועל צדק (ערך צניעות) כתב בתוך דבריו בזה"ל "ואל יאמר אדם כי אני מכיר באשתי כי היא צדקת גמורה, ואפילו היא נכנסת עם בני החיל, לא תעשה שום פריצות ועבירה. דע לך אחי כי אמרו ז"ל כי הנשים דעתן קלה עליהן להתפתות ואפילו שהיא כשרה. ומעשה ברוריה אשתו של רבי מאיר יוכיח שאפילו שהיה בה חכמה יתירה, לא יכלה למנוע עצמה מעבירה חמורה וכו' (כאן העתיק מעשה דברוריה). אם כן בא וראה לאשה כזו שיש בה חכמה מפוארה, לא יכלה לעמוד לפני יצרה, מה יעשו נשי דידן שאין בהן לא דעת ולא תבונה, ומדברי תורה חסורי מחסרה, כי בודאי הגמור האוולת בהם קשורה וניחא להו בהפקרא, ואפילו בכנף בגדו צרורה הולכת לעשות עבירה" וכו', עכ"ל לני"ד.

ובעת מצאתי מרגניתא טבא בספר חרדים

שעליה לנקוט כפי כללי הצניעות⁷⁹, טוב שתתפלל⁸⁰ על כך לא תכשיל⁸¹ ולא תיכשל⁸². וצריך הרבה סייעתא דשמיא שלא להיות מושפעת מהם⁸³ לרעה⁸⁴.

(79 המבוארים לקמן (סעי' יז).

בשמיעת שירי עגבים וכל כיו"ב. ועיין מש"כ בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"ז סעי' טז) גבי אשה ההולכת לרופא שתתפלל שלא תיכשל, וביאר באום אני חומה (הבאתיו שם בהערה 103) שלא יכנסו לה הרהורים מנגיעת הרופא, ע"ש. וה"ה בני"ד תתפלל על עצמה שלא תיכשל בהנך דברים דלעיל.

(83 היינו שלא תושפע מהפורקי עול, הן אנשים והן נשים. אך משומרי מצוות, אין חשש שתושפע לרעה כל זמן שמתנהגים כשורה.

(84 עיין בשבט הלוי על התורה (פרשת ויצא עמי שנד) מש"כ שיעקב אבינו התפלל שלא יכשל בגייע שפיכות דמים וע"ז, והתחנן על כך מלפני השי"ת שלא יכשל. ויש להתפלא כיצד יעקב אבינו חשד את עצמו על עבירות חמורות אלו. ותירץ דכיון שידע שהוא יהיה בסביבתו של לבן הארמי, ויעבוד שם במשך עשרות שנים, לכן חשש והתפלל על כך. וכמו שרואים כיום שהטובים שבנו מתקלקלים בעבודה וכו', וסיים שצריך האדם הרבה סייעתא דשמיא להחזיק מעמד בחברת עובדים מושחתים, כי דרכו של האדם להימשך אחרי סביבתו כמש"כ הרמב"ם (דעות פ"ו ה"א), ע"ש.

אלמא צריך הרבה סייעתא דשמיא, ויש להתחנן לפני השי"ת שלא ליכשל בחמורות, ואע"ג דבני"ד מיירי שמקום העבודה הותר לה ע"י רב, מ"מ כיון דעדיין מצויים פורקי עול, טוב

(80 ובספר כתר הצניעות (פרק נד אות ד) הביא תפילה קצרה, בזה"ל "יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלהי אבותינו, שתכוון את ליבנו, ותכוון מחשבותינו שנזכה להיות צנועים במעשינו ובלבושינו ובדיבורינו ובמחשבותינו, ושלא יארע דבר תקלה על ידינו, ונלך תמיד לפי הנהגת אמותינו, שרה רבקה רחל ולאה, ותטע בלבנו אהבתך ויראתך לעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם, אמן כל יהי רצון".

(81 כלומר תתפלל שלא תכשיל אחרים, הן בהרהורים והן בהסתכלות, וכל כיו"ב. דאם תכשילם, אזי תישא את עוונה. ועיין בפלא יועץ (ערך עריות) שכתב שאשה יראת ה' היא תתהלל שתזהר ותשמר שלא יכשלו בה בשום מכשול והרהור עוון וכו'. אם הוא איש טוב שילחם ביצרו ואף ינצחו, ומה לה ולצרה הזאת להכניסו בתגר זה וכו', ע"ש. והוסיף הפלא יועץ (ערך מחשבה) לאחר שהזהיר שהאשה לא תכשיל אחרים, שטוב שתקדים תפילה לצרה ותשפוך נפשה לפני ה' בכל יום שיתקנה בעצה טובה באופן שלא יתגלגל חוב על ידה כאשר מבואר בגמ' (מס' סוטה כב). שלמדנו יראת חטא מבתולה, ע"ש. וכוונתו להמבואר בגמ' הנ"ל שרבי יוחנן שמע בתולה שמתפללת על עצמה שלא יכשלו בה בני אדם.

(82 כלומר תתפלל שהיא לא תיכשל בעצמה, הן בהשפעה מפורקי העול דישפיעו על צניעותה, והן שלא תחמוד או תהרהר על אחרים, ושלא תיכשל

בין שבעים הלכות זאבים נה

יב. אשה שהוצעו לפניה כמה מקומות עבודה [שנבדקו והותרו על ידי רב⁸⁵], יש לבחור⁸⁶ את מקום העבודה הכשר⁸⁷ ביותר⁸⁸, והדבר תלוי בפרטים רבים⁸⁹: א- פרטי⁹⁰ האשה המתכוונת לעבוד⁹¹. ב- פרטי⁹² העבודה⁹³. ג- פרטי⁹⁴ העובדים

גדולות, שעדיין ישנם חששות מצד תערובת פסולה, איסור יחוד, ושאר ריחוק מעריות המבוארים לעיל (סעי' ג). ועיין לקמן (סעי' יד) גבי עבודה עם אנשים שומרי מצוות מש"כ בזה.

88 פשוט, כדי למעט את הנסיונות, ולברוח מן הסכנות. ועיין מש"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פ"ג סעי' טו) שלאחר שהתריע על הסכנות שבעבודה, כתב שיחפשו מקום עבודה מתאים לבת חרדית שתישאר בצניעותה, ע"ש.

89 ופעמים צריך לחשב את העדיפויות. וכגון שבמקום עבודה אחד יש גריעותא מסויימת שאין בעבודה אחרת, אך בעבודה האחרת יש גריעותא אחרת שאין כאן. ופעמים מיירי בכמה גריעותות יחד, ויש לשקול בפלס. ועיין לקמן (הערה 96) מש"כ גבי זה.

ובהערות שלפנינו הצגנו מקצת הדברים שיש לקחת בשיקול דעת לפני שמכריעים היכן כדאי יותר לעבוד.

90 ואפשר שיש עוד דברים שיש לחקור על האשה המעודדת לעבוד. ולא כתבתי אלא דוגמא, ואידך זיל גמור.

91 בפרטי האשה המתכוונת לעבוד יש לדעת כמה פרטים:

שתחשוד בעצמה ותתפלל שלא תיכשל ולא תכשיל.

ישו"ר באום אני חומה (ח"מ ס' שעט אות א) שדן גבי עבודת נשים, והוסיף שצריך תפילה קודם יציאתה מהבית שלא יהיה מכשול וזק ושלא תגיע לידי נסיונות בריבוי דיבורים וכו'. וכן לעמידה בכללי הצניעות בעבודה, ויש להקדים תפילה מקירות הלב וכו', ע"ש.

85 שהרי אין לשלוח אשה לעבוד לפני שבדקים את מקום העבודה וכמבואר לעיל (סעי' ח). ומ"מ יש להתייעץ עם חכם גם על בחירת המקום הטוב ביותר וכמבואר בגוף הסעיף, ועיין לקמן (הערה 96).

86 קמ"ל דאף לאחר שרב התיר את כל מקומות העבודה שהוצעו לפניה, יש לה ולבעלה (אם היא נשואה) להתייעץ עם רב הבקי בעניני צניעות ויחוד, באיזו עבודה עדיף טפי לעבוד.

87 ודע, שקשה מאוד למצוא מקום עבודה כשר מכל הבחינות. דהא אפי' כשעובדת עם נשים הנחשבות כשומרות תורה ומצוות, פעמים ישנם סכנות מצד השקפה פסולה, שדבר זה יכול להשפיע טובא ולהביא הרס וחורבן רוחני, וישנן המחזיקות אייפון פרוץ, שסכנותיו ידועות.

וב"ש אם עובדת עם גברים (לאחר היתר של רב), אפי' שנחשבים חרדים, שהסכנות בזה

א- מה דרגתה הרוחנית של השואלת. שאם דרגתה הרוחנית די ירודה, יש מקום להחמיר עליה ולגדור יותר.

ב- האם היא פנויה או נשואה. שבנשואה קיל טפי, דמלבד דנח יצרה מחמת שיש לה בעל, עוד יש לה אימת בעל. ועיין מש"כ מהר"י ברונא (סי' רמב) גבי יציאת אשה לחוץ ע"י מעבדה, שיש חילוק בין נשואה שדרכה לצאת לשוק אך לא בתולות וכו', ע"ש.

דע, דאע"פ דבנשואה קיל טפי וכנ"ל, מ"מ מאידך גיסא אפשר שיהיו לה יותר נסיונות מצד שהאנשים יחמדו אותה יותר, שהרי גבי האנשים הסובבים שם, היצר תקיף על אשת איש טפי מבפנויה, דמים גנובים ימתקו וכמבואר בכמה דוכתי, לכן עליה ליזהר טפי.

ג- גיל האשה. דהנה ישנו הבדל בין בחורה צעירה, שמלבד שדעתה קלה, ע"פ רוב יש לה יותר תמימות, והיא פחות חושדת בסביבתה. משא"כ כשהיא יותר בוגרת. ושו"ר באום אני חומה (ח"מ ס' עטע אות א) לאחר שהזהיר שהנשים בעבודה לא יתקרבו לעובדות שאינן חרדיות כיון ששומעות דברים לא טובים וכו', הוסיף "ובפרט בנשים צעירות שאין אצלם עדיין בכמה ענינים דברים מוצקים", עכ"ל. והוא כדאמרן. וכ"ש שאם היא זקנה קיל טפי, עיין בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תפא) והביאו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' רו אות ג. ח"ו סי' לג אות ג), ע"ש.

דע, שפעמים נשים קצת בוגרות יש צד חמור מנשים צעירות, שכן שמעתי בשם הגר"ש קורח

זצ"ל, שבנשים מבוגרות, צריך זהירות רבה מאוד, משום הגמ' דמס' שבת (קנב). שתיים שנעשו שלש, משים שלום בבית בטל. וד"ל.

92 ואפשר שישנם עוד דברים שיש לחקור ולא רק מה שכתבתי בהערה הבאה. ועל הרב המורה לעיין ולחקור.

93 הנה גבי גוף העבודה, יש להבחין בפרטים מרובים שיכולים להכריע על בחירת מקום העבודה. והכל לפי הענין.

א- מיקום מקום העבודה. ישנו הבדל בין מקום עבודה מוצנע, היינו שנמצא במקום מבודד שאין לידו ומסביבו משרדים נוספים וכיו"ב, שחשש איסור יחוד גדול יותר, וכן יש בו הרגשה של בדידות, הגורם ליצר להתעורר, לבין מקום עבודה הנמצא במקום המוני, שבו החששות פחותים, וישנו פחות סיכוי ליכשל באיסור יחוד, וכן ההרגשה המונית יותר.

ב- הדרך לעבודה. האם עליה להלך במקומות פרוצים, היינו שבדרך ישנם אנשים פרוצים ופרסומות תועבה וכיו"ב.

* ועוד יש לברר, האם עליה לנסוע בהסעה מאורגנת שיש בה גברים.

ג- שעות העבודה. שעות עבודה ביום עדיף טפי על שעות הלילה שאז ישנם חששות של יחוד וקירוב.

ד- מספר שעות העבודה. העובדת חצי משרה, היינו שעות מועטות, עדיף טפי ממשרה מלאה, שכיון שנמצאת שעות רבות יותר בעבודה, חשש

או גברים, שהדבר חמור יותר מאשר עובדת באופן פרטני. ועיין בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) שכתב שהקשר הישיר והתמידי עם הקהל עלולים לבטל אצל העובדת את הרגישות הטבועה בכל אשה להתרחק מאנשים זרים, ע"ש.

* וה"ה אם זה תפקיד ללא קהל, יש הבדל אם תפקידה לעבוד בינה לבין עצמה או עם עובדים נוספים, שאז הסכנה גדולה יותר.

ז- עצמאית, מנהלת, או שכירה. הנה כשהאשה העובדת היא עצמאית או מנהלת, פעמים חפצה למשוך לקוחות לחנותה וכיו"ב (הן מחמת שהיא עצמאית וממילא פרנסתה תגדל, והן מחמת שהיא המנהלת, ועליה להוכיח לבעלי המקום שהיא מניבה רווחים), לכן היא מתהדרת בלבוש, ומדברת עם הקהל בשפה נעימה יותר מדי. וכן עורר בזה בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) שהזהיר בזה. וכבר כתב כן המחזה עינים (מחזה ח) שנשים העובדות היו עומדות בפתח החנות כדי שישתכלו בהן ויבואו לפתח לקנות וכו', ע"ש.

ובשכירה פשוטה, ע"פ רוב אינה צריכה להרשים, וממילא אין לה נ"מ כ"כ כמה יקנו בחנות וכיו"ב. לכן אינה עומדת בפתח למשוך לקוחות וכיו"ב.

אך הכל לפי העניין, שפעמים הדבר להיפך, שדוקא שכירה פשוטה הרוצה קידום, צריכה להרשים וכו', משא"כ מנהלת. והכל לפי המציאות.

ח- האוירה שבמקום העבודה. ישנם מקומות עבודה שהאוירה שם הינה אוירה של הפקרות

קירוב והשפעה שלילית גדול יותר. עיין לעיל (סעי' ג הערה 30).

ה- מקום קבוע. משרת עבודה שאיננה במקום אחד אלא משתנה, כלומר שכל זמן מסויים האשה עוברת למקום אחר (כגון גננת מחליפה, שפעמים נמצאת בגן זה ופעמים באחר. וכיו"ב בשאר משרות), עבודה מסוג זה עדיפה על עבודה במקום קבוע, שאז חשש הקירוב גדול יותר כיון שמתחילים להכיר באופן אישי. ועיין בסעי' הבא (הערה 102) שאופן אקראי קיל טפי מקבע.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' רז אות ג) משי"כ שבעבודת נשים עם אנשים ישנם ריעותות אפ"י היכא שאין איסור יחוד, שהדבר תמידי והם רגילים זה עם זה יום יום, ועובדים לפעמים על שלחן אחד, יש חשש שיבואו להתגרות וכו', ע"ש. והניף ידו שנית בשבט הלוי (ח"ו סי' לג אות ג) שעיקר החשש בזה מחמת הקביעות והרגילות אע"פ שאין יחוד ממש וכו', ע"ש.

ועי"ע משי"כ בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר ח עמ' קב) שהאיש שולח את בתו לעבוד במשרדים ואין לו כח להשגיח, ושם מכירה ומתיידדת בגויי הארץ עד שתודיע לאביה שבחרה לעצמה חתן, ע"ש. ועי"פ רוב מיירי במקום עבודה קבוע, שמתוך הרגילות, עם הזמן מתיידדים עד שמחליטים להתחתן. וכיו"ב הזהיר על הנזק שבקביעות היום יומית בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב).

ו- תפקיד פרטני או ציבורי. ישנו הבדל אם האשה נצרכת לעמוד ולשרת קהל לקוחות, שיש לה דיבור ופגישות עם קהל, ובתוכם פורקי עול

נח בין שבעים הלכות זאבים

שב⁹⁵. ויש להתייעץ עם חכם⁹⁶.

אפשר שישנם עוד דברים שיש ליתן עליהם את הדעת, והכל כפי ראות עיני הדיין.

95) בפרטי העובדים. יש להבחין בכמה פרטים היכולים להשפיע על בחירת מקום העבודה.

א- גברים או נשים. יש להבחין האם העובדים שם הינם גברים או נשים, שהרי הסכנה המצויה היא שאשה עובדת עם גברים (ומיירי בשומרי תורה, עיין בסעי' יד. דאם הם פורקי עול, עיין בסעי' טז).

ב- פורקי עול או שומרי מצוות. יש להבחין האם העובדים שם פורקי עול או שומרי מצוות. דפשוט שעם פורקי עול החששות גדולים יותר, ועיין לקמן (סעי' טז).

ג- נשואים או רווקים. הנה אם יש היתר לאשה לעבוד באותו מקום שמצויים גברים, יש להבחין בין גברים נשואים שיש להם פת בסלם, לבין רווקים דחמיר טפי (אך פעמים זה איפכא, ויש לחקור אחר הדברים).

ד- מבוגרים או צעירים. הנה אם יש היתר לעבוד עם גברים, יש לעיין האם מדובר במבוגרים שהיצר פחות בתוקפו, לבין צעירים שהיצר בשיא תוקפו.

ה- קלי דעת או רציניים. הנה יש הבדל כאשר העובדים, אע"פ שהם בכלל שומרי מצוות, נוהגים בקלות ראש עם שאר הנמצאים במקום. וממילא

וכיו"ב, הן מחמת שירי רקע פסולים, והן מחמת שיש שם בחדרי המתנה עיתונים פסולים או מרקעי צפיה וכיו"ב. ופעמים שהאווירה הפרוצה נוצרת מחמת סוג העובדים, עיין בספר אשרי האיש (אה"ע פ"ג סעי' ב) שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הזהיר שיש לחוש מהאווירה השוררת במשרד עו"ד, ע"ש.

עכ"פ פעמים האווירה מקולקלת מצד התנהלות מקום העבודה בלא שייכות לסוג העובדים וכנ"ל.

ז- סוג התפקיד. ישנם תפקידים המצריכים קשר הדוק עם מנהל העומד מעליה. וישנם תפקידים שאין כל קשר ביניהם. וכיו"ב תפקיד שעליה לעשותו עם עובדת נוספת, שאז יש לעמוד על טיבה (אם היא פורקת עול או בעלי דעות כוזבות וכיו"ב), וכ"ש אם זה גבר, דחמיר טפי. וכגון מזכירה פרטית, דגריע טפי ואין להתיר בלא הוראת רב, עיין לקמן (סעי' כ הערה 172 את ו) גבי מזכירה.

זכ"ש אם בכניסתה לתפקיד עליה לעבור "תקופת חפיפה" ע"י עובד גבר, שאז עליהם לעבוד בצוותא תקופת מה כדי שהוא ילמדה את התפקיד, דאין להתיר דבר זה, עיין מש"כ לעיל (סעי' ג הערה 30).

זח"ה האם התפקיד מצריך עבודה עם אינטרנט.

94) ומש"כ בהערה הבאה אינם אלא דוגמאות. אך

בין שבעים הלכות זאבים נט

יג. חכם שנשאל לגבי מקומות עבודה, ונצרך להכריע בדבר, מלבד שמוטל עליו לחקור⁹⁷ היטב⁹⁸ מכל ההיבטים האפשריים שישנם⁹⁹, זאת ועוד ינהג בעצמו

כפי ההכרח, ובהיתר של רב מובהק וכמבואר שם (הערה 113).

ויל"ע אם ישנם ב' מקומות עבודה, שבמקום אחד מצויים גברים שומרי מצוות, ובמקום השני לא מצויים גברים כלל, אך הנשים ששם הינן פרוצות ופורקות עול.

דמהר גיסא, היכא שיש גברים חמיר טפי, שרוב ככל ההרחקות הם מגברים, כגון יחוד, קירבה וחיבה וכו'. ואע"פ שהגברים שומרי מצוות, מ"מ אין אפוטרופוס לעריות, וכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו (עיין לקמן סעי' יד הערה 106).

אך מאידך גיסא, כשישנן נשים פרוצות, אע"פ שלא תיכשל בקירוב והרחקות וכיו"ב, מ"מ יכולה להתקלקל בהשקפות, וכן בשמיעת ניבולי פה ושירי עגבים ודעות פסולות וכל כיו"ב. ואף כשמסתכלת על פריצות הנשים הפורקות עול, הדבר משפיע עליה לרעה וכמבואר בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"ג סעי' מב הערה 283), וצינתי כן לקמן (סעי' טז הערה 118).

והשתא יל"ע מה עדיף. ושאלתי להגר"נ בן סניור שליט"א בדבר זה, וענה שאין בזה תשובה ברורה. שיש לחקור בטיב האשה החפצה לעבוד ובעוד שאר פרטים. והכל כפי ראות עיני הדיין. ואף כשהנתונים שוים בשני מקומות העבודה, הדיין יכריע.

נגרמת אורה של קלות ואפשר להגיע לידי איסורים בנקל.

96 כל האמור בהערות הקודמות, הינם דברים שצריך לקחת בשיקול דעת, ופעמים במקום אחד יש כמה גריעותות אך אין חמורות כמו מקום אחר עם גריעותא אחת. וכן הדבר משתנה לפי השואלת וכו'. ועיין היטב מש"כ בסעיף הבא (הערה 99) שהבאתי דוגמא למצב הצריך הכרעה.

97 ופעמים לא סגי שיחקור את האשה, אלא ישאל אף את הבעל, עיין לעיל (סעי' ד).

98 ואם האשה או הבעל אינם יודעים את הפרטים והגדרים, צריך לברר בכל אופן. דאי אפשר להתיר בלי שהמקום בדוק ומוחזק ככשר, וכל שלא נבדק כל הצורך, המקום בחזקת איסור עומד, כמו שעולה מדברי הרב שבט הלוי שהבאתי לעיל (סעי' ח).

99 עיין בסעיף הקודם ובהערות שם. לכן ישנם פעמים שההכרעה בהם קשה ביותר, שבמקום עבודה אחד ישנם ריעותות מסויימות, ובמקום אחר ישנם אחרים, ויש לקחת בחשבון מה עדיף. ויש להתחשב גם בשואלת (כגון רווקה או נשואה ועוד פרטים), ובכל שאר הדברים המנויים בסעי' הקודם. ואכתוב דוגמא בעלמא.

והנה לקמן (סעי' טז הערה 118) יתבאר שאין לאשה לעבוד במקום שישנן שם עובדות פרוצות ופורקות עול, ע"ש. אך פעמים ישנה הוראת היתר

באופנים הבאים: א. יזהר מהיתרים משתנים שאינם קבועים¹⁰⁰. ב. לא ימהר להקל לסמוך על היתרים¹⁰¹ כיון שמדובר בדבר הנעשה באופן קבע, וסכנתו גדולה יותר מדבר הנעשה באופן עראי¹⁰². ומכל מקום הכל לפי ראות עיני הדיין¹⁰³.

בעבודה, אלא פעמים אף בשאר הרחקות יש חשש זה. וכגון שהוצעה לפניו מקום עבודה, שהמנהל הנמצא כעת הוא שומר מצוות ומתנהג בצניעות, אלא שהוא מנהל זמני (מחליף), אך המנהל העיקרי הוא פרוץ ופורק עול שעתיד לחזור למקום עבודתו מחופשה וכיו"ב, שודאי אין להתיר לה לעבוד שם כפי המציאות הנוכחית, שהרי היא עתידה להשתנות.

יכן כגון שחלק מתפקידה בעבודה לעבוד מול מחשב, וישנם משימות בלא אינטרנט, אך אפשר שיזדמן לפניו משימות עם אינטרנט פרוץ. הנה מצב זה גייכ הוי בגדר היתר משתנה. היינו אע"פ שכעת הנתונים של העבודה שהיא נקיה מאינטרנט, מ"מ כיון שהמציאות משתנה, יש לקחת כן בשיקול דעת. ועיין לקמן (הערה 103).

101 היינו אע"פ שאכן ישנם היתרים כפי עיקר הדין, מ"מ בכל זאת לא ימהר להתיר על פיהם אלא בשיקול דעת גדול, כיון שמדובר באופן קבע. וכ"ש שיש לזהר כשיש ספק איסור. עיין בהערה הבאה.

102 הגרמ"ש קליין שליט"א הביא דבר שקיבל מרבו בעל שבט הלוי זצ"ל, שבמקומות עבודה אסור לילך כפי עיקר הדין כי אינו דומה דבר שנעשה באקראי, שאז לפעמים יש לחפש צד קולא, לדבר שנעשה בקביעות שבהם מלבד האיסור, המכשול בזה רב מאוד כאשר הניסיון

הלעני"ד כשהשיקול שווה, יש להורות שתעבוד אצל נשים פורקות עול ולא עם גברים שומרי מצוות. והיינו טעמא, שהנשים הפרוצות, אין להן עניין להכשילה, אלא החשש שהיא תושפע ממילא, ולכן סגי שהיא תשמור את עצמה, ותו לא. אך כשישנם גברים, אפי' שהם שומרי מצוות, הרי אין אפטרופוס לעריות, ועוד יצרו של איש גדול משל אשה וכמבואר בתשובת הרשב"א (ח"א סי' קעח), ולכן מלבד מה שעליה לזהר שלא להתקלקל ולהיות מושפעת לרעה, זאת ועוד צריכה זהירות נוספת מצד הגברים גופא שיש חשש שהם ינסו לפתותה בקום עשה, ונמצא שצריכה שמירה כפולה. לכן נלע"ד שיש להורות במקרה זה שתעבוד עם נשים פרוצות ולא עם גברים שומרי מצוות, אא"כ הדיין רואה לנכון לאחר דרישה וחקירה, שיש להורות איפכא באופן יוצא דופן.

100 כן העיר בזה הגרמ"ש קליין שליט"א בקובץ היכלא (חלק ז עמ' רד) גבי דיני יחוד במקומות עבודה. שהגדר של ההיתרים במקומות אלו צריך להיות דברים שלא משתנים במציאות, כגון שהמציאות בעבודה שהפתח פתוח או שתמיד נכנסים ויוצאים אנשים. אך היתר משתנה כגון שבעלה בעיר, הרי פעמים בעלה איננו בעיר, וכיצד יש להתיר לאשה לעבוד באופן קבוע ע"פ היתר משתנה וכו', עכת"ד, ע"ש.

ודבריו הוי יסוד לאו דוקא לדיני יחוד

בין שבעים הלכות זאבים סא

יד. כל האמור בפרק זה, הן לגבי בדיקת מקום העבודה, והן מצד כללי הצניעות שיש לנהוג במקום העבודה, הוא אף כשהולכת לעבוד במקום עבודה הנקרא חרדי¹⁰⁴, היינו שעובדים שם נשים¹⁰⁵ ואנשים שומרי מצוות¹⁰⁶.

בצניעות כפי ההלכה, והדברים משפיעים ומחלחלים.

ועוד דאפי' היכא דאין חשש מגברים, עדיין צריך בדיקה מצד סביבת העבודה, היינו האם ישנם שם עובדים חיצוניים או שליחים המגיעים לשם, וממילא ישנם גם גברים בסביבתה, והדברים צריכים בדיקה. ועוד דיש לחקור גבי ההליכה למקום העבודה, עיין לעיל (סעי' יב הערה 93 אות ב).

ועוד שאפי' במקום עבודה חרדי, פעמים מתבקשות לעבוד עם אינטרנט, שאם הוא פרוץ, הדבר אסור, ואפי' כשהוא מוגן אך לא מוגן כל הצורך. ואף במוגן כל הצורך, יש להתייעץ עם רב מובהק. עיין בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פרק יג).

106) הנה הדבר פשוט שאף עם גברים שומרי מצוות צריך בדיקה וחקירה של מקום העבודה, דהא שייכים בזה כל גדרי הצניעות, וכן שאר חששות, ועיין בהערה הקודמת.

זמרגניתא טבא ראיתי להגאון יעב"ץ בפירושו למגילת רות על הפסוק "ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין" (ב כא) שפירש בזה"ל "וכה תדבקין עם הנערים אשר לי, בועז אמר כי נערי צדיקים וצנועים והיא אמרה מכל מקום הם נערים ולא אסמוך על

מורה, ועל כן במקומות עבודה צריך להחמיר בכל הלכה שיש בה ספק לדינא, יותר משאלה הבאה לפנינו באקראי, עכת"ד. והובאו דבריו בקובץ היכלא (חלק ז עמ' רג).

103) בלומר אפי' שכתבתי שאין לסמוך על היתרים משתנים, וכן שלא לסמוך בנקל על היתרים כיון שמדובר באופן קבע, מ"מ הכל כפי שיקול דעתו של המורה, ואם רואה לנכון לפי מכלול הנתונים שלפניו, כגון שהיא זקנה או שישנם סניפים רבים להתיר או שעשה גדרים נוספים וכל כיו"ב, שפיר דמי להתיר, והכל לפי ראות עיני הדיין.

ועיין לקמן (סעי' יח הערה 167) מש"כ שאין לרב הנשאל למהר בפסיקתו לעזוב את מקום העבודה אלא לאחר בדיקה היטב ובשיקול דעת רחב, ע"ש מש"כ בזה.

104) ולעבוד במקום של פורקי עול ופרוצים, עיין לקמן (סעי' טז).

105) דאף כשנמצאות באותה עבודה נשים בחזקת שומרות מצוות, עדיין נצרכת זהירות רבה, כיון שאף בכה"ג אפשר ליכשל, הן מחמת הנשים עצמן שפעמים יש להן פגם בהשקפה, עיין דוגמא לדבר לעיל (סעי' ג הערה 31), והן מחמת החזקתן מכשירי אייפון פרוץ, או שפעמים אינן לבושות

סב

בין שבעים

הלכות

זאבים

צניעותם לבלתי אזהר מהם", עכ"ל. ועיין מש"כ בדבריו בסעי' הבא (הערה 111).

והנה באום אני חומה (ח"מ ס' קד) כתב בשם הרב שבט הלוי, שרוב גיטין המחוייבים במחנינו הם ממקומות עבודה של הנשים, ובכלל זה כשנמצאים שם אנשים חרדים, ע"ש.

וכיו"ב ראיתי בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א) שכתב את החששות שישנם במקומות עבודה, ובסיומם דבריו (שם אות ח) כתב שכל האזהרות הם אפי' כשעובדת עם חרדים ואפי' מבוגרים וכו', ע"ש.

ובן מבואר במכתב שחתומים עליו גדולי תורה, והובא לעיל (בחלק מכתבי הרבנים), ושם מבואר שאין לאשה לעבוד במקום שעובדים שם גברים אפי' כשהם יראי שמים ומהוגנים, שהרי אמרו חז"ל לך אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב, ע"ש. וכ"כ באום אני חומה (ב"כ אות א סעי' ה) שאין לאשה לעבוד במקום שיש אנשים אלא תשאל חכם וכו', ע"ש.

והנה יש לציין, שבמובן מסויים פעמים הדבר מסוכן יותר כשעובדת עם שומרי מצוות, כיון שנמצאת בחברה התואמת לה, וממילא אינה עומדת על המשמר ואינה חושדת במאומה. ואפי' אם איש יסטה מעט מדרך הצניעות המקובלת, לא תחשוד במאומה, ותחשוב דמסתמא זה בסדר. ומכאן הדרך קצרה לתקלות חמורות. משא"כ כשעובדת עם פורקי עול, נזהרת ביותר. ושו"ר לבעל המשנה הלכות בספרי בית רחל (נתיב יב) שכתב שהחששות הם אפי' בשומרי מצוות, וכ"ש במי שאינם שומרי מצוות, דאין אפוטרופוס

לעריות נאמר גם בכשרים, ואדרבא כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו וכו', ע"ש. אלמא בכשרים יצרם גדול יותר.

וכברא נוספת יש לציין, דע"פ רוב כששניהם שומרי מצוות (האיש והאשה) הם צריכים חיפוי הדדי, היינו אם יגיעו לידי נסיון, לא יחששו מלעבור כיון שאף אחד לא יספר על כך בשוק, שהרי שניהם מעוניינים להסתיר את הדבר, וכעין הא דמצינו שת"ח לא ידור עם אלמנה כמבואר בגמ' (ע"ז כב: ב"מ ע"א), ופרש"י (ע"ז שם) אגב דצניע לה וכו', ע"ש. והיינו כיון שהוא צנוע ולא יספר בשוק, היא לא תימנע עצמה מלזנות עמו, שהרי הוא לא יספר בשוק כיון שיתגלה גם קלונו. ועיין בספרי גן נעול על הל' יחוד (פי"ג סעי' ח).

וה"ה בני"ד, שאם העובד אינו שומר מצוות, יש לאשה רתיעה ופחד מליכשל עימו כיון שהפורקי עול הם פרוצים טובא, ודרכם לספר את מעשיהם המתועבים בראש חוצות, ובמקום להתבייש בכך, הם מתפארים בהם, וממילא יספרו את הדבר בשוק. אך אם האיש הינו שומר מצוות, אינו חפץ שיוודע הדבר כיון שזה יכול לפגוע גם בו, ולכן פעמים האשה אינה חוששת מהמכשלה עמו. ונמצא שיש סכנה גדולה לעבוד עם איש שומר מצוות מהאי טעמא גופא.

מיהו פשיטא כביעתא בכותחא שאין בכוונת הדברים האמורים, שאכן יש להעדיף לעבוד עם פורקי עול מאשר עם שומרי מצוות. ישתקע הדבר ולא יאמר. ועיין לקמן (סעי' טז) דמעיקרא יש לאסור לאשה לעבוד עם פורקי עול. שהרי אחרי הכל פורקי עול חשודים על ג"ע השכם וערב, ואין להם בושת פנים ליזום מעשי כיעור בריש גלי.

בין שבעים הלכות זאבים סג

טו. אשה שקיבלה חיתר מרב מובהק לעבוד במקום עבודה שמצויים שם גברים¹⁰⁷, אפילו¹⁰⁸ שהם שומרי תורה ומצוות¹⁰⁹, אין לה לסמוך על כשרותם¹¹⁰, אלא עליה לזהר בעצמה, ולנהוג בצניעות יתירה ולפי כל כללי הצניעות הנצרכים במקומות עבודה¹¹¹.

וישמרו את כל כללי הצניעות, אלא היא תזהר בעצמה וכו', וכמבואר בהערה הבאה.

111 הנה היעב"ץ בפירושו על מגילת רות, פירש על הפסוק "ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין" (ב כא) וז"ל "וכה תדבקין עם הנערים אשר לי, בועז אמר כי נערו צדיקים וצנועים, והיא אמרה מכל מקום הם נעים ולא אסמוך על צניעותם לבלתי אזהר מהם", עכ"ל.

אלמא אע"פ שגדול הדור, בועז, העיד עליהן שצדיקים הם וצנועים, מ"מ לא סמכה על כך משום שאחרי הכל הם נעים, ועליה לזהר מהם.

וכ"ש בני"ד, שהדור פרוץ, שאין לסמוך על כך שהם צדיקים ושומרי מצוות, דסוף סוף אין אפוטרופוס לעריות. ואפי' אם תדע בודאות שהם יודעים את כללי הצניעות, לפי האמור אין לה לסמוך עליהם בלבד אלא תזהר בעצמה.

ואע"פ דהיעב"ץ נקט בלשונו "נערים", היינו שרות הדגישה שמכל מקום הם "נערים", וא"כ היצר תקיף טפי ובפרט רווקים, נראה שבדורנו הפרוץ, אף ממבוגרים יש לזהר טובא, וכמש"כ גם בשו"ת משנת יוסף (ח"ו ס' א אות ח), שכל הזהירות בעבודה הם אפי' מתרדים ואפי' מבוגרים, ע"ש. ונלע"ד שבדור כשלנו, היעב"ץ גופא ג"כ היה מודה לאסור אפי' במבוגרים.

אלא מטרת הדברים האמורים לעיל הם להראות שאף בעבודה עם גברים שומרי מצוות, עדיין צריכים זהירות רבה ביותר, דאין אפוטרופוס לעריות, ונפשו של אדם מחמדתן.

לכן גם אם נצרכת (בהיתר רב) לעבוד עם גברים שומרי מצוות, יש לדעת שזה בגדר "דחוייה" ולא בגדר "הותרה", והוי הרע במיעוטו, וכמש"כ בספר כוכבי יצחק (כבוד מלכים אות נא) שיש קבל את הרע במיעוטו ולעבוד אצל אנשים כשרים דוקא (וכוונתו לאפוקי אינשי דלא מעלי), ע"ש.

107 שהרי לעבוד עם גברים אפי' שומרי מצוות אינו פשוט מבחינה הלכתית, דישנם תקלות גדולות כמבואר לעיל (סעי' ג), ועיין בסעי' הקודם (הערה 106). לכן יש לה להתייעץ תחילה עם ת"ח מובהק, שישקול את הדבר וכמבואר לעיל (סעי' יב-ג).

108 נקמתי בלשון "אפילו" שהם שומרי תורה וכו', כיון שאף עם שומרי מצוות הסכנות גדולות וכמבואר בסעי' הקודם.

109 ולעבוד עם פורקי עול, עיין בסעיף הבא.

110 כלומר אפי' שהעידו עליהם שהם כשרים וצנועים, לא תסמוך עליהם שהם יזהרו ממנה

טז. אסור¹¹² לאשה לעבוד¹¹³ במקום עבודה עם¹¹⁴ גויים¹¹⁵ או עם ישראלים¹¹⁶

התם שנשים היו הולכות לעבוד בבתי חרושת של נכרים ונמצאות שם יומיים או שלש וכו', ופלפל בדבריו בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' רו אות ג. ח"ו ס' לג אות ג), והתם לא אסרו להן אלא גדרו גדרות שילכו מבוגרות מגיל מ' ומעלה ועוד גדרים, וע"ש שכתב שאין בכוונה וביכולת לאסור, אלא לגדור גדרות וכו'. (ומש"כ שאין בכוונה וביכולת לאסור וכו', היינו כגזירה כוללת. אך הוא גופא כתב שאסור ע"פ התורה לבעל לשלוח את אשתו אם לא בדק שאין פרוצים ופריצות וכו', והובאו דבריו לעיל סעי' ח. וכ"ש כשכבר יודע שיש שם פרוצים שאסור לו).

והזינן מכל הנ"ל, דאע"פ דבסתמא יש לאסור לאשה לילך לעבוד במחיצת פורקי עול, כיון דהוי פסיק רישיה שיתקלקלו אם לא יעשו גדרות (כבנידון הרדב"ז ושהב"ל הנ"ל), מ"מ אם יש הכרחים גמורים יש מקום לרב ת"ח להתיר, ולפי ראות עיניו יגדור גדרים בזה.

והכב עיניו בראשו, דאע"פ שיש היתר מרב מובהק, ואע"פ שיעשו גדרים טובא, מ"מ המצאות אשה במקום זה באופן קבע, משפיע בע"כ לכן אפי' שאין איסור מדינא (כגון שהרב התיר) שומר נפשו ירחיק את אשתו ובתו ממקומות אלו וכיו"ב ופרנסה תבוא ממקום אחר. ונכון להתייעץ עם חכם כדת מה לעשות (כלומר האם אפי' שיש היתר, כדאי לימנע).

114 הנה נקטתי בגוף ההלכה "עם" גויים וכו', ופשוט שאין הכוונה שעובדת עמהם ממש, היינו שיש להם שייכות יחד בתפקיד, דבכה"ג פשיטא

112 הכא מיירי שקיבלה היתר מרב מובהק לעבוד במקום כל שהוא שמצויים בו גברים, וקמ"ל שאם הם גויים או פרוצים ופורקי עול, אסור לה לעבוד שם, כיון שמכניסה את עצמה לנסיון, ואסור לעשות כן כמבואר בספרי גן נעול על ה' צניעות וריחוק מעריות (פ"א סעי' יח). אלא צריכה היתר מיוחד מרב ת"ח המבין בענינים אלו, ולעדכן את הרב המתיר דמיירי בפרוצים או נכרים.

113 ודע, שפעמים אין לאסור, ואפשר למצוא אופנים שמותר, הן לפי הנתונים והן ע"י גדרים נוספים ומעקב אחרי האשה.

הנה פעמים האשה עובדת בחדר נפרד עם נשים יראות ה', אע"פ שבאותו מקום עבודה נמצאים פורקי עול בחדרים אחרים, באופן שאין לה שייכות עמהם בעבודה גופא, ואינה נמצאת עמהם בחדר אוכל וכיו"ב כפי העניין. (ויש לחקור טובא, דפעמים נפגשים במעלית או באסיפות, ובכה"ג אין להתיר).

וכשהרב רואה שיש הכרח גמור, ועושה סייגים טובא, יש בכוחו להתיר כפי העניין שלפניו, ועיין מש"כ בעל הדברי יציב בספרו אמרי יציב (מאמר יא עמ' קלו) שאשה לא תצא לעבוד בין הגויים ובין הפושעים "כשאינה מוכרחת לכך", ע"ש. משמע שאם יש הכרח לכך. יש מקום להתיר, ופשוט שכוונתו דמיירי בהוראת רב ת"ח שחקר ובדק את הנתונים ועשה לה גדרות טובא.

ויש סמך להתיר זה כשיש הכרחים גמורים מתשובת הרדב"ז (ח"ג ס' תפא [תתקט"ט]), דמיירי

בין שבעים הלכות זאבים פה

פרוצים¹¹⁷ ופורקי עול¹¹⁸.

דאסור לה. אלא אפי' כשהגוי בתפקיד אחר, אכתי יש לאסור זמן שהם יחד באותה עבודה, כיון שנמצאים יחד בחדר אוכל, מעלית, אסיפות, וכן ההמצאות באותו מקום עבודה גופא.

ייתור מכך מבואר בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) שאפי' אם רק קהל הלכותות שעליה לשרת, אינו הגון, אין לה לעבוד שם, ע"ש. ואע"פ שהיה מקום לחלק, שדוקא העובדים שעמהם נמצאת באופן קבע, בהא חמיר טפי, משא"כ קהל לקוחות מתחלף, מ"מ אף מהם ישנה השפעה שלילית, וס"ל להמשבצות זהב לבושה שג"כ אין לה לעבוד שם. והכל לפי הענין.

115 פשוט. והוי כ"ש מהא דאסור לעבוד עם ישראלים פרוצים. שהרי הגויים מופקרים ביותר. וכבר מצאנו גבי איסור יחוד, שמותר לאשה להתייחד עם איש זר כאשר אשתו עמו, כיון שאשתו משמרתו, שודאי לא יזנה בפניה. ואפי' אסור לאשה להתייחד עם גוי אפי' שאשתו עמו, כיון שאינה משמרתו (ש"ע אה"ע סי' כב סעי' ג). והטעם, שאינו בוש מאשתו ומזנה בפניה, או שאינה מקפידה על זנות בעלה. ואפי' עם הרבה גויים ונשותיהם עמהם אסור לאשה להתייחד מהאי טעמא, עיין בספרי גן נעול על הלי יחוד (פ"י סעי' יח). וחזינן מהכא שהנכרים הם פרוצים ביותר.

אך מאידך גיסא, דהלב יודע שהמצב בענין זה גרוע הרבה בישראלים, ואדרבא ההתקרבות מסוכן יותר באומה אחת, והלב יודע כי המצב ירוד מאוד, כמשי"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' רו

אות ג). עכ"פ ודאי שנכרים פרוצים ביותר הם, ויש לזהר מהם טובא. ועיין מש"כ לעיל (סעי' ה הערה 48 וכן בהערה 45 בכוכבית למטה), גבי סכנת הישמעאלים, וכן עיין מש"כ בהקדמה (תמונת מצב), ודי בזה.

116 ודע, דאפי' עם נשים פרוצות ופורקות עול אסור לאשה לעבוד, אלא בהיתר מיוחד של רב ת"ח. עיין לקמן (הערה 118 ד"ה ודע). שגם מהן יכולה האשה או הבת להתקלקל בנקל.

117 והנה ישנים גברים שומרי מצוות, אך מחזיקים הם בחיקם אייפון פרוץ, דבכה"ג נחשבים כפרוצים לענין הלכות יחוד, וכן נחשבים כחשודים על עריות שנפסלים לעדות ועוד, וכמבואר בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פ"י סעי' א). ויל"ע האם דינו כפרוץ לנייד שאסור לאשה לעבוד בחברתו.

והנה אין לכחד דאע"פ דהנושא אייפון פרוץ דינו כפרוץ וחשוד על עריות, מ"מ לא דמי למי שאינו שומר מצוות כלל דהוא חשוד על עריות בפועל באופן תדיר, ואינו בוש לנסות להכשיל נשים אחרות בריש גלי, וממילא כשיש עובדת בחברתו, חמיר טובא וודאי שיש לאסור. משא"כ במי ששומר מצוות אך נושא אייפון פרוץ, דאע"פ דמיקרי פרוץ וחשוד על עריות, מ"מ אינו גרוע במעשיו כפורק עול ממש, ואפשר דקיל אפי' אך כיון שפעמים הסכנה גדולה יותר כיון שהאשה אינה חושדת בו ואינה מתרחקת ממנו כמו ממי שאינו שומר מצוות, לכן אין להקל בלא להתייעץ עם רב מובהק.

118) עיין לעיל (הערה 113) מש"כ בשם הדברי יציב, שרק אם יש הכרח לכך, יש לה היתר לעבוד בחברת רשעים וכו', ומשמע כשאין הכרח, אסור לה לעבוד שם (וע"ש מש"כ להסביר דבריו).

והנה בספר כוכבי יצחק (כבוד מלכים אות נא) הביא סמך לצועקים על מי ששולח את אשתו לעבוד אצל אינשי דלא מעלי וכו'. ויש לקבל את הרע במיעוטו לעבוד אצל אנשים כשרים דוקא, עכת"ד. אלמא אף אצל כשרים זה בגדר רע במיעוטו, כ"ש שאצל רשעים פורקי עול דחמיר טפי.

וי"ש לציין את דברי הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל בדרשות שבט הלוי (ח"ב שער מאה שלשים וחמש ד"ה ובכלל) שעל פי התורה אסור לבעל לשלוח את אשתו, ולאב את בתו לעבוד, אם לא בדקו את המקום תחילה וכו' האם אין שם מקום לפרוצים ופריצות וכו', ע"ש. וכ"ש אם כבר ידוע שיש שם פרוצים פורקי עול החשודים על עריות שאסור לשולחה לשם. אא"כ עשו גדרות טובא כפי הענין, ועיין לעיל (הערה 113) מש"כ בשם תשובת הרדב"ז ובשם שו"ת שבט הלוי.

והגר"ז קרליץ זצ"ל בחוט שני (צניעות שער הציון אות עד) כתב בזה"ל "וכמו כן לדעת שאין לחפש עבודה או לעבוד במקומות אשר הם סכנה לאשה", עכ"ל. והדבר פשוט כביעתא בכותחא שמקום עבודה שישנם שם פורקי עול ופרוצים הוא סכנה עצומה לאשה יראת ה', ועיין לעיל (סעי' ב הערה 10) ובהקדמה בתמונת מצב מש"כ מלשונות הפוסקים, וכמה בתים נהרסו מדברים אלו.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פ"ג סעי' טו) כתב בתוך דבריו בזה"ל "ואין לך פריצות גדולה מזו שאשה הולכת לעבוד בסביבה חילונית או אפי' בחברת בנות שקיבלו חינוך אחר, שמדברים שם תמיד ניבול פה וליצנות, ובזמננו רוב קלקולי הבנות ר"ל נתהוו על ידי החברה, והרבה בתים נהרסו בעו"ה בדין זה, ועל כן יחפשו מקום עבודה המתאים לבת חרדית שתישאר בצניעותה" וכו', עכ"ל.

ובספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) לאחר שכתב אזהרות ושמירת כללי צניעות בעבודה, הוסיף ששמירת הכללים מועילה רק כשהמעסיק שומר תורה ומצוות וקהל הלקוחות הגון, ברם במקום שהמעסיק פורק עול או שקהל הלקוחות אינו הגון, אין לעבוד כלל.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' א אות ח) לאחר שהביא את האזהרות בעבודה, הוסיף שזה אפי' בשומרי מצוות וכו', וסיים "ואצל חילונים איסור גמור לעבוד", ע"ש. וע"ע מש"כ בעל המשנה הלכות בספרו בית רחל (נתיב יב).

ודע, דאע"פ שלשון הנך פוסקים מיירי בגברים פורקי עול ופרוצים, מ"מ נראה דה"ה שאין לה לעבוד עם נשים פרוצות ופורקות עול, דיכולה להתקלקל מהן טובא, הן בהשקפות והן שתשמע מהן ניבולי פה. וכן יש חשש שהדבר ישפיע על צניעותה ועוד, ועיין מש"כ בבית רחל (נתיב יב) הני"ל. ועיין היטב לעיל (סעי' ג הערה 31) מש"כ גבי עבודה עם נשים אפי' שומרות מצוות שיש להם השקפה פסולה כמה הדבר משפיע. והבאתי עובדא הידועה לי, ע"ש. וכ"ש כשהן פרוצות ופורקות עול.

יז. **כיון שכבר נתבאר שבמקומות עבודה ישנם סכנות רוחניות רבות**¹¹⁹, לכן חובה¹²⁰ לנהוג¹²¹ לפי כל¹²² כללי¹²³ הצניעות¹²⁴ שיובאו לפנינו¹²⁵, ואלו הם¹²⁶:

נשרשות בלבן וכו'. והבנים שנכשלים יש להן כנגד זה ספרי מוסר הדוחים מחשבות פסולות, אך לנשים אין את זה וצריכים לעיין עליהן שלא יכשלו וכו', ע"ש. והוי סיבה נוספת לימנע מלעבוד במקום עם נשים פרוצות.

(119) **והבאתים לעיל (סעי' ג).**

(120) **דקמ"ל** דהנך כללי צניעות אינם חומרות וכיו"ב אלא חיובים גמורים כמש"כ בהקדמה לקול קורא שיובאו לקמן (הערה 125). ואע"פ שחלק מהכללים אינם אסורים מן הדין, מ"מ במקומות עבודה קבועים, שהסכנה מצויה שם ביותר, יש להקפיד אף על הרחקות מסוג זה, אע"ג דבעלמא אינן אסורים מן הדין.

(121) **אחד** האיש ואחד האשה, וכמבואר לעיל (סעי' ב הערה 11).

(122) **נקטתי** "כל" הכללים, גם לאשמועין דיש להקפיד אפי' על הכללים דבעלמא אינן אסורין מדינא, כמש"כ לעיל (הערה 120) ולקמן (הערה 133). וגם דיש להקפיד על כל הכללים כפשוטו, ולא להסתפק בכך שרוב הכללים נשמרים.

(123) **ואע"פ** שכבר הבאתי כללים אלו בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"א סעי' כו). מ"מ לא נמנעתי מלהביאם שוב כי כאן מקומם בפרק עבודת הנשים. והוספתי נופך יותר ממשי"כ בספרי הנ"ל.

(124) **ואין** לתמוה על ריבוי הכללים והסייגים

ושו"ר בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) שכתב שאין לעבוד במחיצת עובדות שאינן שומרות תורה ומצוות או בעלות דעות פסולות או שמדברות שלא בצניעות, שהשפעתם הרעה חודרת לנפש מבלי משים ומשחיתה כל חלקה טובה, עת"ד. ודע, דבפורקות עול יש את כל הגריעותות יחד.

וכן ראיתי באום אני חומה (ח"מ ס' שעט אות א) שכתב בתוך דבריו שמהראוי שהנשים ישמרו שלא להתקרב יותר מדאי לעובדות שאינן חרדיות כי ברור ששומעות מהן דברים שאינם לרוח התורה, ובדרך כלל אף מיילי דפריצות, והדברים מפעפעים כארס ובפרט בנשים צעירות וכו', ע"ש. ונקט לשון עדינה, שרק ראוי שלא להתקרב, אך לפי הסכנות שכתב, ודאי שאין להן להתקרב אליהן, וכן עיקר. ושו"ר באום אני חומה (ח"מ ס' שפ) שכתב דלמותר לכתוב את הידוע הקלקול במקומות עבודה ששם אנשים ונשים או שנמצאים עם נשים פורקי עול אשר מהרס כל בנין ביתם וכו', ע"ש. אלמא מודה שיש בזה קלקול טובא. לכן העיקר כדאמרן שבודאי אין להן להתקרב אליהן, ולא רק בגדר "ראוי".

ועוד יש להוסיף, דכאשר ישנן שם עובדות פורקות עול, מסתמא מתלבשות הן בפריצות. ועיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"א סעי' מב) שנכון שאשה לא תסתכל על נשים הלבשות בפריצות, וע"ש (הערה 283) שיש להזהיר בזה את הנקבות יותר מהזכרים וכו', כיון שכאשר הן רואות כן, המדות המגוננות

שנעשו גבי מקומות עבודה, שהרי המכשול מצוי טובא. ועיין מש"כ בשבט הלוי על התורה (פרשת ויצא ד"ה אמנם) שצריך הרבה סייעתא דשמיא להחזיק מעמד בחברת עובדים מושחתים כי דרכו של האדם לימשך אחר הסביבה וכו' כמבואר בהרמב"ם וכו', ע"ש.

ובאור אני חומה (ח"מ סי' כ), לאחר שכתב כמה כללים במקומות עבודה, סיים שאין להתפלל אמאי צריכים גדרים וסייגים טובא, שהרי כח הרע גדול הוא, ובפירצה קטנה ימצא פתח. והנה מבואר בחז"ל על הפסוק "ויתרוצצו הבנים", שעברה ליד בית מדרש, יעקב מפרכס לצאת. וכשעברה ליד ע"ז עשו רץ ומפרכס לצאת. שגבי יעקב נקטו רק "מפרכס" וגבי עשו "רץ ומפרכס", כיון שכח הרע גדול וכו', ע"ש מש"כ עוד בזה.

ועוד כתב באום אני חומה (ח"מ סי' שעט אות א) שהסייגים שנעשו לגבי עבודה, אינם סייגים שאי אפשר לעמוד בהם כמו מקצת אלו הטוענים כן, דאינו אלא שיצרם מסיתם להקל ולפרוץ גדרו של עולם. אלא אפשר ואפשר לעמוד בהם בנקל כשאין מתחשבים בדעת מה יאמרו הבריות וכו', ע"ש.

125 בקול קורא שיובא לפנינו, חתומים עליו גדולי ישראל, ובכללם: הגר"ש הלוי ואזנר, הגר"ש אויערבאך, הגר"י זילברשטיין. הגר"י קרליץ, הגר"ש בעדני, הגר"ח יחיאל רייטמן, הגר"ח פשינברג, הגר"ש זילברשטיין, הגר"מ זושא לוריא.

ובהקדמת הקול קורא מבואר בזה"ל "במקומות עבודה רבים מצוי שעובדים יחדיו אנשים ונשים. מצב זה עלול להביא למכשולות חמורים בשל הקריבה התמידית בין העובדים והעובדות. לכן לכתחילה גם הצריכה לעבוד מחוץ לבית, לא תעבוד כלל במקום שישנם גברים, ורק בשעת הדחק ובדיעבד תשאל רב מובהק על מקום העבודה המוצע, האם לפי תנאי המקום והמצב, העבודה בו מותרת. אמנם פשוט שיש להקפיד מאוד על כללי הזהירות המפורטים להלן (ואפילו בין חרדים וקל וחומר אם נמצאים שם שאינם כאלה), כדי לשמור על גדרי הצניעות ולקיים דין השי"ע (אה"ע סי' כא וביאור הגר"א) הרחק מן הכיעור.

הכללים הכתובים כאן הם היסודות של ההרחקה בין אנשים לנשים, שהיו ברורים ופשוטים אצל כל שומר תורה ומקיים מצוותיה בדורות קודמים, ואינם חומרות אלא מעיקרי התורה שלא להיכשל בדברים חמורים", ע"כ הקדמת הקול קורא.

126 הכללים שהובאו בקול קורא, הם כח' כללים במספרם. והוספתי ביניהם כללים נוספים, שחלקם מובאים באום אני חומה (ח"מ סי' כ), וציינתי על אתר על כל תוספת מבטן מי יצאה.

ואף על הכללים שהובאו בקול קורא, הערתי וציינתי על הנאמר שם בקצירת האומר מה שיש להעיר או להוסיף, (לכן כל מה שבהערות, אינו שייך לקול קורא).

בין שבעים הלכות זאבים סט

הנהגות למניעת קירוב דעת וירידות

א. עובדים ועובדות לא ישוחחו יחד על נושאים שאינם נוגעים ישירות לתפקידם, הדבר אסור גם בשיחה שמשותפים בה כמה עובדים, וק"ו ביחידות בין עובד לעובדת¹²⁷.

* הוספת כלל¹²⁸: לא ימסרו פרטים, כלומר שעובד לא יספר על אשתו או עובדת על בעלה. וכן לא יספרו דברים משפחתיים, גם אם הם פרטים לא משמעותיים¹²⁹.

ב. כל דיבור הנצרך לעבודה, צריך להתבצע בצורה מאופקת ללא כל סממן של קירוב הדעת ויחס אישי¹³⁰, אין לשלב בדיחות, דברי ליצנות או קלות דעת.

ג. מחוץ לשעות העבודה יש להימנע מלנהל שיחות טלפון¹³¹ בין עובד לעובדת אפילו בעניני עבודה¹³².

ד. לא יפנו אחד לשני בשמות פרטיים או בכינויים, אלא רק בשם המשפחה, ורצוי בתוספת "הרב" "מר" או "גברת"¹³³.

ה. אסורה אמירת שלום בנוסח אישי, כגון "שלום לך" "להתראות" וכד'. אך אפשר לומר בצורה כללית כגון "בוקר טוב" וכד'. (ויש להקפיד על סגנון רשמי, משום שהתייחסות אישית מביאה לקירוב הדעת ביניהם)¹³⁴.

(אחרי שעות העבודה), אזי העובד יודיע כן לבעלה של העובדת. ועובדת תודיע לאשתו של העובד. אום אני חומה (ח"מ ס' כ אות ג).

ואפשר שאם העובד לא משיג את בעלה של העובדת (וה"ה איפכא), אפשר להשאיר או לשלוח הודעה קצרה על הענין. ועדיף טפי מאשר לדבר בטלפון. ויל"ע.

133 קריאה בשם פרטי אינה אסורה מן הדין, ועיין בגדרים אלו בספרי גן נעול על הלי צניעות וריחוק מעריות (פרק טו). אך במקומות עבודה דהוי באפן קבע, נכון להחמיר בזה ביותר. ועיין לעיל (סעי' ג הערה 26) מש"כ בזה.

134 ונדרי שאלת שלום מבוארים בספרי גן נעול

127 והדבר ברור שאין הבדל בין אם מדברים ישירות לבין ע"י הטלפון, וה"ה שאין לעשות כן בהודעות כתובות או במייל וכיו"ב.

128 אום אני חומה (ח"מ ס' כ אות ג).

129 כגון לספר על ימי הולדת או מקום טיולים, וכל כיו"ב.

130 כגון חיובים.

131 ונראה דה"ה ע"י הודעות בפלאפון או במחשב אין לעשות כן אחרי שעות העבודה, דעצם הקשר לאחר שעות העבודה אינו טוב. ועיין בהערה הבאה.

132 ואם ישנם דברים דחופים בעניני עבודה

ע בין שבעים הלכות זאבים

ו. כאשר מנחל רוצה לשבח עובדת על מסירותה וכד', יכול הוא לשבח את העבודה שנעשתה כראוי, אבל אסור לו לשבח את העובדת בתוארים אישיים¹³⁵.

ז. שמירת המרחק בין עובדים לעובדות, מחייבת שלא ליצור קשר בין משפחות העובדים והעובדות, כגון ביקורים משפחתיים ביניהם, טיולים מאורגנים משותפים, נופש משותף בבתי מלון וכד'.

חובת השמירה על מרחק בעת עבודה

ח. במידת האפשר ראוי להמנע מהושטת דברים מיד ליד, אלא יש להניחם על השלחן וכד',¹³⁶.

* הוספת כלל: 137 אם נזקקים לאיזה דבר שאפשר להשיגו בלי לבקש מהשני, ראוי שלא יבקשו, שדברים אלו יוצרים שייכות זה לזה.

ט. אין לעשות אחד לשני שירות כל שהוא (כגון לקנות עבורו מאכל, או לכבדו ממאכל שלה), מלבד כאשר יש תרונות מיוחדת לקנות עבור כל העובדים.

י. לכתחילה צריך להקצות חדרים נפרדים לעובדים ולעובדות. אם אין הדבר מתאפשר, צריכים הם לשבת בשני שולחנות נפרדים, כשביניהם מרחק ניכר. ובשום אופן אסור לשניהם לשבת ליד שלחן אחד, וק"ו שלא ישבו זה מול זה.

יא. לא יאכלו העובדים והעובדות במעורב (בחדר אחד בלא מחיצות), אלא יאכלו בחדרה, או בזמנים שונים. וכן לא תגיש עובדת אוכל לעובדים או להיפך. ובודאי

עכ"פ אע"פ שמעיקר הדין מותר, מ"מ המחמיר בזה קדוש יאמר לו. ובפרט אם עושה כן דרך קבע עם אותם אנשים דחמיר טפי ובודאי שנכון לימנע, עיין מש"כ באום אני חומה (ח"מ ס' שיג).

דמ"ז לא יעבירו את החפץ דרך ידידות או דרך שחוק. וכל זה מבואר בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פטי"ז סע' כו-כז).

(137) אום אני חומה (ח"מ ס' כ אות ב).

על הלי צניעות וריחוק מעריות (פרק ז). וכתבתי מקצת הגדרים בזה לעיל (סע' ג הערה 24), ע"ש ואוקי באתרין.

(135) וגדרים אלו מבוארים בספרי גן נעול על הלי צניעות וריחוק מעריות (פרק ז). ועיין לעיל (סע' ג הערה 29).

(136) לשון "ראוי" להימנע הוא בדוקא כיון דמדינא אין בזה איסור. מיהו היתר זה הוא דוקא כשאינו מתכוין להסתכל בה או ליהנות ממנה.

בין שבעים הלכות זאבים עא

שאסור למזכירה להגיש קפה וכד' למנהל¹³⁸ (אלא אם כן היא ממונה מטעם המפעל להגיש לכל העובדים בשווה, ותקפיד לא להגיש לפנייהם ממש אלא במרחק מה).

יב. בחדר התה וכד' לא ישתו או ישוהו יחד באותו זמן. וכן יש לייחד מקום נפרד לגברים ולנשים לתליית מעילים ותיקים.

* הוספת כלל: 139 וכל שכן שיש לייחד חדרי שירותים נפרדים לגברים ולנשים¹⁴⁰.

יג. בכל מצב בעבודה או כשצריכים לדבר ביניהם, יש לשמור על מרחק ביניהם, שלא לעבור או לעמוד קרוב מדאי זה לזה.

* הוספת כלל: אשה הרוצה ליכנס לתפקיד בתוך ועד העובדים, יש לשאול חכם לפני כן¹⁴¹.

והנה ישנם כמה סוגי בית הכסא. אם ישנו חדר שירות קטן משותף, ששם ישנם ברזים לרחיצת ידיים וכד', ומחדר זה נכנסים דרך דלתות לתאי בית הכסא, מצב זה חמיר טפי כשזה מעורב, כיון שנתקלים שם גברים ונשים וכל אחד נכנס לתאו, והוא חוסר צניעות ביותר. ואי אפשר להתיר דבר זה. אך פעמים זה חדר אחד בלבד, עם תא שירותים בודד. ובכה"ג אפי' אם הדרך להשתמש בו גברים ונשים בנפרד, לכאורה אפשר שיש תקנה, שתעמיד את חבירתה כשומרת שלא יתקרב גבר בעת שהיא מתפנה. אך גם זה תלוי אם הדלת פונה כלפי המשרד שכולם רואים אותה נכנסת ויוצאת, דגריע טפי, שהרי כתב בחסד לאלפים (סי' ג סעי' ד) ובספרו פלא יועץ (ערך מחשבה וערך צניעות) שלא תכנס אשה לבית הכסא בפני אנשים, ע"ש. וכ"פ בש"ע המקוצר (סי' רב סעי' י) ע"פ הרב חסד לאלפים הנ"ל. ויש לשאול חכם כדת מה לעשות כשבית הכסא אינו מובנה בצניעות הנצרכת.

(141) כ"כ באום אני חומה (ח"מ סי' שעט אות א),

138) ובספר אשרי האיש (אה"ע פ"ג סעי' טז) הביא שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה שמותר למזכירה להכין תה וקפה למנהל אפי' אם היא אשת איש, שהרי זהו תפקידה. ואפי' אם יבוא גוי לשם היא תכין לו גם כן, ולא שהיא עושה כן מעצמה, ע"ש. ונראה פשוט דיש לחלק. דדוקא מזכירה, שזהו חלק מוגדר מתפקידה (אא"כ המנהג אחרת, והכל כפי מנהג העבודה אם זה חלק מתפקידה), אך עובדת מן המנין שאין זה תפקידה, אין לה לעשות כן לכתחילה משום קירוב. ודע, דעצם מזכירה פרטית מצריכה שאלת רב, עיין לקמן (כלל כג) ולקמן (סעי' כ אות ו).

139) כנלע"ד. והוי ק"ו מהא דצריכים לייחד מקום נפרד לתליית מעילים ותיקים. ובנ"ד חמיר טפי, ופשוט. ועיין בהערה הבאה.

140) ובמקום עבודה שאין הפרדה בזה, נלע"ד שאין לעבוד במקום זה, דגריע טפי, דהוי חוסר צניעות של ממש. ובפרט דהוי באופן קבע, ולא דמי לאקראי בעלמא. ויעשו שאלת חכם.

עב בין שבועים הלכות זאבים

אסיפות בענייני עבודה

יד. באסיפת עובדים או בכל התכנסות אחרת, על גברים ונשים לשבת בנפרד¹⁴².

טו. אין לערוך לעובדים מסיבות, ארועים וטיוולים. ואין להשתתף בהם אלא אם כן נערכים לאנשים לחדר ולנשים לחדר – בזמנים שונים או במקומות שונים.

הדרך לעבודה ומנוחה

טז. אין למנהל או לאחד העובדים¹⁴³ להסיע במכוניתו עובדת או כמה עובדות (וכן להיפך) לא בשכר וקל וחומר שלא בחינם – לעבודה, לבית ולכל מקום שהוא¹⁴⁴.

יז. כשיש הסעה מאורגנת לעובדים, רצוי לכתחילה שתהיה הסעה נפרדת לגברים ונשים. ועל הנשים להקפיד למעט בדיבור עם הנהג.

יח. כאשר אין אפשרות להסעה נפרדת, יש להקפיד שלא ישבו אנשים ונשים בספסל אחד. ופשוט שלכתחילה ישבו האנשים לפנים והנשים מאחור¹⁴⁵, ולא ישוחחו ביניהם בזמן הנסיעה.

יט. יש להקפיד שאשה לא תשב במושב הקידמי בסמוך לנהג אלא מאחור.

* הוספת כלל: 146 לא יצאו יחד ממקום העבודה.

* הוספת כלל: 147 לא יפרטו אחד לשני את יעד נסיעתם.

כ. במקום שחוזרים מהעבודה בשעה מאוחרת בלילה, יש למנות אדם מיוחד (חרדי) שישב ליד הנהג (שגם הוא חרדי), וישאר איתו עד רדת כל הנשים – כדי למנוע איסור

וכתב שצריכה שאלת חכם בכל פעם מכמה טעמים שאכ"מ, ע"ש.

142 עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פרק ג).

144 ובספר אנשי קודש (צניעות האשה סעי' מג) הוסיף שאין בזה לא חסד ולא כלום אלא רק יצר הרע מפני שזה בקביעות והסכנה מצויה, ע"ש.

145 שאין לאיש לישוב אחרי אשה לכתחילה, עיין בספרי גן נעול על הלי' צניעות וריחוק מעריות (פ"ד סעי' יב-ג).

146 א"מ אני חומה (ח"מ ס' כ אות ח).

147 א"מ אני חומה (ח"מ ס' כ אות ח).

143 ולא דוקא המנהל או אחד העובדים, אלא אפ"י משהו חיצוני כגון שכן וכיו"ב שעובד קרוב למקום עבודתו, אין לו להסיעה בדרך קבע. ואף בדרך אקראי, תשאל חכם לפני כן. ועיין מש"כ לעיל (סעי' ה הערה 48) בעובדא כיו"ב.

בין שבעים הלכות זאבים עג

יחוד. ולנהגים (בהרמב"ם והש"ע)¹⁴⁸ שלחינצל מיחוד דרוש שיחיו שלש נשים ושלשה גברים, חובה עליהם לסדר שיסעו אתם זוג נשים.

הלבוש בעבודה

כא. אסור לנשים להגיע לעבודה בבגדים מהודרים¹⁴⁹, אלא בבגדים רגילים, צנועים ופשוטים, העונים על כל דרישות ההלכה. כמו כן עליהן למעט בתכשיטין ובושם¹⁵⁰ (שלא יהיה מורגש), ומכל דבר המושך תשומת לב.

כב. מפעם לפעם על האשה¹⁵¹ לבדוק אם חל שינוי בהתנהגותה ובלבושה כי "כך דרכו של היצר היום אומר לו כל עד שאומר לו לך..". אם האוירה במקום גורמת להחליף את הבגדים לבגדים מהודרים יותר, או צנועים פחות, אות היא כי מקום עבודה זה פסול ויש לעזבו.

הערות כלליות

כג. העסקת מזכירה פרטית דורשת היתר של רב מובהק על נהיצות העסקתה והתנאים הדרושים לכך (כגון חדר נפרד עבודה וכד'), ולמעשה רצוי מאוד שאשה לא תעבוד

(פ"ה סע' א).

הא דבעינן זוג נשוי כדי להצילם מאיסור יחוד, פשוט דלאו דוקא, אלא כל שמירה מיחוד מהני. עיין בספרי הנ"ל (פרק יב).

149) וכבר הזהיר באום אני חומה (צ"ה אות תקעט) שצריך לזהר מאוד ממקומות עבודה אשר המעבידים דורשים מהפקידות להתלבש בהדר ולהתקשט, שלפי דעתם יתרבו על ידי זה הלקוחות, ע"ש.

150) דיני תכשיטין לאשה חוץ לביתה והתבשמות לאשה חוץ לביתה, יתבארו בספר גן נעול על הל' צניעות האשה.

151) עיין לעיל (סע' ד) שהבעל יבדוק את אשתו, ולא יסתמך עליה בלבד. ועיין לקמן (כלל כח).

148) היינו לבני ספרד, דס"ל שאין כשרים כיום, וממילא אין לסמוך על יחוד אשה עם שני כשרים. אך לשיטת הרמ"א שרי לאשה להתיחד עם שני כשרים. ובני ספרד צריכים לסמוך על דין הרבה נשים והרבה אנשים דשרי, והיינו שלש נשים ושלשה אנשים. לכן יביאו זוג נשים שמציל מאיסור יחוד.

מיהו יש לציין שבשעת הדחק וצורך גדול אף בני ספרד יכולים להקל ביחוד אשה עם שני כשרים וכמובא בספרי גן נעול על הל' יחוד (פ"ד סע' ב).

ועוד יש לציין, שהרבה נשים והרבה אנשים, אע"פ דלכתחילה בעינן שלש נשים ושלשה נשים, מ"מ בשעת הדחק אפשר להקל בשתי נשים ושני אנשים, וכמבואר בספרי גן נעול על הלכות יחוד

עך בין שבעים הלכות זאבים

כמזכירה פרטית של מנהל, רופא, וכד¹⁵².

כד. יש להקפיד מאוד שלא לבוא לידי חשש יחוד, במקום שיש ספק לחשש זה, יש לשאול רב. גם במקום שאין חשש יחוד, אין לעובד ועובדת לעבוד יחד בחדר אחד שאין בו עובדים נוספים. וכן יש להקפיד שלא לבוא מוקדם מדאי או לצאת מאוחר, באופן שימצאו יחד במקום העבודה רק עובד עם עובדת.

כה. שמחות פרטיות של עובד – עובדת אשר אינן נערכות בהפרדה לפי כללי הצניעות, אין להשתתף בהן.

כו. שמחות פרטיות (כגון ימי הולדת וכד') שלא הוזמנו כל העובדים אלא עובדת אחת, אין להשתתף בהם (אפילו עם בעלה), גם אם נערכות בהפרדה.

כז. אם מרגישים שיש במקום העבודה מישהו או מישהי שמנסה להשפיע לרעה על הרוחניות, יש לשאול רב מובהק אם להמשיך לעבוד במקום זה. וברור שאם יש במקום עובד שאינו שומר על גדרי הצניעות בין העובדים כדיבור לא נקי, או בהנהגה לא צנועה, חובה לעזוב עבודה זו, ופרנסה תבוא משמיים¹⁵³.

כח. בעלי חנויות, משרדים, צרכניות וכד', וכן אנשים פרטיים המעסיקים עוזרות בית ועובדות נקיון, מוטלת עליהם חובה מעיקר הדין להקפיד על לבוש העובדות (כולל עובדות שאינן הרדיות), שיהיה על פי כל כללי הצניעות וללא קולות. כמו כן מחובת המעסיקים להקפיד על עובדיהם שישמרו את כל הכללים הנ"ל הלכה למעשה. גם על הבעלים לדרוש

שעדיין יש בזה סכנה עצומה, דידוע שאין אפוטרופוס לעריות, וכ"ש כאן שכבר יודע שישנה אשה המדברת עמו באריכות, וכ"ש דברים אינם צנועים, שפירצה קוראת לגנב. ועד שילך לישוב רחוק, יש חשש איפכא, וד"ל.

וה"ה כשאישי מדבר עם אשה, דידוע ששנים דעתן קלה, ולא מהני ליעץ לה לעבור מקום וכיו"ב.

לכן נראה דיותר נכון לנהוג כמש"כ בכלל הנוכח, דבכה"ג יש לעזוב את העבודה לאלתר, ולא יכנסו לסכנת עולמם הרוחני והגשמי (בחשש פירוק שלום בית).

152 גבי מזכירה פרטית, עיין מש"כ לקמן (סעי' כ אות ו). וגבי הבאת כוס קפה וכיו"ב למנהל, עיין לעיל (כלל יא ובהערה 138).

153 הנה מבואר מכלל זה, שחובה לעזוב את העבודה. וראיתי באום אני חומה (ח"מ סי' כ אות ה) שכתב בזה"ל "כשאישי רואה שאשה מדברת עמו בדברים מיותרים, וכ"ש דיבורים שאינם צנועים, וכן איפכא, ידבר קשות שאינו מוכן לשמוע וכו', ואם לא נשמעים דבריו, ישב במקום אחר, או ידבר עם המנהל במקום שדבר זה הוא מתנאי העבודה שלו", עכ"ל.

ולענין העצה שכתב אינה טובה כל עיקר,

בין שבעים הלכות זאבים עה

ולוודא קיום תקנות אלו אצל נשותיהם.

* הוספת כלל: 154 מהראוי שיהיה ממונה משגיח לבדוק שמתקיימים הדברים הנזכרים.

* הוספת כלל: 155 אין לאשה לקרוא עיתונים או חוברות פסולים¹⁵⁶, אפילו שיש בהם צורך לעסק.

* הוספת כלל: 157 אשה המתבקשת על ידי מעבירה לעבוד עם מחשב המחובר לאינטרנט, עליה לשאול ולקבל היתר מרב מובהק¹⁵⁸. וב"ש כשמציעים לה לקבל מכשיר פלאפון, אפילו אם נחשב מסונן, שאין להתיר בלא הוראת רב מובהק¹⁵⁹, ורק במקרים מסויימים בלבד¹⁶⁰.

* הוספת כלל: 161 עובדים שרואים שגדרי הצניעות אינם נשמרים¹⁶², מותר להם לקיים

מצב), ונדפס גם בספרי גן נעול על הלכות קדושה בסוף הספר (נספח א).

זכתבתי מקצת הגדרים בזה לעיל (סעי' ג הערה 21), ע"ש ואוקי באתרין.

159) שהרי אף המתירים מכשיר זה, לא התירו אלא רק לצרכי פרנסה בלבד, ואין להשתמש בו שום שימוש אחר, אלא בגמר העבודה יש לנתקו, ולהשתמש בפלאפון כשר בלבד. ובפרט שעת חתמו הרבה מגדולי ישראל שאין שום היתר אפ"י למכשיר מסונן לאחר שראו את ההרס והחורבן הנעשה על ידו. ופשוט. לכן נראה שאין לה לקבל מכשיר זה בכל גווא, אלא במקרים מסויימים בלבד, ורק ע"י היתר של רב מובהק המבין בענייני אינטרנט וסכנותיו, ולא כל המורים בכלל זה. ועיין.

160) א"כ אני חומה (ח"מ ס' קעא אות א).

161) ומסתמא מיירי שהלכו לעבוד במקום עבודה

154) א"כ אני חומה (ח"מ ס' כ אות י).

155) משכחות זהב לבושה (פ"ז סעי' כג).

156) שהרי גם אשה מוזהרת על קריאת ספרי חשק, עיין בספרי גן נעול על ה' קדושה (פרק יב סעי' יא).

157) כנלע"ד ברור ע"פ הנסיון.

158) ופשוט שאם הרב רואה לנכון הכרח להתיר שימוש באינטרנט, עליו להיות מוגן ומסונן ע"י חברה עם הגנה מירבית (לאפוקי חברות שהסינון שלהם אינו מועיל כמעט מאומה). ודיני שימוש באינטרנט מבוארים בספרי גן נעול על הלכות קדושה (פרק יג), וע"ש (סעי' יא) גבי שימוש באינטרנט לצורך פרנסה.

ואין להקל בלא הוראת רב מובהק, וכבר ידוע המכשלה הנוראה הבאה מחמת האינטרנט, ועיין מש"כ בקונטרס הציץ ונפגע בהקדמה (תמונת

שביתת עובדים אם אכן השביתה תועיל. אך מן הראוי שלפני כן, יציעו את הדבר לפני חכמים שיתנו הסכמתם לכך.

יח. כללי הצניעות שהובאו בסעיף הקודם, חובה על האשה¹⁶³ ללמודם היטב ולשננם¹⁶⁴, ולנהוג לפיהם¹⁶⁵. ואם שמה לב שבמקום עבודתה ישנו דבר הנוגד את אחד¹⁶⁶ מהכללים, עליה להתייעץ עם חכם כדת מזה לעשות¹⁶⁷.

שהיו ברורים ופשוטים אצל כל שומר תורה ומקיים מצוות בדורות קודמים, ואינם חומרות אלא מעיקרי התורה שלא להיכשל בדברים חמורים, עכ"ל.

יאע"פ שבכלל האזהרות ישנם דברים שאינם אסורים מדינא, מ"מ כשהיא נמצאת בעבודה באופן קבע עם אותם אנשים, חמיר טפי. וישנם דברים שכמעט ודאי יכולים לגרום לתקלה או נסיון, ואין לאדם לעשותם.

עב"פ יש לאשה לדעת את הכללים על בוריים, ולקיימם הלכה למעשה, שהרי הם אינם בגדר דרוש וקבל שכו.

166 נקטתי בלשון "אחד" מהכללים, ללמד שלא צריך להמתין שיעברו על כמה מכללי הצניעות. אלא אם האשה מזהה שבמקום העבודה נפרץ אפי' כלל אחד בלבד, כבר עליה להתייעץ עם חכם כדת מזה לעשות. ואפי' אם הכלל הלזה אינו נמנה עם הכללים האסורים מן הדין אלא מצד הנהגת צניעות שאינה מדינא (עיין בהערה הקודמת), ג"כ עליה להתייעץ עם חכם, וכנ"ל.

167 ביון שמדובר במקור פרנסה, כדאי להתייעץ עם חכם לפני העזיבה, דפעמים הכלל אינו אסור מדינא ואפשר לגודרו, או אפשר לפנות למנהל העבודה ובכך יתוקן הדבר. והכל לפי הענין.

שמור. דאם הלכו לעבוד במקום פרוץ עם פורקי עול, הרי סברו וקיבלו, ואף האום אני חומה (שהובא בהערה הקודמת) נקט בלשון השאלה שנשאל "המתעסקים בעבודת הקודש דשייכא לציבור" וכו', וכוונתו שמדובר ביראי ה' העוסקים במלאכת קודש השייכת לצבור היראים, ושם רואים שהצניעות אינה נשמרת, משא"כ במקום עבודה פרוץ מעיקרא. ובכל צעד יש להתייעץ עם חכם.

162 ואפי' אם לא התנו עמו מעיקרא על כך. אום אני חומה (ח"מ ס' קעא אות א). ועיין מש"כ בהערה קודמת.

163 ויותר נכון שהבעל ילמד את אשתו, ואב את בתו, ולא יסמוך עליה בלבד. ועכ"פ יבחן אותה אם הבינה את הדברים לאשורם. ועיין בסעי' הקודם בכללי הצניעות (כלל כח) שמוטל על הבעל לוודא קיום התקנות ע"י אשתו.

164 כלומר לא מספיק שתלמד אותם פעם אחת, אלא עליה לשננם מדי פעם, שהרי השכחה מצויה טובא.

165 בהקדמה של כללי הצניעות במקום עבודה שהובא בסעי' הקודם (הערה 125), שחתומים עליו גדולי הפוסקים, כתוב בזה"ל "הכללים הכתובים כאן הם היסודות של ההרחקה בין אנשים לנשים

בין שבעים הלכות זאבים עז

יט. לא כל סוגי העבודות שווים, וממילא המכשולים משתנים מעבודה לעבודה. שמכשול המצוי בעבודה אחת, לא בהכרח מצוי בעבודה אחרת. וכן להיפך, כלומר דבר שהתנהל לפי כללי הצניעות בעבודה זו, לא בהכרח שיתנהל כשורה בעבודה אחרת. לכן, יש ליתן את הדעת על כל עבודה ועבודה היכן המכשולים מצויים, ולישמר מהם בהתאם לכללי הצניעות¹⁶⁸. ועיין בסעיף הבא.

כ. לתועלת הענין¹⁶⁹ ראיתי לנכון לפרט מקצת¹⁷⁰ מקומות עבודה לנשים, ומקצת¹⁷¹ הסכנות שבהם, והיכן הייבים¹⁷² לשאול רב מובהק האם לעבוד שם. ואלו הם:

וה"ה אם במקומה הראשון המנהל לא היה משבחה אלא רק את העבודה שהתבצעה כראוי, וכעת הוא משבח אותה (עיין לעיל סעי' יז כלל ו). וכן אם בעבודתה הקודמת היו מקדימים לה העובדים בלשון "בוקר טוב", וכעת פונים אליה בלשון "שלום לך" (עיין לעיל סעי' יז כלל ה).

ובכל הנך מקרים וכיו"ב, יש לה ליתן דעת שחלו שינויים במקומה החדש, ולנהוג לפי כל כללי הצניעות הנדרשים לפי ההלכה.

169) התועלת שבכך, גם שידעו את מקצת הסכנות שיש שם, וגם את השאלות ההלכתיות שיש לעיין בהם.

170) פשוט שאי אפשר לפרט את כל מקומות העבודה שנשים הולכות לעבוד שם. מ"מ כתבתי מקצתם, ואידך זיל גמור. וכבר מבואר לעיל (סעי' יב-יג) שיש להתייעץ עם רב לפני בחירת מקום עבודה.

171) כתבתי מקצת הסכנות הרוחניות כיון שהכל תלוי בפרטים שבמקום העבודה, שפעמים ישנם יותר סכנות ופעמים פחות. ועיין לעיל (סעי' ג) מה הם החששות היכולות להיות במקומות עבודה.

ודע, שאף על הרב הנשאל להיות מתון ולא להורות על עזיבת העבודה במהירות ובהינף יד, דפעמים הדבר יכול לגרום להשלכות גדולות וחמורות. לכן צריך לחקור את הענין היטב על כל היבטיו, ולהפעיל שיקול דעת רחב. ואם רואה הרב שאין מנוס, וכונן שודאי ישנם חששות שאי אפשר לגודרם וכיו"ב משאר פתרונות, יש להורות על עזיבת מקום העבודה. ועיין לעיל (סעי' ז).

168) ולכן אע"פ שהתרגלה האשה בעבודתה הקודמת בדברים מסויימים שאין בהם כל חשש הלכתי, וממילא אין צורך כ"כ בנתינת דעת על הדבר, מ"מ אין לה להביא הרגל זה לעבודתה החדשה ולהיות רגועה, אלא עליה ליתן את הדעת ולבדוק שמא בעבודתה החדשה המכשול מצוי כעת, ולישמר לפי כללי הצניעות.

ומצוי הדבר אפי' בדברים הניכרים לעין, שמחמת ההרגל שלא לישמר מהם מפני שהדבר מתנהל כשורה, בכל זאת נכשלים בכך בעבודה החדשה. וכגון שבעבודה הקודמת היתה הפרדה במקום לתליית מעילים ותיקים, עיין לעיל (סעי' יז) בכללי הצניעות (כלל יב), ובמקום החדש המקום הלז מעורב.

עַה בֵּין שְׁבָעִים הַלְכוֹת זְאֵבִים

א- מוכרת בחנות.

הנה בחנות בגדים המיועדים לגברים, אסור לנשים לעבוד, כדי להמעיט את הנסיון, ובפרט בעניני עריות, שאין לגרות יצה"ר בנפשם של הקונים. ורק באשה מבוגרת וזקנה יש להתיר. אום אני חומה (ח"מ ס' קס אות ב. וסימן קפג). ויש להתיעץ עם רב מובהק מאיזה גיל יש להתיר.

ב- עורכת דין.

יש לזהר מהאווירה השוררת במשרד עו"ד. כן מבואר מדברי הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הו"ד בספר אשרי האישה (אה"ע פרק יג סע' ב) שנשאל מעורכת דין בעלת תשובה האם היא צריכה לימנע מלעמוד לפני שופט זכר, וענה שכיון שזוהי צורך פרנסתה, אין לימנע. אך יותר יש לחוש ולחשוש מהאווירה השוררת שם, עכת"ד. ונראה דה"ה בשאר משרדים כיו"ב. לכן אין להתיר בלא הוראת חכם.

ג- מטפלת, שמרטפית, מורת עזר, מבשלת, עוזרת נקיון, מנהצת וכיו"ב.

הנה לעבוד בהנך עבודות שמקומם בתוך בתים של אחרים, יש לחלק בדבר.

* **בבתים של פורקי עול.** הנה בודאי שאין להתיר לאשה או בחורה לעבוד בבית של חילונים בהנך עבודות, שהנסיון מצוי שם, הן מחמת שירים פסולים או עיתונות פסולה, וכן מכשיר מלוויה פתוח וכל כיו"ב. זאת ועוד יכולה לינוק רוחנית והשקפתית מבעלת הבית שתפתח עמה בשיחה, וכ"ש אם מצויים שם גברים מבני הבית פרוצים ופורקי עול דחמיר מפי, דודאי יש לאסור בכח"ג. דאפשר ליכשל בחמורות.

ושו"ר באום אני חומה (ל"י ס' סב) שנשאל מבעל האם יש להתיר לאשתו להיות מטפלת בבית של חילונים, וענה בזה"ל "ברירא דיש להימנע, כי אין להיכנס לידי נסיון, ובמקומות אלו אשר המכשיר פתוח הוא, ועיתוני שהין מצויים בו, הרי הוי נסיון תמידי לבלתי להיכשל בדברים שהם אביוריהו דג' עבירות החמורות", עכ"ל. ועיין בסמוך מש"כ בשם האום אני חומה (ח"מ ס' תכג אות א) דג"כ דיש למנוע היכא דיש וידאו או קלטות וספרות פסולה, ע"ש.

* **בבתים של שומרי מצוות.** הנה ע"פ רוב אין מכשולים בבית כזה מצד שירי תועבה ועיתונות פסולה. אך בכל זאת גם על דברים אלו יש לפקח עין תחילה כיון שהדברים נפרצים ומצויים גם בבתי יראים. ובפרט יש ליתן את הדעת מאינטרנט פרוץ. ועוד יש לבחון האם אין סכנה מבעלת הבית או בנותיה אם יש להן השקפות פסולות, עיין בזה לעיל (סע' ג הערה 31). וה"ה אם הן פרוצות בלבושן, שהדבר משפיע אף על נשים וכמבואר לעיל (סע' מז הערה 118).

בין שבעים הלכות זאבים עט

ואם מצויים שם גברים חמיר טפי. וראיתי להגרמ"ש קליין שליט"א בחוברת הלכות והנהגות הצניעות (עמ' 8) שכתב שאין לכת לשמור על ילדים או לעשות עבודות קבועות אחרות בבית אחר, כשנמצאים שם האב או בן גדול, ואפי' כשאין איסור יהודי, כי כבר נגרמו מכך מכשולים רבים מאוד. ואף אם הבת מוזמנת לשם רק לעתים רחוקות, ראוי מאוד שלא תשהה בנוכחות גברים. והוסיף הגרמ"ש קליין שליט"א (שם עמ' 10) שאם שומרת בבית אחר על ילדים, יש לה לברר תחילה שאין שם ספרות פסולה או משחקים פסולים, תמונות וקלטות גרועות וכד', ע"ש.

וכן ראיתי באום אני חומה (ח"מ ס' תכג אות א) שיש למנוע את הבת משמירה על תינוקות וילדים קטנים בבית אחרים אם נמצאים שם האב או הכנים. ופעמים יש למנוע דבר זה בכל אופן כגון שיש שם בבית וידאו או קלטות גרועות, ספרים פסולים וכיו"ב, ע"ש. וכיו"ב כתב בספר משכבות זהב לבושה (פרק לב) שאין לכת להיות שמרטפית בבית אשר נמצאים שם הבעל או בן הגדול, אפי' שמשאירים דלת פתוחה, ורבים המכשולים שנגרמו מזה, ע"ש.

ורב שנשאל על עבודה כיו"ב, יש לו לעיין תחילה בכמה דברים, כגון: א- האם הגברים נמצאים בבית בזמן עבודתה. ב- מה גילם. ג- מי נמצא בבית עם הגברים. ד- התנהגותם (האם הם קלי דעת או יראי ה'). ה- האם היא נמצאת בקרבתם או בחדר נפרד. וכל כיו"ב. וה"ה יש להתחשב בתדירות הגעתה לעבודה זו. ואין להקל בלא שאלת רב מובהק.

ד- שחקנית תאטרון.

בספר דברי חכמים (אה"ע עמ' רנז שאלה 47) כתב בזה"ל "מעשה שהיה, באשה אחת שהיתה פרנסה שלה שהיתה שחקנית בתיאטרון, ועכשיו רצתה לחזור בתשובה (ולכנס לסמינר לבעלי תשובה של נשים), ורק רוצים לדעת מהמנהל אם היא יכולה להמשיך בעבודה שלה. (והשאלה היתה באופן שברור שלא נכנס לשום איסור כמו קול אשה, נגיעה או גילוי בשרה, רק שזה לא כ"כ צנוע לעמוד ברבים, ואם זה מותר או אסור, ואם צריך להגיד לה עכשיו שזה אסור)? תשובה: הגרש"ז אויערבאך פסק שזה אסור אפילו באופן זה (שכל העבודה בזה הוי חוסר צניעות, וגם אנשים שעובדים שם המה אנשים מכוערים וגויים), וממילא אסור לה לחזור לעבודה, וגם צריכים להגיד לה עכשיו שזה אסור, וצריכה להפסיק מזה מיד", עכ"ל.

ה- פייעת רופא שיניים.

נראה שלכתחילה אין לאשה לעבוד כפייעת לרופא גבר כיון שיש בזה הרבה ריעותות. גם עובדת עמו שעות רבות יחד, ופעמים נשארים לבד כשאין מטופלים (אפי' באופן שאין איסור יהודי), והדיבור מצוי ביניהם. ועוד שבזמן העבודה הם יושבים קרובים מאוד (שרק המטופל מפריד ביניהם), והם אחד נגד פני השני ממש. לכן נראה שאין להקל בזה בלא היתר של רב מובהק, כנלע"ד.

ו- מזכירה פרטית.

תפקיד זה מצריך קשר פרטני וקבוע עם המנהל (שהיא משמשת כמזכירתו). ויכול ליווצר קירוב דעת, וכן קריאה בשמות פרטיים, יכול לשבחה, וכן העברה תמידית מיד ליד (עיין בכללי הצניעות שהובאו לעיל בסעי' יז). ועם הזמן מאבדים את הזהירות מקירוב לאיש זר, כמש"כ בספר משבצות זהב לבושה (פרק לה) גבי עובדת ומעסיק, שהעיסוק הקבוע והרצוף עמו, עלול לבטל את הרגישות הטבועה בבת ישראל להתרחק מאנשים זרים. ועיין בהקדמה בתמונת מצב מש"כ מעשה גבי מנהל ומזכירה פרטית.

ובכללי הצניעות במקומות עבודה שהובאו לעיל (סעי' יז) שהתומים עליו פוסקי הדור, מבוואר (כלל כג וע"ש בהערה) שהעסקת מזכירה פרטית דורשת היתר של רב מובהק על נחיצות העסקתה והתנאים הדרושים לכך (כגון חדר נפרד עבורה וכד'), ולמעשה רצוי מאוד שאשה לא תעבוד כמזכירה פרטית אצל מנהל, רופא וכד', ע"כ. ועוד כתבו בכללים הנ"ל (כלל יא) גבי הגשת קפה למנהל ע"י המזכירה, ע"ש ומש"כ בהערה 138.

והגר"נ קרליין זצ"ל בחוט שני (צניעות פ"ט אות ג) כתב בזה"ל "ומזה נלמד כמה גרוע המנהג שלמדו מהגויים שבמשרדים וכד', שאשה עוזרת בקביעות למנהל וכד', ויש להתרחק מעבודות אלו שמצויים גברים ונשים בחדר אחד", עכ"ל. והוסיף (עמ' נח שער הציון אות קכד) על זה, שכודאי אילו היה בזמן הז"ל, היו גוזרים על זה כשאר גזירות המבוארים בסימן זה. אלא שאין בנו כח לגזור וכו', ע"ש. והנה מש"כ שהיו גוזרים וכו', עיין מש"כ בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (יסודות בצניעות אות ג) בשם ספר החינוך. לכן כודאי שאין להקל בלא היתר מרב מובהק.

ז- הדרכת עובדים (או מנהלת צוות).

תפקיד הדורש מהאשה לעמוד מול עובדים חדשים (או עובדים העומדים תחת אחריותה). להעביר לפניהם קורס או הדרכה וכיו"ב. ודבר זה יש בו נידונים הלכתיים כגון קול באשה ערוה, כיון שאין זה דיבור רגיל (עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות פ"ט סעי' לח). וכן יש לדון מצד שמסתכלים עליה, וע"פ רוב היא מוזיה את גופה ושאר איבריה כגון ידיים בזמן ההרצאה, עיין בספרי גן נעול הנ"ל (פ"ג סעי' טו). ויש להתייעץ עם רב כיצד לנהוג בזה.

ח- גננת, סייעת. (ועיין עוד לקמן באות יא).

צריכה ליזהר שלא להראות לאבות של הקטנים הכאים יום יום, הכיבות חום לב ופקחות. ואם נשאלת על ידם שאלות גבי הגן או גבי התינוקות, תענה בנימוס ובקצרה. הלבוש כהלכתו (פ"ז סעי' יט). וע"ש מה שהוסיף. ועיין לעיל בתמונת מצב, שכבר אירע מעשה מזעזע עם גננת ואחד האבות ר"ל.

בין שבעים הלכות זאבים פא

והוא הדין שיש עליה ליהרר שלא לזמר ולשורר לקטנים כאשר האבות מגיעים, עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פ"ט סע' מו ובהערות) מש"כ בזה. ועיין לקמן (אות יא).

ט – לישת מצות.

ישנם מקומות שלוקחים נשים ללישת המצות, ויש להן ליהרר שלא לגלות הזרוע במקום שצריך להיות מכוסה. ועוד המשגיח הממונה לא יהיה אחראי על הנשים, דבאופן קבע יש לחוש אפי' להכמה במקום שמותר בגילוי, ושאר העובדים יעמדו רחוק מהנשים. וטוב שיהיה רמקול שעל ידו יודיע הממונה הודעותיו וכו'. אום אני חומה (ח"מ ס' קנד).

וכן הזהיר בספר מלבושי מרדכי (ס' יד הערה ח) שלא יתגלו מקומות המכוסים בשעת העבודה, ע"ש. ופשוט הוא.

י – מטפלת באוטיסטים.

הנה באשה המטפלת באוטיסטים, פעמים רבות הם נצרכים ליטופים וחיבוקים לצורך רוגע או לטיפול. ואין להתיר בלא שאלת רב מובהק, כיון שהדבר תלוי בפרטים רבים, כגון התדירות שבדבר, הגיל והתועלת היוצאת מזה. וכל זה מבואר בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פט"ז סע' מ), וע"ש מש"כ בהערות מדברי הרב שבט הלוי והגר"ע יוסף והאום אני חומה.

וכעת יש להוסיף כמה הוראות נוספות בנ"ד. הנה בספר אשרי האיש (אה"ע פי"ג סע' טו) הביא משמיה דהגריש"א זצ"ל בזה"ל "בחורה שעובדת עם ילדים פגועי מה וצריכה ללמף אותם ולשים יד על הכתף, אפשר להקל לשים יד על הכתף עד גיל תשע, אך ללמף עד גיל 4-3", ע"כ.

ובהמשך הביא משמיה דהגריש"א זצ"ל בזה"ל "נגיעה שאינה של חיבה כגון לתפוס את הילד כדי להרגיעו מכעסו וכדומה (בילד חינוך מיוחד), מותר גם בגיל מבוגר. אך נגיעה של חיבה כלטיפה לעודד ילד כזה, שלדעת מומחים יש בזה תועלת לחינוכם, עד גיל תשע מותר במקום הצורך, אבל יש למעט כמה דאפשר. וילדים מעל גיל תשע, אפשר להקל בדוחק בחלק הגוף המכוסה כבגדים אבל לא בגוף הילד", ע"כ.

ובספר ושב ורפא (ח"ב ס' ח) הביא תשובה שקיבל מבעל התשובות והנהגות, הגר"מ שטרנבוך שליט"א, גבי אשה הנצרכת ללמף אוטיסטים, ולפעמים הם מתפשטים באמצע משגעון, וענה שבאשה אין חשש כ"כ להרהור וכו' והיא במלאכתה עוסקת ואינה מכוונת לתאווה וזנות אלא לרפואה, אלא הכל כשאינן ברירה ובתנאי שהטיפול מועיל, עכת"ד.

ולענין מעשה אין להתיר בלא שאלת רב מובהק, שירד לפרטי המקרה כיון שכל מקרה נידון לגופו, וכנ"ל. ועיין בספרי גן נעול על צניעות וריחוק מעריות (פט"ז סע' מ ובהערות).

פב בין שבעים הלכות זאבים

יא- מורה (מלמדת) לבנים. גנת.

תחילה יש לציין שלימוד אשה לבנים, הוי סוגיא במס' קידושין (פב.), דאיתא התם במשנה לא תלמד אשה סופרים. ובגמ' מבואר הטעם משום האבות שמביאים את ילדיהם. ונפסק בהרמב"ם (איסור"ב פכ"ב ה"ג) ובש"ע (אה"ע ס' כב סע' ב. יו"ד ס' רמה סע' כא).

ונידון זה יש לחלק ל-ב' אופנים. האחד, כשמלמדת בתוך ביתה (מעון פרטי). והשני כשמלמדת במוסדות ציבוריים כגנים וביה"ם וכיו"ב.

* מעון פרטי

גבי נשים שפותחות מעון פרטי בתוך ביתם, הדבר חמור יותר כיון שיש מפרשים האי סוגיא דלא תלמד אשה סופרים דמייירי בביתה, וי"א דלא מהני אפי' בעלה בעיר. אך כבר הארכתי בסוגיא זו, והבאתי מקורות על מה סומכים בימינו להקל, והדברים מבוארים בספרי גן נעול על הלכות קדושה (בסוף הספר נספח ב). ושם מבואר דהמנהג הנהוג בימינו שנשים פותחות מעון בתוך ביתם, אפשר להמשיך לקיימו, אך יש לה לזהר מאיסור יחוד, וכן עליה ללמוד את גדרי צניעות כריכוזי שיהיה וכיו"ב. והבעל יבדוק איזה אבות מגיעים וכו', ע"ש ואוקי באתרין.

* מורה בביה"ם

הנה כשהמורה מלמדת במקום ציבורי (וה"ה גנת בגן ציבורי) קיל טפי. עיין באריכות בסוגיא זו בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו ס' מ פכ"ז), וכפל דבריו בחלק יד (ס' צז), ושם העלה דבכה"ג אינו שייך הנך חששות דלא תלמד אשה סופרים, דאין חשש יחוד או קירוב והרגל לדבר עבירה, ע"ש באריכות. (ומסקנת דבריו עד איזה גיל יכול ללמד, יובא לקמן בהמשך ההערה).

וכן בספר דברי חכמים (אה"ע שאלה 44 עמ' רנה) שאל על מה סומכים היום שאשה רווקה מלמדת בביה"ם, והגרח"פ שיינברג ענה שסומכים על הציץ אליעזר הנ"ל.

ועוד הביא בדברי חכמים שהגרי"ש אלישיב לא הסכים לדברי הציץ אליעזר הנ"ל, אלא ס"ל שכיון שכיום ההורים לא באים להביא ולהוציא את הילדים אלא ישנם הסעות, אפשר להתיר, עכת"ד. ולדבריו אם אכן ההורים באים, לכאורה יש לאסור. אלא דאכתי צ"ע, שגם כשהם באים, ע"פ רוב הם מחכים בחוץ ולא נכנסים לכיתה, וא"כ אפשר להתיר. ועיין לקמיה שהגרי"ש"א זצ"ל אכן התיר למורות ללמד. וכן התיר הגר"ע יוסף זצ"ל. ומוכח דס"ל דאין כאן חשש של אשה מלמדת סופרים. וע"ע באום אני חומה (ח"מ ס' שסב וסימן קמז).

ולפי האמור שאין בנ"ד חששא דלא תלמד אשה סופרים, יש לעיין עד איזה גיל של בנים יכולה האשה ללמד, הן מצד עצמה והן מצד הילדים שלומדים מאשה.

פג זאבים הלכות בין שבעים

וביון שדבר זה תלוי בפרטים נוספים, היינו מלבד הגיל של הבנים, כגון שאם היא כבר עובדת בזה או שעדיין לא התחילה לעבוד שם. וכן אם היא נשואה או רווקה, וכן אם מצבה הכספי דחוק ביותר, וכל כיו"ב. לכן יש לשאול רב לפני שעושים מעשה.

ובפרט שלשון הפוסקים דלקמיה, פעמים הורו כך ופעמים אחרת. ועשו כן מהאי טעמא דהכל לפי העניין, וכדמשמע מלשונם.

בספר אשרי האיש (אה"ע פרק יג) הביא כמה הוראות שונות במקצת שהורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל בנ"ד, וכדלקמיה.

* נשאל גבי בחורה בת 22 שקיבלה הצעת עבודה להיות עוזרת במקום שיש ילדים בגיל 11, וענה שלא תקבל את ההצעה (סעיף ה).

* אשה המלמדת ילד בן תשע לימודי חול ומאוד מועילה לו, הורה שיכולה להמשיך ובתנאי שלא יהיה יהוד (סעיף יז).

* אשה המשמשת כמורה פרטית לילדים, האם יש מניעה ללמד מעל גיל תשע, הורה שמצד המורה אין מניעה, אולם מצד התלמידים אין ראוי לעשות כן (סעיף יח).

* נשאל האם נשים יכולות ללמד בביה"ס לעולי רוסיה, תלמידים בנים בגיל 11, והורה שאם אין אפשרות להשיג מורים גברים, יכולות ללמד אפי' בגיל 11 (סעיף יט).

הנה חזינן שתחילה הורה לבחורה שלא לקבל תפקיד עוזרת לבנים בני 11, ומאידך כשאין אפשרות למורים גברים התיר ללמד עולי רוסיה אפי' בגיל זה. (ואפשר לחלק בין בחורה רווקה לנשואה).

ותו חזינן שהתחשב גם מצד הילדים גופא, דמשהגיעו לגיל תשע, אין ראוי לעשות כן. ודברים אלו תואמים למש"כ בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד ס' צז) שהעלה למסקנא שאין איסור לאשה ללמד ילדים אפי' מעל גיל תשע, אך משהגיעו לגיל זה, אין להתיר מצד הילדים, כיון שכבר ביאתם ביאה ויש לחוש לגירוי, שהרי אשה מלמדת אותם בתמידות ויבואו על ידי זה לידי קישוי והוצאת ז"ל, ויש לחנכם לאיסור הסתכלות וכו', והוסיף שאע"פ שעד גיל זה שרי (גיל תשע), מ"מ משבח הוא את הת"ת שמגיל גן לא מניחים למורות ללמד בנים (ויש מדקדקים גם בגן וכו' משום כל כבודה בת מלך וכו'), ע"ש. והסכים עם הציץ אליעזר באום אני חומה (ב"כ אות ג סע' ה, ה"ש אות סב). ושור"ר בשו"ת להורות נתן (ח"ז ס' ק) שנשאל האם אשה יכולה ללמד קטנים שהגיעו לגיל חינוך, וענה אפי' כשאין איסור יהוד אין לעשות כן מצד חינוך הבנים שלא יסתכלו בנשים, וכשהיא מלמדת אותם, בהכרח יסתכלו בה. ואע"פ שאין כוונתם לעבירה מ"מ מצד חינוך יש לחנכם שלא ירגילו בזה וימשכו לעשות כן בגדלותם וכו', ע"ש. וכן בנטעי גבריאל (יהוד פרק מז סע' י) ג"כ כתב שאין נכון לאשה ללמד

פד בין שבעים הלכות זאבים

קמנים משהגיעו לגיל הינוך (מצד הבנים). אך הוסיף (שם סע' יא) שחכמי זמנינו התירו במקום צורך עד גיל תשע, ודוקא במקום רבים ולא שיעור פרטי, ע"ש. ומש"כ גבי שיעור פרטי, הנה מדברי הגריש"א זצ"ל שהובא לעיל משמע דאפי' שיעור פרטי שרי, בתנאי שלא יהיה יהודי. ונראה שהכל לפי הענין. ומש"כ שדוקא במקום צורך, הנה כעין זה גם באורחות רבנו (ח"ג ס' פב עמ' קלו) הביא הוראה מהגרי"י קניבסקי זצ"ל שמותר רק בשעת הדחק עד כיתה ג' (ועד בכלל), וע"ש מש"כ הרב המו"ל.

ואף הגר"ע יוסף זצ"ל הורה בזה כמה הוראות, והובאו בספר מעין אומר (חי"ב פ"ב).

* נשאל גבי אשת אברך שהציעו לה ללמוד בממ"ד כיתה מעורבת, האם מותר לה, והורה שעד כיתה ג' מותר (שאלה יוא). והוסיף שיותר מכיתה ג' אסור, ונשאל שוב שיש כאן ענין פרנסה ולא רצה לענות. אך אח"כ הוסיף שאולי תכנים לבנים יראת שמים. והבין המו"ל שזה דיעבד גדול (שאלה ג/ג).

* נשאל האם מותר ללמד עולים חדשים גברים ונשים באותה כיתה, והורה שרק אשה עם בעלה או בעל עם אשתו (שאלה ווב).

* מורה המלמדת בממ"ד כיתה ג' מעורבת, והודיעו לה ששנה לאחר מכן עליה ללמד כיתה ד', ואם אינה רוצה, היא תפוטרו. והורה שתמשיך ללמד, וכי תשאר בלא פרנסה (שאלה ווד).

* נשאל באשת אברך שהרב התיר לה ללמד בכיתה ד' כדי שלא יפטר אותה, וכעת המנהלת דורשת שתלמד כיתה ה' (ארבעה תלמידים, שנים רגילים ושנים בשילוב), והורה שאפשר (שאלה ו/ה).

* נשאל מוגרשה הוזרת בתשובה, שהציעו לה ללמד אנגלית בביה"ס ממ"ד מעורב בגילאים תשע עד שתים עשרה, ויש לה משכנתא, ואינה יכולה למכור את הדירה, הורה שמותר לה לעבוד שם (שאלה וו).

* נשאל האם מותר לאשה להיות מורה בביה"ס ממ"ד מעורב למעלה מגיל תשע, או להשגיח במבחנים מעורבים (ומדובר בקושי פרנסה), ושאל האם היא נשואה, וכששמע שכן, ענה שאפשר להקל (שאלה וז).

והעולה מכל האמור שאין בזה הוראה ברורה, שהכל לפי הענין. היינו שיש להתחשב בדוחק פרנסה, בגיל הילדים, רווקה או נשואה ועוד פרטים, לכן אין להקל בלא שאלת רב.

בין שבעים הלכות זאבים פה

* התעמלות

ודע, שכל ההיתר הנ"ל ללמד בנים עד גיל תשע וכו', כתב באום אני חומה (ח"מ ס' שסב) דמיירי בלימודים רגילים, אבל שיעור התעמלות, אין להתיר אפי' עם קטנים פחותים מגיל תשע, שאין זה מדרכי הצניעות, ובפרט שהיא צריכה להדגים כל מיני סוגי פעולות שבגוף, ושומר נפשו ירחק מזה. והא דחזינן שמורות דתיות לא מקפידות בזה, הנה בעוונ"ה הרבה דברים בדורינו אין שימת לב, והוא ע"י סמיות העיניים וקהית החושים וכו', ע"ש. וגבי התעמלות ופזיזות רפיה לזקנים, עיין מש"כ באום אני חומה (ח"מ ס' רמג אות ב).

יב- עבודה השייכת לגברים, כגון עבודות בנין, נהגת אוטובוס וכו'.

הנה בעבודות השייכות לגברים, אין לאשה לעבוד משום כל כבודה בת מלך פנימה, לכן אין לה לעבוד בשיפוצים או כנהגת אוטובוס וכו' ב. כן פסק הרה"ג אברהם יפה שלזינגר בשו"ת באר שרים (ח"ו ס' נט אות ב). ולפי זה גם להיות מאבטחת בכלל זה.

העולה מכל האמור

הנה הבאתי מקצת סוגי עבודות ומה שיש לזהר בהם ולשאול רב. ומהפרט יש ללמוד על הכלל, שבכל מקום עבודה יש ליתן את הדעת על המכשולים המצויים בו, ולהתייעץ עם רב מובהק. ופעמים מעיקרא יש לאסור לעבוד במקומות מסויימים אלא אם כן הרב רואה לנכון להתיר.

כא. אפילו אם ילעגו לה הבריות¹⁷³ הנמצאים במקום עבודתה¹⁷⁴ על כך שהיא נוהגת לפי כללי הצניעות¹⁷⁵, אין לה לחוש לדבריהם כלל¹⁷⁶, אלא עליה להמשיך

שם בין העובדים הינה של קלות ראש ופתיחות יתר, וממילא אשה הנוהגת שם בצניעות כפי גדרי ההלכה, הדבר בולט וניכר לעין כל, ומושך ביקורת ממי שנוהג בפריצות ובהפקרות. ועיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פי"א סעי' ד. פי"ג סעי' ה הערה 20) שכתבתי כיו"ב בנידונים דהתם.

(175) כגון שאינה מרבה בשיחה עם גברים, או שאינה מחייכת אליהם. נמנעת מלשבת בתערובת, אינה לוחצת ידיים לגברים, וכל כיו"ב לפי כללי הצניעות המבוארים לעיל (סעי' יז).

172) אע"פ שיש להתייעץ עם רב על כל מקום עבודה, מ"מ ישנם מקומות עבודה, דמעיקרא אסור לעבוד שם, ורק בהוראת היתר מיוחדת יש להתיר לפי ראות עיני הדיין.

173) ולדאבוז לב, פעמים לא רק פורקי עול לועגים לה, אלא אפילו שומרי מצוות, הן נשים והן גברים, הם הם הלועגים למי שנוהגת בצניעות.

174) כתבתי סעיף זה דוקא בדינים שלפנינו השייכים למקומות עבודה, משום שהדבר מצוי ביותר, כיון שבמקומות עבודה ע"פ רוב האוירה

לנהוג כמנהג אמותינו הקדושות¹⁷⁷.

כב. כיון שהתבאר שבמקומות עבודה ישנם סכנות רבות¹⁷⁸, והמכשולים היוצאים מזה הם עצומים¹⁷⁹, לכן מצוה להיות מהגודרי גדרים בזה¹⁸⁰. ויש להתריע ולהזהיר על סכנות אלו, ואשרי המדבר על אוזן שומעת, וזכות הרבים תלויה בו¹⁸¹. וכל המזכה את הרבים, אין הטא בא על ידו¹⁸².

מרבה בשיחה עם גברים, זה גופא גורם לתשומת לב, ע"ש.

ולענין כל השקלא וטריא אך למותר. וכי יש צד לומר לאשה לנהוג בפריצות כשאר חברותיה כדי לא לבלוט. ישתקע הדבר. ואע"פ דמייירי בריבוי שיחה, די"א דאינו אסור מדינא, מ"מ מלבד שיש חולקים ואוסרים כן מדינא, זאת ועוד אף הסוברים דאינו מדינא, מודו דהוי חסידות שהזהירו עליה חז"ל בכמה דוכתי (עיין בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות פי"א סעי' ב ובהערות). וכיצד תשנה מדברי חז"ל מחמת שחברותיה שוגגות בדבר, ותרבה שיחה עם גבר זר, שיש בזה חשש מכשלה וקירוב דעת. וה"ה בשאלה הראשונה.

אלא הדבר פשוט שתתחזק בכל עוז לאחוז בדרכי הצניעות, ותזכה ליטול חלקה וחלק חברותיה בגן עדן, עיין מש"כ בספר תורת העבודה והתשובה (טהרת הבית ושמירתו פי"ד עמ' רא), ואכמ"ל.

178 והם מפורטים לעיל (סעי' ג).

179 בדלעיל (סעי' ב הערה 10 וסעי' ג). ודי אם נציין מה שהעיד האום אני חומה ששמע מהגרי"ש הלוי ואזנר זצ"ל, שרוב הגיטין שבמחנינו, הם ממקומות עבודה של הנשים וכו', ע"ש. והובאו דבריו לעיל (שם). ועיין היטב בהקדמה בתמונת מצב.

176 ודע, שכאשר אינה שמה ליבה למה שאומרים חבריות, אזי נעשה קל הדבר להקפיד ולנהוג כפי כללי הצניעות. כן מבואר באום אני חומה (ח"מ סי' שעט אות א), ע"ש.

177 פשוט. ועיין מש"כ בספרי גן נעול על הלכות צניעות וריחוק מעריות (פי"א סעי' ד הערה 29).

ואין לה ליתן פתח ליצר להטעותה, שאם תנהג בצניעות, נגד הנהוג במקום העבודה, אזי יהיה חילול ה' וכל מיני טענות של שטות והבל.

וראיני בספר הלבוש כהלכתו (פי"ז סעי' כד) שהביא שאלה, האם כאשר מתקבל הדבר כחומרא יתירא וכהנהגה מוזרה בעיני אלו שאינם יודעים את חומרת הדברים, יש לה לנהוג בחביבות ובהארת פנים כדי להראות שהחרדיות מנומסות ואדיבות, ולאחר שהאריך מעט, כתב שאין זה קידוש ה' לדבר עם אנשים בחביבות ובאריכות, אלא חילול ה', ע"ש.

ועוד הביא הלבוש כהלכתו (פי"ז סעי' כה) שאלה, מה הדין באופן שחברותיה אינן מקפידות על מיעוט שיחה (מחמת שאינן יודעות את ההלכה), ועל ידי שהיא תמעט בשיחה כפי ההלכה, היא תבלוט מהן, והאם לא עדיף שתנהג כמותן כדי שלא תבלוט. וענה, שהענין שלא לבלוט הוא כדי לא למשוך תשומת הלב. וכאשר

ועיין להגאון רבי מאיר בראנדסדארפער (מח"ס שו"ת קנה בשם) בהסכמתו לקונטרס יצא אדם לפעלו, שכתב בתוך דבריו, שהמחבר זכה להיות ממזכי הרבים בחיבור זה להציל את בני ישראל הקדושים ממוקשי מוות מלרדת באר שחת, בפרט בדורנו זה שהנסיונות רבו עד למעלה ראש וכו' וראויים הדברים להפיצם בקרב בני ישראל וכו', ע"ש.

182) פּרְקֵי אֲבוֹת (פ"ה משנה יח). בזוהר הקדוש מרחיב מאוד בשבח מזכי הרבים, ועליהם נאמר משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה' (דרך אבות). והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

180) כ"ב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' לג אות ג).

181) כן דרש בעל שבט הלוי בכנס לצניעות (אב התשנ"ח דרשות ושיחות עמי קמו) שצריכים לזעוק ולהתריע מאוד מה שהנשים והבנות הולכות לעבוד במשרדים וכו', שישנם חילונים ופרוצים וכו', ע"ש. וה"ה היכא שאין חילונים אך ישנם סכנות אחרות המפורטות לעיל (סעי' ג), ג"כ יש לזעוק ולהתריע.

ועוד מבעל שבט הלוי שדיבר בזה בדרשה, והובאו הדברים בקובץ מבית לוי (קובץ ז עמ' ז), וז"ל "ומה אומר ואדבר על הצניעות במשרדים ובמקומות עבודה, חלילה לנו לקטרג אבל חלילה לנו לשתוק כי אולי עדיין יש זמן למחות" וכו', עכ"ל.

תם ונשלם שבה לבורא עולם

חודש שבט לשנת התשפ"א

קיצור ההלכות

קיצור הלכות עם תוספת קצרה בגוף ההלכה ממה שהתבאר באריכות בביאורים

א. כבר נהגו נשים ובנות ישראל לצאת מביתן ללכת לעבוד במקומות שונים. אך עליהן ללמוד את הגדרים וההלכות השייכים לנושא זה. והדברים יתבארו בפרק שלפנינו.

ב. לפי מה שנהגו הנשים לצאת מביתן לצורך פרנסה, מכל מקום כיון שבמקומות עבודה מצויים מכשולים רבים ומכנות רוחניות היכולים לגרום להרס וחורבן, עליה לבחור לעבוד במקום עבודה היותר כשר. ויש להתייעץ עם חכם הבקי בעניני ריחוק מעריות ואיסור יחוד לגבי מקומות עבודה. ויש להתייעץ לא רק בתחילת העבודה אלא מדי חודש בחודשו.

ג. בכלל הסכנות הרוחניות שישנם במקומות עבודה הם:

א- יחוד: הימצאות איש ואשה באופן שאין חשש לעבור עבירה. ומצוי שאשה נשארת מאוחר במקום עבודתה או שמגיעה מוקדם מאוד, וישנו שם איש.

ב- תערובת נשים ואנשים: טעם ההפרדה הוא כדי שלא יבוא לידי קלות ראש והסתכלות ועוד. ומצוי הדבר בכינוס עובדים או בחדרי אוכל.

ג- קירבה לעריות: כלומר נגיעה דרך חיבה אסורה מן התורה. ונגיעה שלא דרך חיבה אסורה מדרבנן. ומצוי הדבר שמנהל או עובד פורק עול מושיט לה יד לשלום.

ד- אינטרנט פרוץ: באינטרנט פרוץ אסור לעבוד אפילו לצרכי פרנסה. ובאינטרנט חסום כהלכתו, יש מתירים. ומצוי שמתבקשת לעבוד מול אינטרנט פרוץ, או שרוצים לרכוש עבודה מכשיר פסול.

ה- קריצה שחוק וקלות ראש: לרמוז בעינים או בידים דרך קירוב ושחוק. ומצוי הדבר כשישנם שם עובדים פורקי עול או אפילו שומרי מצוות אך עם יראת שמים רדודה.

פט   זאבים   קיצור הלכות   בין שבעים

ו- שירי ענבים: שירים הגורמים לגירוי היצר ומעוררים את התאוה, שירי חשק ואהבה. ומטמאים הם את הגוף והנפש. ומצוי הדבר שישנם שירי רקע בעבודה או שהעובדים פורקי העול מפזמים בפייהם את השירים הפסולים השגורים על לשונם.

ז- שאלת שלום: שאלת שלום גורמת לחיבה בין איש לאשה. ומצוי הדבר ביותר בעבודה שהמנהל או העובדים מקדימים בשאלת שלום לאשה.

ח- ריבוי שיחה: וגדר של ריבוי שיחה או אפילו בתיבה אחת מיותרת. ואע"פ שיש אומרים שאין בזה איסור מן הדין, מכל מקום במקום עבודה קבוע יש להחמיר. ומצוי הדבר שהמנהל או העובדים מרבים בשיחה עמה.

ט- קריאה בשם פרטי: קריאה בשם פרטי גורם לקירוב. ואע"פ שאין בזה איסור מן הדין, מכל מקום במקום עבודה קבוע יש להחמיר. ומצוי הדבר ביותר שהמנהל או העובדים קוראים לה במשה הפרטי. וכל שכן שאין להם לקרוא לה בשמות חיבה.

י- איסור השתמשות: איסור השתמשות איש באשה או אשה באיש, הוא מדרבנן, ויש בזה חשש הרהור או שמא ירגיל אותה בין האנשים. ומצוי בשימוש בדברים שיש בהם חשש חיבה.

יא- לפני עיור לא תתן מכשול: אם מתלבשת שלא בצניעות או מתבשמת ומתקשטת שלא כפי ההלכה, נמצאת מכשילה את האנשים ועוברת על "לפני עיור לא תתן מכשול". ומצוי הדבר שהאשה הפצה למצוא חן בעיני כל רואיה (המנהל או קהל הלקוחות), ונכשלת בדברים הנ"ל.

יב- לשבח אחרים: אין לשבח אשה ביופיה לפני איש אחר. ואפילו לאשה אסור לשבח אשה אחרת. ומצוי הדבר שהמנהל משבח אותה על יופיה ולבושה. ועוד שפעמים ע"י כך תבא גם היא לשבח חזרה.

יג- קירוב דעת: כיון שעובדת עם גברים או אפילו נשים פרוצות, הדבר גורם לקירוב דעת, והדבר יכול להשפיע עליה רוחנית, ואף לגרור לעבירות חמורות. ומצוי ברוב מקומות עבודה.

יד- פגם בהשקפה: כשעובדת עם נשים או אנשים עם השקפות פסולות, הדבר משפיע עליה לרעה. ומצוי כשעובדת עם פורקי עול. או אפילו עם שומרי מצוות שהשקפותיהם פסולות.

צ בין שבעים קיצור הלכות זאבים

טו- פגם במוסר הצניעות: כשעובדת עם גברים או עם נשים המתלבשות בפריצות, הדבר משפיע על מוסר הצניעות של האשה. ומצוי כשישנן עובדות חילוניות או אפילו שומרות מצוות אך לבושן פרוץ שלא כפי ההלכה.

טז- נבולי פה: איסור ניבול פה הוא מן התורה. וכל דיבור השייך לדברים שבין איש ואשתו, עניני עריות ודיבורי זנות, הוא בכלל האיסור. ואפילו כשהוא נאמר דרך שחוק, אסור. ומצוי הדבר כשישנם עובדים פורקי עול, שהניבול פה שגור בפיהם ביותר, ומספרים את נבלותם בראש חוצות בפני כולם, ובפרט מספרים בדיחות גסות.

ובתים רבים בישראל נהרסו עקב מקומות עבודה פסולים. ורוב הגיטין שבציבור החרדי, הם מחמת מקומות עבודה של הנשים. ולכן מוטל עליה ללמוד את הגדרים כדי שתוכל לזהר שלא ליכשל בהם. [והגדרים יתבארו בסעיף יז].

ד. כיון שהתבאר שבמקומות עבודה רבים מצויות סכנות רוחניות רבות, לכן חובה על הבעל (או על האב) לחקור ולברוק היטב בשבע הקורות ודרישות את מקום עבודתה של אשתו (או בתו) לפני שנכנסת לעבוד שם. ואם לא בדקו לפני כן, חובה לברוק אחרי כן. ואין לסמוך על שיקול דעתה של האשה (או הבת) ואפילו כשהיא כשרה וצדיקה.

ה. פעמים שמקום העבודה כשר מצד עצמו אך מכל מקום ישנם סכנות רוחניות מהסביבה החיצונית, כגון פועלים חיצוניים [כגון פועלים ישמעאלים המבצעים שיפוצים במקום] או שליחים, וכל כיוצא בזה. ואף דברים אלו טעונים בדיקה וחקירה בכל מקום עבודה שמוצע לאשה.

ו. אע"פ שהבעל (או האב) בדק את מקום עבודתה של אשתו (או בתו), והמקום נמצא כשר לעבודה, מכל מקום לא יסתפק בכך, אלא אף במשך תקופת עבודתה, מדי פעם ישוב לחקור ולברוק האם חלו שינויים לרעה במקום, שהרי יתכן שהגיעו עובדים חדשים והם פרוצים. ואף על האשה מוטלת האחריות לשים לב האם חלו שינויים לרעה ולדווח לבעלה.

ז. מלבד האמור בסעיפים הקודמים שהבעל (או האב) יברוק ויחקור על מקום עבודת הנשים, בנוסף האשה עצמה תברוק את עצמה, וכן הבעל יתן לבו על אשתו (או בתו) האם חלו בה שינויים לרעה ברוחניות. ואם אכן האשה משתנה לרעה ברוחניות, עליה לעזוב לאלתר את מקום עבודתה.

בין שבעים קיצור הלכות זאבים צא

ה. כיון שהתבאר לעיל שמוטל על הבעל (או האב) לבדוק את מקום עבודתה של אשתו, לכן כל זמן שלא בדק וחקר זאת, אסור לו להניח לאשתו לעבוד שם אפילו שאינו יודע שהמקום פסול. ואסור אפילו בשעת הדחק. וכל שכן אם בדק וחקר את מקום העבודה, ומצא שישנם סכנות רוחניות שיש לחוש להם, שאסור לו לשלחה לשם. ואפילו אם היא כבר עובדת שם, עליה לחפש מקום עבודה אחר ולעזוב את מקום עבודתה. ולא תתפתה להישאר שם מחמת גודל משכורת או ותק וכד'.

ט. אם אין בנמצא מקום עבודה הנקי מסכנות רוחניות שיש לחוש להם, עדיין אין לחקל לשלוח את האשה למקום זה אפילו שזהו שעת הדחק. ועדיף שהבעל יבטל מלימודו וימצא מקור פרנסה ובלבד שלא ישלח את אשתו למקום עבודה פסול. שהרי אם האשה נכשלת בעניני פריצות, כל הלימוד של הבעל הולך לסטרא אחרא. וישאלו חכם כיצד לנהוג במקרה זה.

י. אפילו מי שמכיר באשתו (או בתו) שהיא כשרה צנועה וצדיקה, אין לו לסמוך על כשרותה ולשלחה למקום עבודה שאינו בדוק, וכל שכן למקום עבודה פסול. אלא עליו לבדוק את המקום היטב ולשלחה רק למקום עבודה כשר.

יא. אשה העובדת במקום עבודה שנמצאים בסביבתה גברים כשרים או פורקי עול אפילו נשים (באופן שקיבלה על כך היתר מרב מובהק), מלבד הזהירות שעליה לנקוט כפי כללי הצניעות, טוב שתתפלל על כך לא תכשיל את הגברים בהרהור או בהסתכלות אסורה וכד'. וכן שלא תיכשל בעצמה בהרהור או בחימוד, וכן שלא תושפע לרעה. וצריך הרבה סייעתא דשמיא שלא להיות מושפעת מהם לרעה.

והנה נוסח תפילה קצרה: יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלהי אבותינו, שתכוון את ליבנו, ותכוון מחשבותינו שנוכח להיות צנועים במעשינו ובלבושינו ובדיבורינו ובמחשבותינו, ושלא יארע דבר תקלה על ידינו, ונלך תמיד לפי הנהגת אמותינו, שרה רבקה רחל ולאה, ותטע בלבנו אהבתך ויראתך לעשות רצונך ולעבודך בלבב שלם, אמון כל יהי רצון.

יב. אשה שהוצעו לפניה כמה מקומות עבודה [שנבדקו והותרו על ידי רב], יש לבחור את מקום העבודה הכשר ביותר, והדבר תלוי בפרטים רבים:

א- פרטי האשה המתכוונת לעבוד. [כגון: מה דרגתה הרוחנית. פנויה או נשואה. צעירה או מבוגרת].

ב- פרטי העבודה. [כגון: מיקום העבודה. הדרך לעבודה. שעות העבודה. התפקיד ועוד].

צב בין שבעים קיצור הלכות זאבים

ג. פרטי העובדים שם. [כגון: גברים או נשים. שומרי מצוות או פורקי עול. מבוגרים או צעירים. קלי דעת או רציניים].

ויש להתייעץ עם חכם.

יג. חכם שנשאל לגבי מקומות עבודה, ונצרך להכריע בדבר, מלבד שמוטל עליו לחקור היטב מכל ההיבטים האפשריים שישנם, זאת ועוד ינהג בעצמו באופנים הבאים: א. יזהר מחיתרים משתנים שאינם קבועים, כגון היתר יחוד מחמת שבעלה בעיר. שהרי דבר זה משתנה ואפשר שבעלה יצא חוץ לעיר. ב. לא ימהר להקל לסמוך על היתרים כיון שמדובר בדבר הנעשה באופן קבע, וסכנתו גדולה יותר מדבר הנעשה באופן עראי. ומכל מקום הכל לפי ראות עיני הדיון.

יד. כל האמור בפרק זה, הן לגבי בדיקת מקום העבודה, והן מצד כללי הצניעות שיש לנהוג במקום העבודה, הוא אף כשהולכת לעבוד במקום עבודה הנקרא חרדי, היינו שעובדים שם נשים ואנשים שומרי מצוות. שהרי אף מנשים שומרות מצוות אפשר להיות מושפעים לרעה אם יש להן השקפות פסולות או שמחזיקות מכשירים פסולים. והדבר מצוי ביותר.

טו. אשה שקיבלה היתר מרב מובהק לעבוד במקום עבודה שמצויים שם גברים, אפילו שהם שומרי תורה ומצוות, אין לה לסמוך על כשרותם, אלא עליה ליזהר בעצמה, ולנהוג בצניעות יתירה ולפי כל כללי הצניעות הנצרכים במקומות עבודה.

טז. אסור לאשה לעבוד במקום עבודה עם גויים או עם ישראלים פרוצים ופורקי עול.

יז. כיון שכבר נתבאר שבמקומות עבודה ישנם סכנות רוחניות רבות, לכן חובה לנהוג לפי כל כללי הצניעות שיובאו לפנינו, ואלו הם:

הנהגות למניעת קירוב דעת ודידות

א. עובדים ועובדות לא ישוחחו יחד על נושאים שאינם נוגעים ישירות לתפקידם, הדבר אסור גם בשיחה שמשתתפים בה כמה עובדים, וק"ו ביחידות בין עובד לעובדת. ואין הכדל אם מדברים באופן ישיר או על ידי הטלפון או על ידי הודעות כתובות.

* חוספת כלל: לא ימסרו פרטים, כלומר שעובד לא יספר על אשתו או עובדת

בין שבעים קיצור הלכות זאבים צג

על בעלה. וכן לא יספרו דברים משפחתיים, גם אם הם פרטים לא משמעותיים, כגון לספר על ימי הולדת או על טיולים.

ב. כל דיבור הנצרך לעבודה, צריך להתבצע בצורה מאופקת ללא כל סממן של קירוב הדעת ויחס אישי (כגון על ידי היכבים), אין לשלב בדיחות, דברי ליצנות או קלות דעת.

ג. מחוץ לשעות העבודה יש להימנע מלנהל שיחות טלפון בין עובד לעובדת אפילו בעניני עבודה. ואפילו ע"י הודעות כתובות. וכשהדבר דחוף, אזי עובד יודיע לבעלה של העובדת. ועובדת תודיע לאשת העובד.

ד. לא יפנו אחד לשני בשמות פרטיים או בכינויים, אלא רק בשם המשפחה, ורצוי בתוספת "הרב" "מר" או "גברת".

ה. אסורה אמירת שלום בנוסח אישי, כגון "שלום לך" "להתראות" וכד'. אך אפשר לומר בצורה כללית כגון "בוקר טוב" וכד'. (ויש להקפיד על סגנון רשמי, משום שהתייחסות אישית מביאה לקירוב הדעת ביניהם).

ו. כאשר מנהל רוצה לשבח עובדת על מסירותה וכד', יכול הוא לשבח את העובדה שנעשתה כראוי, אבל אסור לו לשבח את העובדת בתוארים אישיים.

ז. שמירת המרחק בין עובדים לעובדות, מחייבת שלא ליצור קשר בין משפחות העובדים והעובדות, כגון ביקורים משפחתיים ביניהם, טיולים מאורגנים משותפים, נופש משותף בבתי מלון וכד'.

חובת השמירה על מרחק בעת עבודה

ח. במידת האפשר ראוי להמנע מהושטת דברים מיד ליד, אלא יש להניחם על השלחן וכד'. ובודאי שאין להעביר הפין דרך ידיות או דרך שחוק.

* הוספת כלל: אם נזקקים לאיזה דבר שאפשר להשיגו בלי לבקש מהשני, ראוי שלא יבקשו, שדברים אלו יוצרים שייכות זה לזה.

ט. אין לעשות אחד לשני שירות כל שהוא (כגון לקנות עבורו מאכל, או לכבדו ממאכל שלה), מלבד כאשר יש תורנות מיוחדת לקנות עבור כל העובדים.

י. לכתחילה צריך להקצות חדרים נפרדים לעובדים ולעובדות. אם אין הדבר מתאפשר, צריכים הם לשבת בשני שולחנות נפרדים, כשביניהם מרחק ניכר.

צד בין שבעים קיצור הלכות זאבים

ובשום אופן אסור לשניהם לשבת ליד שלחן אחד, וק"ו שלא ישבו זה מול זה.

יא. לא יאכלו העובדים והעובדות במעורב (בחדר אחד בלא מחיצות), אלא יאכלו בהפרדה, או בזמנים שונים. וכן לא תגיש עובדת אוכל לעובדים או להיפך. ובדאי שאסור למוכירה להגיש קפה וכד' למנחל (אלא אם כן היא ממונה מטעם המפעל להגיש לכל העובדים בשווה, ותקפיד לא להגיש לפניהם ממש אלא במרחק מה).

יב. בחדר התה וכד' לא ישתו או ישוהו יחד באותו זמן. וכן יש לייחד מקום נפרד לגברים ולנשים לתליית מעילים ותיקים.

* הוספת כלל: וכל שכן שיש לייחד חדרי שירותים נפרדים לגברים ולנשים. וכשאין הפרדה, אין לעבוד שם. ויש להתייעץ עם חכם בדת מה לעשות.

יג. בכל מצב בעבודה או כשצריכים לדבר ביניהם, יש לשמור על מרחק ביניהם, שלא לעבור או לעמוד קרוב מדי זה לזה.

* הוספת כלל: אשה הרוצה ליכנס לתפקיד בתוך ועד העובדים, יש לשאול חכם לפני כן.

אסיפות בענייני עבודה

יד. באסיפת עובדים או בכל התכנסות אחרת, על גברים ונשים לשבת בנפרד.

טו. אין לערוך לעובדים מסיבות, ארועים וטיולים. ואין להשתתף בהם אלא אם כן נערכים לאנשים לחוד ולנשים לחוד – בזמנים שונים או במקומות שונים.

הדרך לעבודה וממנה

טז. אין למנחל או לאחד העובדים להסיע במכוניתו עובדת או כמה עובדות (וכן להיפך) לא בשכר וקל וחומר שלא בחינם – לעבודה, לבית ולכל מקום שהוא. ואין בזה מצות חסד אלא עצת יצר הרע.

יז. כשיש הסעה מאורגנת לעובדים, רצוי לכתחילה שתהיה הסעה נפרדת לגברים ונשים. ועל הנשים להקפיד למעט בדיבור עם הנהג.

יח. כאשר אין אפשרות להסעה נפרדת, יש להקפיד שלא ישבו אנשים ונשים בספסל אחד. ופשוט שלכתחילה ישבו האנשים לפנים והנשים מאחור, ולא ישוחחו ביניהם בזמן הנסיעה.

בין שבעים קיצור הלכות זאבים צה

יט. יש להקפיד שאשה לא תשב במושב הקידמי בסמוך לנהג אלא מאחור.

* הוספת כלל: לא יצאו יחד ממקום העבודה.

* הוספת כלל: לא יפרטו אחד לשני את יעד נסיעתם.

כ. במקום שהזורים מהעבודה בשעה מאוחרת בלילה, יש למנות אדם מיוחד (חרדי) שישב ליד הנהג (שגם הוא חרדי), וישאר איתו עד רדת כל הנשים – כדי למנוע איסור יחוד. ולנוהגים (כהרמב"ם והש"ע) שלהינצל מיוחד דרוש שיהיו שלש נשים ושלשה גברים, חובה עליהם לסדר שיסעו אתם זוג נשים.

הלבוש בעבודה

כא. אסור לנשים להגיע לעבודה בבגדים מהודרים, אלא בבגדים רגילים, צנועים ופשוטים, העונים על כל דרישות ההלכה. כמו כן עליהן למעט בתכשיטין ובושם (שלא יהיה מורגש), ומכל דבר המושך תשומת לב. וצריך לזוהר ממקומות עבודה שהמנהל דורש מהעובדות להתלבש בהידור ולהתקשט.

כב. מפעם לפעם על האשה לבדוק אם הל שינוי בהתנהגותה ובלבושה כי "כך דרכו של היצר היום אומר לו כל עד שאומר לו לך...". אם האוירה במקום גורמת להחליף את הבגדים לבגדים מהודרים יותר, או צנועים פחות, אות היא כי מקום עבודה זה פסול ויש לעזובו.

הערות כלליות

כג. העסקת מזכירה פרטית דורשת היתר של רב מובהק על נחיצות העסקתה והתנאים הדרושים לכך (כגון חדר נפרד עבודה וכד'), ולמעשה רצוי מאוד שאשה לא תעבוד כמזכירה פרטית של מנהל, רופא, וכד'.

כד. יש להקפיד מאוד שלא לבוא לידי חשש יחוד, במקום שיש ספק לחשש זה, יש לשאול רב. גם במקום שאין חשש יחוד, אין לעובד ועובדת לעבוד יחד בחדר אחד שאין בו עובדים נוספים. וכן יש להקפיד שלא לבוא מוקדם מדאי או לצאת מאוחר, באופן שימצאו יחד במקום העבודה רק עובד עם עובדת.

כה. שמחות פרטיות של עובד – עובדת אשר אינן נערכות בהפרדה לפי כללי הצניעות, אין להשתתף בהן.

כו. שמחות פרטיות (כגון ימי הולדת וכד') שלא הוזמנו כל העובדים אלא

צו בין שבעים קיצור הלכות זאבים

עובדת אחת, אין להשתתף בהם (אפילו עם בעלה), גם אם נערכות בהפרדה.

כו. אם מרגישים שיש במקום העבודה מישהו או מישהי שמנסה להשפיע לרעה על הרוחניות, יש לשאול רב מובהק אם להמשיך לעבוד במקום זה. וברור שאם יש במקום עובד שאינו שומר על גרמי הצניעות בין העובדים בדיבור לא נקי, או בהנהגה לא צנועה, חובה לעזוב עבודה זו, ופרנסה תבוא משמיים.

כח. בעלי חנויות, משרדים, צרכניות וכד', וכן אנשים פרטיים המעסיקים עוזרות בית ועובדות נקיון, מוטלת עליהם חובה מעיקר הדין להקפיד על לבוש העובדות (כולל עובדות שאינן עובדיהם שישמרו את כל הכללים הנ"ל הלכה למעשה. גם על הבעלים לדרוש ולוודא קיום חרדיות), שיחיה על פי כל כללי הצניעות וללא קולות. כמו כן מחובת המעסיקים להקפיד על תקנות אלו אצל נשותיהם.

* הוספת כלל: מהראוי שיחיה ממונה משגיח לבדוק שמתקיימים הדברים הנזכרים.

* הוספת כלל: אין לאשה לקרוא עיתונים או חוברות פסולים, אפילו שיש בהם צורך לעסק.

* הוספת כלל: אשה המתבקשת על ידי מעבידה לעבוד עם מחשב המחובר לאינטרנט, עליה לשאול ולקבל היתר מרב מובהק. וכ"ש כשמציעים לה לקבל מכשיר פלאפון, אפילו אם נחשב מסונן, שאין להתיר בלא הוראת רב מובהק, ורק במקרים מסויימים בלבד.

* הוספת כלל: עובדים שרואים שגרמי הצניעות אינם נשמרים, מותר להם לקיים שביתת עובדים אם אכן השביתה תועיל. אך מן הראוי שלפני כן, יציעו את הדבר לפני חכמים שיתנו הסכמתם לכך.

יח. כללי הצניעות שהובאו בסעיף הקודם, חובה על האשה ללומדם היטב ולשננם, ולנהוג לפיהם. וטוב יותר שהבעל ילמד את אשתו ואב את בתו. ואם שמחה לב שבמקום עבודתה ישנו דבר הנוגד את אחד מהכללים, עליה להתייעץ עם חכם כדת מזה לעשות.

יט. לא כל סוגי העבודות שווים, וממילא המכשולים משתנים מעבודה לעבודה. שמכשול המצוי בעבודה אחת, לא בהכרח מצוי בעבודה אחרת. וכן להיפך, כלומר דבר שהתנהל לפי כללי הצניעות בעבודה זו, לא בהכרח שיתנהל בשורה

בין שבעים קיצור הלכות זאבים צז

בעבודה אחרת. לכן, יש ליתן את הדעת על כל עבודה ועבודה היכן המכשולים מצויים, ולישמר מהם בהתאם לכללי הצניעות. ועיין בסעיף הבא.

ב. לתועלת הענין ראיתי לנכון לפרט מקצת מקומות עבודה לנשים, וממקצת הסכנות שבהם, והיכן הייבים לשאול רב מובהק האם לעבוד שם. ואלו הם:

א- מוכרת בחנות: אין לאשה לעבוד כמוכרת בחנות של בגדי גברים. ובזמנה יש מקום להתיר. אך אין להתיר בלא להתייעץ עם חכם.

ב- עורכת דין: יש ליזהר מהאזירה השוררת במקום זה.

ג- מטפלת, שמרטפית, מורת עזר, מבשלת, עוזרת נקיון, מנהצת וכיו"ב:

* בבתים של פורקי עול אין להתיר כלל.

* בבתים של שומרי מצוות, יש להתייעץ עם חכם כיון שמצוי מכשול, שהבנים או הבעל נמצאים בבית ועוד פרטים.

ד- שחקנות תאטרון: אין להתיר כי עצם העבודה נחשבת לפרוצה, והאנשים שם פרוצים.

ה- סייעת רופא שיניים: לכתחילה אין לעבוד בעבודה זו, כיון שנמצאת עם הרופא שעות רבות, והדיבור מצוי ביניהם. ובמשך העבודה יושבים אחד מול השני בקירוב. ואין להתיר בלא הוראת חכם.

ו- מזכירה פרטית: עבודה זו מצריכה קשר הדוק עם המעביד, והדיבור מצוי ביניהם. ואין להתיר בלא הוראת חכם.

ז- הדרכת עובדים (או מנהלת צוות): תפקיד המצריך לפעמים את האשה לעמוד מול קבוצת גברים ולהרצות בפניהם. ויש לדון בזה מצד קול באשה ערוה, ומצד הסתכלות עליה.

ח- גננת, סייעת: יש ליזהר שלא להראות להורים (האבות) הבאים יום יום קירבה. וכן תיזהר שלא לזמר לקטנים בעוד האבות בקירבת מקום.

ט- לישת מצות: יש ליזהר שלא תגלה את זרועותיה במקום המכוסה. וכן שלא יהיה עליה מנהל ישיר.

י- מטפלת באוטיסטים: תפקיד המצריך את האשה ללטף בנים, והדבר תלוי

צח ביון שבעים קיצור הלכות זאבים

בפרטים מרובים. לכן אין להתיר בלא הוראת חכם.

יא- מורה (מלמדת) לבנים. גננת: יש לדון עד איזה גיל מותר לה ללמד בנים. וכן תלוי האם היא נשואה או פנויה ובעוד פרטים.

כא. אפילו אם ילעגו לה הבריות הנמצאים במקום עבודתה על כך שהיא נוהגת לפי כללי הצניעות, אין לה לחוש לדבריהם כלל, אלא עליה להמשיך לנהוג כמנהג אמותינו הקדושות.

כב. כיון שהתבאר שבמקומות עבודה ישנם סכנות רבות, והמכשולים היוצאים מזה הם עצומים, לכן מצוה להיות מהגודרי גדרים בזה. ויש להתריע ולהזהיר על סכנות אלו, ואשרי המדבר על אוזן שומעת, וזכות הרבים תלויה בו. וכל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו.